

EĞİTİMEBAKİŞ

EĞİTİM - ÖĞRETİM ve BİLİM ARAŞTIRMA DERGİSİ

Yıl: 20 / Sayı: 58 / Ocak-Şubat-Mart-Nisan 2024

ISSN: 1305-1202

TARİH BİLİNCİ

Tarih Bilinci: Niçin ve Nasıl?

Dr. Öğr. Üyesi Ender KORKMAZ

Dünden Bugüne Filistin Meselesi

İlyashan ŞAHİN

Tarih Bilinci: Geçmişten Günümüze Bir Yolculuk

M. Emin ÇAY

Filistin, Ortadoğu ve Türkler

Prof. Dr. Cengiz TOMAR

Millî Kimlik İnşasında Tarih Bilinci

Prof. Dr. Ertuğrul YAMAN

Mehmet Akif İnan'da Tarih ve Şuur

Hıdır YILDIRIM

Tarih Bilinci, Milli Kimlik ve Sinema

Öğr. Gör. Dr. Gazi DOĞAN

Yayın türü
Yaygın süreli

Sahibi
Eğitim-Bir-Sen adına

Ali YALÇIN
Genel Başkan

Sorumlu yazı işleri müdürü

Muammer KARAMAN
Genel Başkan Yardımcısı

Editör
Doç. Dr. Rıdvan KARABULUT

Editör yardımcısı
Dr. Öğr. Üyesi Enver TÜRKSOY

Grafik tasarım
Ertan GÜLDİBİ

Baskı, tarihi ve adeti
Hermes Ofset, 22 Nisan 2024

Adet: 8.000

İdare yeri

Eğitim-Bir-Sen Genel Merkezi

Zübeyde Hanım Mahallesi Sebze
Bahçeleri Caddesi No: 86 Kat: 14-15-16
Altındağ/Ankara-TÜRKİYE

Telefon no : (0.312) 231 23 06

Bürocell : (0.533) 741 40 26

Faks : (0.312) 230 65 28

Web adresi : www.ebs.org.tr

E-posta : ebs@ebs.org.tr

www.egitimebakis.org

Eğitim-Bir-Sen'in ücretsiz yayınıdır.
Parayla satılamaz.

Kurumlara ve eğitim çalışanlarına dağıtımı
il ve ilçe teşkilatlarımız tarafından yapılmaktadır.

EĞİTİMEBAKİŞ

EĞİTİM - ÖĞRETİM ve BİLİM ARAŞTIRMA DERGİSİ

Yıl: 20 / Sayı: 58 / Ocak-Şubat-Mart-Nisan 2024

ISSN: 1305-1202

İÇİNDEKİLER

▪ Tarih Bilinci: Niçin ve Nasıl? Dr. Öğr. Üyesi Ender KORKMAZ	5
▪ Dünden Bugüne Filistin Meselesi İlyashan ŞAHİN	12
▪ Tarih Bilinci: Geçmişten Günümüze Bir Yolculuk M. Emin ÇAY	24
▪ Filistin, Ortadoğu ve Türkler Prof. Dr. Cengiz TOMAR	29
▪ Millî Kimlik İnşasında Tarih Bilinci Prof.Dr. Ertuğrul YAMAN	35
▪ Mehmet Akif İnan'da Tarih ve Şuur Hıdır YILDIRIM	41
▪ Tarih Bilinci, Milli Kimlik ve Sinema Öğr. Gör. Dr. Gazi DOĞAN	48

KUDÜS'ÜN TARİHİ GAZZE'NİN BİLİNCİ

Muammer KARAMAN
Genel Başkan Yardımcısı



“Dünya sanki otomatik pilota bağlanmış ve hızı git-tikçe artan ama hangi yöne gideceği belli olmayan bir uçağa benziyor.” Brezezinski, ‘Kontrollden Çıkmış Dünya’ adlı eserinde böyle diyordu. Özellikle kuzeyden güneye çevremizi kuşatan savaş ve çatışmalar, hususen de Gazze’nin maruz bırakıldığı yıkım, kıyım, zulüm ve soykırım, sadece bölgemizi değil, bütün dünyayı hızla korkunç bir belirsizliğe doğru sürüklemektedir. Hiçbir hukukî, siyasî, ahlakî ve en temelde vicdanî, insanî sınır tanımayan Siyonistler, on binlercesi kadın ve çocuk olmak üzere bütün dünyanın gözü önünde katliam yapmaktadır. Evler, sokaklar, okullar, ibadethaneler, Pazar yerleri, hastaneler, yardım kuruluşları, BM ofisleri, gazeteciler acımasızca, alçakça bombalanmaktadır. Daha da vahim olanı sözüm ona medenî dünya devletleri bu soykırımı himaye ediyor, destekliyor veya cesaretlendiriyorlar. Yahudiler üzerinde barbarlık duygularını tatmin eden Batı, Yahudilere ‘Ben sizleri öldürdüm sizler de Müslümanları öldürün’ diyerek hem tarihî suçunu tahfif etmek, hem de zaten düşman gördüğü Müslümanları yok etmek istemektedir. Siyonistler de kendilerini jenosidin kanlı poyrazından kurtarıp mahallesine hatta evine alan Müslümanların canları dâhil bütün varlıklarını gasp, işgal ve imha ederek insanlık ve medeniyetten nasipsiz olduklarını ortaya koydular, koyuyorlar.

Hazreti Ömer eliyle İslâm adaletinin uygulandığı dönemlerde her inanç kesiminin dinlerini rahatlıkla ve hiçbir baskı altında kalmaksızın yaşadığı Kudüs, bu vasfıyla evrensel insanlık barışının gerçek merkezi

ve sembolü olmuştur. Bu ilahî dayanaklarıyla güçlü barışın canlı kılınmasına olan ihtiyaç, bugün her dönemden daha fazladır. Eğer tarihî tecrübelerden edindiğimiz dersler, dünya barışını zorunlu kılıyorsa veya kılacaksa, birlikte yaşamanın en güzel, en başarılı pratiği Kudüs’te gözlenecektir. Ancak gel gör ki kutsala inançtan, insana saygıdan ve barışa hürmetten zerre nasibini almamış aşağılık bir grup, bütün suç, cürüm ve vahşeti, varlığının dayanağına dönüştürerek, evrensel insanlık barışını tehlikeye atmaktadır.

Gazze, Kudüs ve Mescid-i Aksa eksenli olarak Filistin’de yaşananların çok derin tarihî kökleri vardır. Değer ve tarih şuuruyla bu arka plan bilinmeksizin olup bitenlerin hakikatini anlamak zorlaşır. Tarih bilinci elbette geçmişi anlamada bize derin perspektifler, geniş açılar kazandırır ama ondan önce günümüzü ve dünyamızı anlamamıza ışık tutar. Tarih bilinci geçmişte geride bırakan, bugünü anlamaya çalışan, geleceğe yönelen bir telakkiyle oluşur. Tarih bilinci, kader birliği eden toplumların acılarını, sevinçlerini, müşküllerini, kısacası müşterek hayatlarını zamanın süzgeçinden, sınamalarından geçirdikten sonra ortak bir akla, algıya ve ortak bir duyguya ulaşmayı sağlar. Temelleri sağlam, kök değerleri güçlü, kök hücreleri sağlıklı bir toplum değerlerini tarihsel dayanakla başka ifadeyle kültürle tahkim etmek durumundadır. Zamana dal budak salan kültürler böyle kalıcı olmaktadır. Bu değer ve dayanaklara sahip olmayanlar, dün, bugün yarın akışı içinde tarihi, tarihin evirildiği diyalektiği anlamayanlar, köksüz bir şaşkınlıkla savrulup giderler.

Tarih bilinci kavramıyla ifade edilen anlam, tarihsel tecrübe ve çıkarımlarla sabitlenmiş bir anlayışa vurgu yapar. Bu anlayıştan yoksunsanız ne hayata ve varlığa tutunabilir ne de millî bir tasavvur geliştirebilirsiniz. İnsanın gözlemlenebilir bütün takat ve dayanma sınırlarını aşan direnişler, millî duygunun varlık iddia ve ısrarıyla başarıya ulaşır. Gerçek manada varsam hiçbir güç, hiçbir zulüm beni yok edemeyecektir. Dün yedi düvele karşı Çanakkale'de yazılan destanın özü budur; bugün Gazze'de imkânsız ölçüde bir direniş ortaya koyan Müslümanların en feci ölümlere rağmen teslim olmayan ruhlarını diri tutan da aynı cevherdir. Varlığına ancak başkalarını yok ederek alan açan güruh veya ideolojinin ise medeniyet değeri adına kazanacağı hiçbir şey olamaz.

Bir ideoloji olarak dünyaya egemen kılınmak istenen küreselleşmenin yerel farklılıklarla birlikte millî benlik ve kimlikleri, bununla ilişkili olarak tarih bilincini önemsizleştirmesi, değerlere dayanan direnişlerin işini zorlaştırmaktadır. Daha açık söyleyişle Siyonist emperyalizm küresel egemenliğini tahkim etmek için

milletlerin tarih bilincini yok etmeye çalışmaktadır. Tarihi ve tarih bilinci olmayan toplumlar, daha kolay teslim alınmaktadır. Modern entelektüel zihin için cazip hale getirilen 'evrensellik' sözüm ona millî aidiyetlerden uzaklaşma ölçüsü ve oranına göre takdir görür olmuştur. Konumuzla ilişkisi bakımından sürece eş zamanlı olarak Yahudiliğin veya Siyonizm'in eleştirilmez, dokunulmaz kabullere dönüşmesi, aksi durumların antisemitizmle suçlanıp yargılanması, işletilen şeytanî planları ifşa etmektedir. Yahudi ırkçılığına dayalı ideolojinin dünyaya egemen olma planları, bütün dünyayı ateşe atmak da dâhil her şeyi göze alan kanlı planı devreye sokulmuştur.

Anadolu'ya yerleşmeden önce Kudüs kapılarında olan Türklerin Filistin'e ve Gazze'ye tarihsel sorumluluğu vardır. Bu sorumluluğun mütevazı bir gereği olarak hazırladığımız bu sayımızda, Gazze üzerinden tarih şuurunu veya Tarih Bilinci ekseninden Gazze meselesini konu ettik. Bu dosya tarihe ve literatüre küçük bir not düşmüş olmasıyla bile önemlidir.

TARİHE VE COĞRAFYAYA DOST OLMAK

Ali YALÇIN
Genel Başkan



Zihniyet, bir toplumdaki ya da topluluktaki bireylerde, görüş ve inanış etmenlerinin etkisiyle oluşan düşünme yolu, düşünüş biçimi olarak tanımlanır. Zihniyete “dünya görüşü” demek de mümkündür. Toplumsal zihniyet ise, belli bir kanaatin topluma mal olmuş, onun yaygın hali olarak tanımlanabilir. Zihniyet, kişinin algısını, davranışlarını ve yaşam karşısındaki yaklaşımlarını şekillendirir. Kişi, hayatı, dünyayı, insanları, olayları dahil olduğu zihniyet çerçevesinde değerlendirir, bu değerlendirme doğrultusunda yöneliş ve hareketini tespit eder ve bu tespite uygun olarak da davranışlar geliştirir.

Sabri F. Ülgener zihniyeti, din, iklim, coğrafya, tarih vb birçok etkenin bir araya gelerek oluşturduğu bir kültürel bileşim olarak ifade eder. Buna göre zihniyet din, iklim, coğrafya ve tarihe göre şekillenir ve zihniyet, bu ortaklıklar üzerinden, bu ortaklıkları taşıyan bireyler topluluğunun teşekkül ettirdiği toplumların kaderini belirler. Kişi, yakın çevresinden uzak çevresine doğru, şahit olduğu, kendisini etkileyen ya da içinde bulunduğu ve zihniyet ortaklığı içerisinde olduğu toplumu etkileyen olaylara zihniyetine göre tepki verir, sevinç ve üzüntülerini buna göre tespit eder.

Gönül adamı Fethi Gemuhluoğlu'nun, 22 Kasım 1975 tarihinde bir toplantıda yaptığı, “Dostluk Üzerine” başlığıyla, ünü günümüze kadar ulaşmış konuşmasında üzerinde ehemmiyetle durduğu hususlardan birisi de “coğrafyaya dost olmak, tarihe dost olmak” konusudur. İnsan coğrafyaya ve tarihe nasıl dost olur, neye göre dost olur? İşte bunu belirleyen kişinin zihniyetidir. Gemuhluoğlu, “Tabii, insan fikre dost olunca ta-

rihe, coğrafyaya, ormana da dost olur, ağaca da dost olur.” der. Kişinin zihniyetini belirleyen amiller, onun neye dost olacağını da belirler. Burada yeni bir soru karşımıza çıkar: Hangi fikre?

Tarihi insanlık tarihiyle eş bir mücadele olan Hakk-batıl mücadelesinde, Hakk yanında saf tutan ve dünya görüşünü, zihniyetini buna göre şekillendiren kişi ve toplumlar için Hakk öğretisi belirleyici bir izlektir. Burada temel fikir, Hakk bu hususta nasıl düşünmemi ve nasıl davranmamı bekliyor, şeklinde gelişir. İyi ve kötünün tanımını buna göre yapılır, davranışlar buna göre şekillenir. Batıl yanında saf tutan ve bütünüyle ilahi öğretinin belirleyiciliği dışında bir hayat kuran kişi ve toplumlar için yöneliş ve davranışların gerekçesi yüzeyseldir, süflidir, yeryüzünde bozgunculuk çıkarırlar da bunlardır.

Diriliş fikriyatının öncü fikir adamı Sezai Karakoç, “... büyük tarihî dönemler yaşamış ülke insanları için tarih, kaçınılmaz bir hayat anlamı gibi yapışık bir insanın alın yazısına.” der. Biz, tarih sahnesinde bin yıl öncü ve belirleyici rol oynamış büyük bir milletiz. Bu tarihsel misyon, “İlâ-yı kelimetullah” zihniyetiyle teşekkül etmiş bir tarihsel misyondur. Bu misyon muvacehesinde 20 milyon kilometrekarelik bir coğrafyada Hakk ve adaletin mümessili olarak hakimiyet kurmuşuz. Bu tarih ve bu coğrafya bizim alın yazımızdır. Bu tarihi ve bu coğrafyayı yok sayamayız. Bu tarihe ve bu coğrafyaya dost olmak mecburiyetindeyiz. Bu coğrafyada yaşanan ve bizim tarihsel hüviyetimizle ilgili konulardan kaçmak bizim büyük millet ünvanımıza yakışmaz.

Yıl hesabıyla yüz yıl, ancak zaman hesabıyla çok uzun bir zaman dilimi olan 19. yüzyıl, bizim bir medeniyet değişikliği girişiminde bulunduğumuz, farklı ve aslında muarızımız olan karşı medeniyetin zihniyetine bürünme yönünde adımlar attığımız bir yüzyıl olmuştur. Başka bir zihniyet bize nüfuz etmeye başlamış, din, tarih ve coğrafya ile şekillenmiş zihniyetimizi dönüştürmeye başlamış ve bu sürecin sonunda ulaştığımız nokta bizi varlık yokluk imtihanı ile karşı karşıya bırakmıştır. Milletimiz, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde varlık yokluk imtihanını can havliyle kazanmış ancak takip eden yeni yapılanma zihniyet değişikliği ve toplumsal dönüşümün daha kat'i bir biçimde tatbik edildiği yeni bir sürece evrilmiştir.

Mehmet Akif İnan, milletimizin tarihsel hüviyetini ve son makas değişikliğini içeren süreci şöyle özetler: “Bizim toplumumuz on asrı bulan bir zamandan beridir, inanış olarak İslâm’ı benimsemiş ve bu düzen içerisinde büyük bir varlık göstererek, yüzyıllarca yalnız kendisini değil aynı zamanda bütün bir İslâm dünyasını temsil etmiştir. Kişiliğini tamamlamış, yani bir medeniyet içerisinde yerini kesin olarak almış, her alanda en olgun eserlerini vermiş, kısacası millet olma vasfını kazanmış bir toplumun, içinde bulunduğu bu medeni durumdan koparılıp, başka bir medeniyet dünyasına itilmesi, onun bütün varlığını hiçe saymak, bir maceraya sürüklemektir. Bizim bilhassa Tanzimat’tan beridir, toplumca uğradığımız işte böyle bir macera olmuştur.”

Bugünün meselelerine tarih şuuru ve coğrafya şuuru zaviyesinden bakmak, asıl ait olduğumuz ve bizi biz yapan kendi öz medeniyetimizin bakışıyla bakmak mecburiyetindeyiz. Bu bakış, bizim Filistin’de yaşanan zulme karşı net bir tavır ortaya koymamızı, Doğu Türkistan’da yaşanan zulme karşı duyarlılık göstermemizi, çeşitli zaruretler dolayısıyla bize sığınan geçmişte coğrafya birliği ve medeniyet ortaklığı içerisinde bulunduğumuz halklara kucak açmamızı bize emrediyor. Buradan bakmazsak, yüz yıl önce bizim toprağımız olan Filistin ve Suriye eldir, bu coğrafya yad ellerdir. Bu nakıs bakış, bizi öyle bir savurup atar ki kendimizi yeniden bulmamız, kendimize gelmemiz mümkün olmaz.

Fethi Gemuhluoğlu, “İhânet çizgisini iyi bilmezseniz tarihe de dost olamazsınız” diyor. Tarihe dost olmak için bir tarih şuuruyla sahip olmak ve tarihe dostça, doğru bir zaviyeden bakmak gerekir. Kendi tarihine, kendi coğrafyasına düşman, Cengiz Aytmatov’un meşhur tabiriyle mankurtlaşmış kişiler, köksüz ve türedi bir zihniyetin ve hayatın sahibidirler. Man-kurtlaşmış bir zihniyetin egemen olduğu toplumlarda, tarihe düşmanlık, geçmişe küfran, coğrafyaya ilgisizlik tezahür eder. Tarihsizlik ve coğrafyasızlık, uluslararası ilişkilerde yönsüzlük, uluslararası arenada eksen devletlerin uydusu olma zilleti olarak kendisini gösterir. Tarih, tarihsiz ve coğrafyasız milletleri de kaydeder lakin tarihten silinmiş bir şekilde kaydeder.

Eğitim-Bir-Sen ve Memur-Sen’in kurucu genel başkanı Mehmet Akif İnan, milletimizin tarihsel geçmişini, tesirlerini çok yakından bilen ve eserlerinde bunu edebiyat-medeniyet ilişkisi bağlamında ele alan bir aydındır. Mehmet Akif İnan, bütün gelişmeleri, yaşananları dikkate alarak, geleceğe dair bu geniş birikimden hareketle şu umudu ortaya koyar: “Büyük, güçlü, soylu bir medeniyet kurmuşuz. Bu medeniyet yaşamaktadır, tarihe karışmamıştır, antik bir medeniyet olmamıştır. Baştanbaşa Anadolu yaylasını kucaklamıştır, dipdirdir. Yapılan müdahalelere, ters operasyonlara, şartlanmış aydınlara rağmen o, yaşamaktadır, yaşayacaktır. Müdahalelerden, sürüklenen maceralardan sağlam çıkmıştır. Çok büyük sarsıntılar geçirmiş, fakat sağlam çıkmıştır. Er geç buna herkes inanacaktır. Batı, ayrı bir insanın, ayrı bir coğrafyanın, ayrı bir tarihin, ayrı bir kaynağın medeniyeti, bizimkisi ise ayrı.”

Büyük bir medeniyetin yapıcısı ve müntesibi olmak, tarihi ve coğrafyayı sahiplenmeyi gerektirir. Tarihin ve coğrafyanın sorumluluğunu bilen, tarih şuuruyla sahip bireylerin yetiştirilmesi ödevi Milli Eğitim sistemimizin üzerine borçtur. Milli Eğitimimizin bu borca uygun bir müfredata kavuşturulması gerektiği inancındayız. Bu çerçevede yapılan ve yapılacak olan bütün çalışmalara her türlü katkıyı sunmaktan da büyük bir memnuniyet duyarız.

Tarih Bilinci: Niçin ve Nasıl?

 Dr. Öğr. Üyesi Ender KORKMAZ
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Öğretim Üyesi

“

Tarih bu bakımdan bir milletin biyolojik geçmişidir. Ancak bu biyolojik geçmiş bir laboratuvarında çözümlenen DNA analizleri ile anlaşılacak kadar apaçık olmayan, oldukça hassas bir çalışmayı gerektiren, çoğu zaman da gerçeğin tamamını mutlak bir objektiflikle kucaklaması imkansız ama yine de mümkün olduğu kadar objektiflikle ele alması gerekli olan tarih anlatıları sayesinde idrak edilebilir.

”

2021 yılında Balıkesir'in Edremit ilçesinde ilçenin Yunan işgalinden kurtuluşu vesilesiyle yapılan bir programda Edremit'in kurtuluşu zincirlere vurulmuş çarşafı bir kadının efeler tarafından zincirlerinden ve tabii kara çarşıftan kurtarılması olarak mizansen edildi. Zincirlerinden ve kara çarşıftan "kurtarılan" genç kadın kolsuz elbisesi ve artık görünen saçları ile adeta "yeniden doğdu". O gün orada bulunan ve gösteriyi izleyen bir turist muhtemelen 100 yıl önce Edremit'te verilen mücadelenin işgalci Yunanistan'a karşı değil de o dönem hemen her Türk kadınının günlük hayatının bir parçası olan tesettüre karşı verildiğini zannedebilirdi. O dönemde aklıma şu geldi. Milli Mücadeleyi başlatan olaylardan biri Maraş'ta işgalci Fransız ve Ermenilerin Müslüman Türk kadınının çarşafını zorla açmasına karşı çıkan çatışma ve Sütçü İmam'ın işgalci askerlerden birini öldürmesiydi. Nasıl olup da Türk kadınının çarşafını korumak için girişilen bir savaş 2021 yılında çarşafa karşı bir savaş şeklinde resmedilir hale gelmişti? Dahası nasıl olup da oranın yerel yönetimi, mülki ve idari amirleri böyle bir tarihsel "bilinçsizliğe" göz yumabilmişlerdi. Bu olaydan sonra dönemin Edremit Kaymakamının bu olaydan dolayı merkeze çekildiği v.b. haberler basına yansdı¹. Bu sıralar ben de bir devlet üniversitesinin kaymakam adayları yetiştiren bir siyaset bilimi ve kamu yönetimi bölümünde çalışıyordum ve anlattığım derslerden biri de Türk Siyasal Hayatı dersi idi. Sınıfımda da kaymakamlık sınavına girmek isteyen birçok öğrenci vardı. Bununla birlikte tıpkı bugünkü gibi o gün de öğrencilerin çok azının kaymakamlık hayali insanlara hizmet maksadı taşıyor, çoğu bu mesleği memuriyet, kişisel güç ve statü için istiyordu². Bu yüzden derslere de sadece "kaymakamlık sınavında ya da KPSS'de ne işime yarayacak" gözüyle baktıklarından hayatın ve siyasi tarihimizin gerçeklerine ilgisiz kalıyorlardı. O günden itibaren Edremit'teki olayı bir kaymakam adayının tarih bilmesinin ne kadar önemli olduğuna dair bir ör-

nek olarak anlatıyorum. Edremit'teki koca devlet erkânından kimse "durun Milli Mücadele çarşafı sökmek isteyenlere karşı başlatılmıştı" diyerek gerçekleştirilen seremoninin tarihsel tutarsızlığına dikkat çekememişti. Bu olaydan da esinlenerek şöyle denilirse isabetli bir önerme ortaya atılmış olabilir. – Tarihini bilmeyen tarih olur.

Geçtiğimiz günlerde yaşanan bir başka olay daha gençlerimizin tarih bilincine sahip olmasının ne kadar önemli olduğunu ortaya koydu. Gazze'de yaşanan olayları protesto etmek için yapılan bir mitingden dönen bir vatandaşımız elindeki üzerinde kelime-i tevhid yazılı bayrak nedeniyle bir üniversite öğrencisinin yumruklu saldırısına uğradı. Yumruklu saldırıyı yapan zanlının elinde kelime-i tevhid yazılı bayrak bulunan şahsa Türkiye'deki İslamofobik eğilimli grupların ağızlarına pelesenk ettiği "Arap sevicisi" kelimesini de kullanmış olduğu konu ile ilgili haberlerden anlaşılıyor³. Türk bayrağının tarihini ve bayrağın üzerindeki hilalin İslam'ı temsil ettiğini bilen biri acaba üzerinde İslam'ın temel esasları olan kelime-i tevhid yazılı bir bayraktan nefret edebilir miydi? Kaldı ki Türk devlet tarihinde hemen hemen her Türk devletinin üzerinde kelime-i tevhid ve İslami ibareler bulunan bayraklar taşıdıklarını hatta bunlarla savaşa gittiklerini tarihsel verilerden biliyoruz. Hatta bugün bunların bir kısmını müzelerde bir kısmını ise fotoğraflardan görebiliyoruz. Yapbozun parçaları birleştirildiğinde anlaşılıyor ki Türk tarihinin 1000 yıllık bir parçası olan üzerinde kelime-i tevhid yazılı bayrağa yapılan saldırı muhtemelen sosyal medyadaki tarih bilincinden yoksun yoğun siyasi propagandanın etkilenen biri tarafından gerçekleştirilmişti.

Kanal Harekatında Sancak-ı Şerif Kıtası⁴

Bu spesifik örneklerin dışında kapsayıcı bir kümede sorunun temel bazı kaynakları var. Bunlar arasında tarihi bilmemek, kitap okuma bile bilinçli bir tarih okuması yapma becerisinden yoksun olmak gibi durumlar sayılabilir. Tıpkı insanlar gibi toplumların da bugününü belirleyen, geçmişte yaşadıkları deneyim-

1 "Tepki çeken görüntü sonrası Edremit Kaymakamı merkeze alındı," *NTV İnternet Sitesi* (10 Eylül 2021). <https://www.ntv.com.tr/turkiye/tepki-cekten-goruntu-sonrasi-edremit-kaymakami-merkeze-alindi,nicGgK1pC0ehNCvOqLKokQ>.

2 Ne yazık ki öğrencilerimizin ekseriyeti bu mesleği genç yaşında bir memuriyet, devletin gücüne dayanan bir erk, kişisel güç ve statü olarak gördüğünden mesleğin peşinde koşuyor.

3 "Kelime-i Tevhid'li bayrağı görünce saldırdı! Destek yürüyüşünden dönen vatandaş yumruklu saldırı." *İHA İnternet Sitesi*, 1 Ocak 2024, nr.,

4 Bel_Mtf_024631, Kanal Harekatında Sancak-ı Şerif Kıtası, Lef.



lerin kazandırdığı yetenekler ve tepkiler sayesinde mevcut şekillerini almalarında etkili olan tarihleridir. Bir toplumun güçlü ve zayıf yanları, onu medeniyetler sahnesinde yukarı çıkaran ya da aşağı çeken özellikleri genel anlamda o toplumun tarihte gizlidir. Tarih elbette ki tekerrürden ibaret değildir. Tarihin kendini tekrar eden bir olaylar zinciri olduğu sağduyudan ve bilimsellikten oldukça kopuk bir varsayımdır. Ancak yine de bugünü anlamının en verimli yollarından ya da bu anlama sürecinin en başat parçalarından birinin tarih olduğu da yadsınamaz. Tarih bu bakımdan bir milletin biyolojik geçmiştir. Ancak bu biyolojik geçmiş bir laboratuvarında çözümlenen DNA analizleri ile anlaşılacak kadar apaçık olmayan, oldukça hassas bir çalışmayı gerektiren, çoğu zaman da gerçeğin tamamını mutlak bir objektiflikle kucaklaması imkansız ama yine de mümkün olduğu kadar objektiflikle ele alması gerekli olan tarih anlatıları sayesinde idrak edilebilir.

Tarih gerçekten de her geçen gün kendisine katılan yeni olaylarla büyüyen buna karşın asla tekrarlanamayan ve birebir bir modeli asla oluşturulamayan yegane olgudur. Çünkü tarih varlığı ve yokluğu tartışmalı olan, aynı zamanda öğrenilmeden bilinen (a priori⁵ -

5 Immanuel Kant'tan ödünç alınan bu bilgi kategorisi hakkında kapsamlı okumalara başlamak için bkz. Immanuel Kant, *Arı Usun Eleştirisi* (İstanbul: İdea Yayınevi, 2008).

kendiliğinden bilinen) bir bilgi kategorisinin yani zamanın ürünüdür. Ancak fiziğin ürünleri elle tutulabilir nesnelere zamanın ürünü olan tarih artık olmayan, bu anlamda negatif bir üründür. Bu açıdan gözlemlenemeyen ama anlaşılabilen, anlamlandırılabilen bir olgudur. Bu açıdan tarih fizik bilimlerinin ötesinde bir bilinç bilimidir de denilebilir. Çünkü tarih, tarihsel malzemenin insan bilincinde yorumlanarak oluşturulmuş tutarlı bir anlatısı ve bu anlatıdan çıkarılmış bir anlamlar manzumesidir.

Peki o halde milletler tarihine nasıl bakmalı? Tarihten bir zaferler manzumesi ve şanlı yapraklar mı dermeli? Atalarından devraldığı bu yapraklarla bir taç yapıp bugün bu tacı kendi kafasına oturtmalı ve böbürlenerek milletinin esasında ne büyük bir millet olduğunu mu anlatmalı? Bugün belki de milletimizin en çok mustarip olduğu hastalıklardan biri de bu değil mi? Nasıl olsa atalarımız milletimizin ne kadar büyük olduğunu yedi cihana ispatladı, bizim bugün bu büyüklüğü göstermemize ne gerek var? “Zaten ben hiçbir şey yapmasam da o büyük işler yapan milletin bir parçası olarak büyüğüm, kendim erdemli olmasam da geçmişte atalarım erdemli olduğu için erdemliyim, pek okumamış ve biraz cahil olsam da Nizamülmülk'ten beri nice eğitim kurumları var etmiş bir toplumun bireyi

olarak esasen ben de "bilge bir insanım" diye düşünen bir kolaycılıktan söz ediyorum. Siyaset bilimci Andrew Heywood'un işaret ettiği sadece popülizm üzerine inşa edilmiş bir milliyetçiliğin tarihi götürüleceği çıkmaz belki de tam burasıdır⁶. Bugünkü yoksunluğunu atalarının ululukları ile yüceltmek... Bu belki bizim de içine düştüğümüz açmazlardan biri. Kişi şehirde arabasını park yasağı olan yere park ederek oradan geçen diğer insanların yol hakkını, sigara dumanını sağa sola üfleterek oradaki diğer insanların temiz hava alma hakkını ihlal ediyor; hayatı boyunca doğru düzgün birkaç kitap bile okumuyor, devletin yüküne sırt vermek yerine sırtını devlete dayamayı amaçlıyor, vergi kaçırıyor, faizli işlerle emeksiz para kazanmaya çalışıyor; kısacası pek de erdemli olmayan bir hayat yaşıyor. Ancak bu türden bir tarih kucaklaması sayesinde atalarının giyindiği gibi giyinerek, müzikçalarında tarihi marşlar çalarak, ataların yediğinden içtiğinden tüketerek, sakalını bıyığını atalarınıninki gibi keserek atalarımızın erdemine ortak olmaya çalışıyor. Tarih kişinin erdemsizliğini, atalarının erdemleri ile gizleme aracı mıdır? Elbette ki hayır!

O halde tarih hangi yollarla bugünü anlamamızı sağlayabilir? Nasıl bir tarih okuması yapmalıyız? Tarihi hangi bakış açılarıyla okumalıyız? Bu sorunun belki de öncelikli cevabı şudur. Bugün toplumun neresinde olursak olalım ve tarihe nereden bakarsak bakalım tarihte, tarihimizde erdemler, ahlak ve siyaset açısından neyin doğru ve neyin yanlış olduğunu anlamaya çalışmak bunu yaparken de eleştirel bir tavırla tarihe yaklaşmak gerekir. Sadece tarihe değil tarihi yazan tarihçiye de eleştirel yaklaşmak verimli bir tarih okuması için ikincil ve mutlak bir gerekliliktir. Çünkü öyle ya da böyle tarihçi de bir insandır ve bir insan olarak kendi bakış açısı dahası dünya görüşü yazdıklarını etkileyebilir. Nihayetinde tarih yazımı subjektif bir anlatı formu özelliğini taşır. Tarihçinin geçmişi özel bir anlatı formunda yaratma ve dayatma süreci, tarih anlayışını etkileyen temel bir unsurdur⁷. Buna şöyle bir örnek verilebilir. Bir tarihçi Türk tarihindeki çocuk

yaşta katledilen şehzadeleri anlatıyor. Katledilen şehzadeleri dönemin belgeleri ile ortaya koyuyor. Hatta o dönemin din adamlarının ve siyasetçilerinin bu cinayetlere nasıl baktığını aktarıyor. Buraya kadar her şey normal. Ancak aynı tarihçi daha sonra kendisinin de çocuk yaşta hatta kundaktaki şehzadelerin katledilmesine nasıl olumlu baktığını, devletin devamı için bu tür işlerin kaçınılmaz olduğunu hatta daha da ileri giderek bir din adamı kisvesine bürünüp bu durumun dinen de açıklanabilir hatta kabul edilebilir bir durum olduğunu anlatıyor.

Evet, örnekteki tarihçi henüz ergenliğe ermemiş çocukların ileride işlemeleri ihtimal dahilinde olan bir suçtan dolayı öldürülmelerini kendi ideolojisi çerçevesinde hoş görebilir. Ancak okuyucu, tarihçinin bu yargısını hemen doğru olarak kabul etmemelidir. Zira hem modern hukuka hem de İslam'ın ana kaynaklarına göre kişi ileride işlemesi muhtemel yani sübuta ermemiş bir suçtan dolayı cezalandırılmaz. Üstelik o öldürülen şehzadenin isyan edip etmeyeceğini, hatta isyan edip tahtı ele geçirdiği takdirde mevcut padişahın daha faydalı olup olmayacağını ancak Allah bilebilir. Henüz akli baliğ olmamış bir çocuğun devlete zararlı olacağını öne sürüp onu öldürmek biraz da kendini Tanrı'nın yerine koymak değil midir? Siyasi tarih de bize tam tersini söylüyor. Tarihteki bu geleneği uygulayan Türk hanedanlarının aksine Şehzade katlini kurumsallaştırmayan İngiltere ya da Danimarka monarşileri bugün hala iş başındadır.

Günümüzde tarihçiliğimizin mustarip olduğu diğer bir saptırma da kanonizasyon (azizleştirme) ve demonizasyon (iblisleştirme) olarak kavramsallaştırabilecek eğilimdir. Örneğin Türkiye'de muhafazakar tarih okuması Sultan II. Abdülhamid'i, daha laisist bir tarih okuması ise Atatürk'ü kanonize etme eğilimindedir. Türk tarihinde çok önemli yer kaplayan bu iki lider ideolojik tarih okuması bağlamında insanüstü, yaptığı her şey doğru, her aldığı karar isabetli, geleceği keskin bir şekilde tahmin eden (öndeyici) ve hiçbir şekilde hata yapmayan kişiler gibi kabul edilir. Değerli tarihçi Şükrü Hanioglu "Atatürk – Entelektüel Biyografi" adlı çalışmasında Atatürk'ün nasıl insanüstüleştirildiğine

6 Andrew Heywood, *Siyasi İdeolojiler* (Ankara: Felix Kitap, 2021), s. 220.

7 Alan Munslow, *Tarihin Yapısökümü* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2021), s. 12.

değindir⁸. Örneğin geçtiğimiz günlerde, Türkiye'nin ilk uzay yolcusu olan Alper Gezeravcı atmosferden çıktığında ilk söz olarak Atatürk'e ait olduğunu düşündüğü "istikbal göklerde" sözünü söylemişti. Ancak Hani-oğlu'nun da ortaya koyduğu gibi Atatürk'ün böyle bir söz söylediği herhangi bir tarihsel kayıta bulunmamaktadır⁹. Fezaya çıkan ilk Türk'ün uzaydaki ilk sözünün uydurma bir vecize olması tarih bilinci konusunda daha fazla yol almamız gerektiğini göstermektedir.

Diğer taraftan muhafazakar tarih okuması ne zaman Filistin meselesi gündeme gelse Sultan II. Abdülhamid'in Filistin'den toprak isteyen Siyonizm kurucusu Theodor Herzl'i huzurdan kovduğu hatta "bu topraklar kanla alınmış, kanla verilir" dediği şeklindeki hikayeyi ortaya atar. Bu hikaye de uydurmadır. Üstelik bu hikayenin uydurma olduğu Osmanlı devlet arşivlerindeki evraklarla ortaya konmuştur. Vahdettin Engin'in ortaya koyduğu belgelere göre Sultan II. Abdülhamid, Herzl'i huzurundan kovmamıştır. Hatta Herzl'e Filistin yerine Mezopotamya'dan toprak vermeyi teklif etmiştir¹⁰. Eğer Herzl o gün Sultan II. Abdülhamid'in teklifini kabul etseydi belki de İsrail devleti bugün sınır komşumuz olacaktı. Bu uydurma tarih, Filistin meselesi gündeme her geldiğinde televizyonlardan camilerdeki kürsülere kadar anlatılır da anlatılır.

Bununla beraber gerek muhafazakar gerekse de karşıt tarih anlatısının demonize ettiği (iblisleştirdiği) ortak öge tarihten yenilgiyle ayrılmış olan İttihatçılardır. Onlar siyonizmle işbirliği yapmaktan cehalete, tecrübesizlikten menfaatçiliğe kadar türlü türlü ithamlara maruz kalır. Küçük bir örnek vermek gerekirse her iki görüşün de sıkça "Alman hayranı" diyerek Birinci Dünya Savaşı sırasında kendini tamamen Alman çıkarlarına adanmış imiş Enver Paşa iş Osmanlı'nın çıkarlarını savunmaya gelince Bakü'deki Türk birliklerine Almanlara saldırma emri verecek kadar özünde Türk çıkarlarını düşünen biridir¹¹. Ancak "kocakarı



tarihçiliği" o dereceye varmıştır ki Enver Paşa'nın ağzından "Turan olacaktık viran olduk" gibisinden uydurma sözler nakledilmektedir. Ancak o iblisleştirilen İttihatçılar arasında Mehmet Akif Ersoy'dan Said Halim Paşa'ya, Babanzade Ahmet Naim'den Manastırlı İsmail Hakkı'ya, İzmirli İsmail Hakkı'dan Elmalılı Hamdi Bey'e kadar dönemin birçok entelektüel ve vatanseveri de bulunmaktaydı. Örneğin İttihat ve Terakki'de 1912'den sonra ağırlıklı kanat İslamcılar¹² olmasına karşın günümüzdeki muhafazakar tarih anlatımı İttihatçılıkla siyonizmi yan yana getirebilmek için istisnai bir örnek olan Selanik Yahudisi Emanuel Karasu'nun İTC üyeliğinin altını çizerler. Bununla birlikte Emanuel Karasu özünde Siyonizm karşıtı bir Yahudidir ve meclis konuşmaları incelendiğinde bu gerçek apa-

8 M. Şükrü Hanioglu, *Atatürk - Entelektüel Biyografi* (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2023).

9 Hanioglu, *Atatürk - Entelektüel Biyografi*, s. 3.

10 Vahdettin Engin, *Pazarlık* (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2010).

11 Kafkas İslam Ordusunun faaliyetleri için bkz. Halil Bal, *Azerbaycan Cumhuriyetinin Kuruluş Mücadelesi ve Kafkas İslam Ordusu* (İstanbul: İdil Yayıncılık, 2021).

12 İttihat Terakki'de bulunan İslamcı ya da dindarlık eğilimli kişiler arasında Said-i Nursi, Halil Halit Bey, Emir Şekip Bey, Celal Nuri Bey (İleri), Filibeli Hilmi, Şemsettin Bey (Günaltay), Hoca Muhiddin, Necmeddin Molla ve daha birçok isim sayılabilir. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Küçükkılıç, *Jön Türklük ve Kemalizm Kısacasında İttihatçılık* [Ittihadism Between the Clamps of Young Turkism and Kemalism] (İstanbul: Yarin Yayınları, 2021).

“O halde tarih hangi yollarla bugünü anlamamızı sağlayabilir? Nasıl bir tarih okuması yapmalıyız? Tarihi hangi bakış açılarıyla okumalıyız? Bu sorunun belki de öncelikli cevabı şudur. Bugün toplumun neresinde olursak olalım ve tarihe nereden bakarsak bakalım tarihte, tarihimizde erdemler, ahlak ve siyaset açısından neyin doğru ve neyin yanlış olduğunu anlamaya çalışmak bunu yaparken de eleştirel bir tavırla tarihe yaklaşmak gerekir.”

çık bir şekilde anlaşılabilir¹³. Ancak sosyal medyadan video izlemenin rahatlığı, “kocakarı tarihçiliğinin” duygulara hitap eden çarpıtılmış tarih anlatısının rahatlatıcılığı söz konusu olduğunda basit bir meclis tutanağını açıp okumak kimsenin aklına gelmez. Hatta o dönemde iktidarda olmamasına karşın Balkan Savaşlarındaki yenilgi bile İttihat ve Terakki’ye mal edilir¹⁴.

Diğer yandan tarih bilincimizi olumsuz etkileyen mefhumlardan biri de hatırat merkezli tarih okumalarıdır. Hatıratlar çoğu zaman olaylar yaşandıktan çok sonra yazılırlar. Hatta olay hakkında bilgisi olan diğer kişilerin bir kısmının hayatta olmadığı geç dönemlerde yazılabilirler. Hatırat sahipleri genelde kendi bakış açılarını haklı çıkarmaya, yaptıkları işleri eleştirilebilir bile olsa meşrulaştırmaya, olaylarda kendi rollerini abartmaya, hatta rakiplerini karalamaya çalışabilirler. Rıza

13 Karasu'nun 1 Mart 1911 tarihindeki meclis konuşması böyle bir örnektir. *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, c.3, ed. TBMM (Ankara: TBMM Yayınevi, 1982), s. 331; *MMZC*, c. 3.

14 Balkan Savaşlarında ülkenin başında bulunan hükümetin önemli simalarından ve belki de yenilginin en önemli sorumlularından biri olan Harbiye Nazırı Nazım Paşa'nın hayatı ve savaşın kaybedilmesine nasıl etki ettiği ile ilgili bkz. Ender Korkmaz, *Harbiye Nazırı Nazım Paşa: 31 Mart Vakası – Balkan Harbi – Bab-ı Ali Baskını* (İstanbul: Selenge Yayınları, 2021).

Nur'un Atatürk hakkında söyledikleri, Eşref Kuşçubaşı'nın öyle olmadığı halde kendini Teşkilat-ı Mahsusa'nın başkanı olarak tanıtmaması¹⁵, Kazım Karabekir'in her olayda kendine verdiği merkezi rol nihayetinde bunları yazanların zaaf sahibi insanlar olmasından kaynaklanan ve tarihsel açıdan gerçekliği tartışmalı zaman zaman geçersiz olan rivayetlerdir. Bu yüzden tarihi doğru bir şekilde anlamak için tek yönlü ve tek taraflı okumalar yapmak yerine değişik türde kaynaklardan farklı görüşler, hatıratların ötesinde akademik tarih çalışmaları da okunmalıdır. Hatta günümüzdeki öğretim imkanlarının genişliği sayesinde Türklerin 1000 sene kullandığı eski elifbanın öğrenilmemesi bir tarih meraklısı için en hafif tabirle ayıptır. Eski elifbayı öğrenen bir kişi için İBB Atatürk kitaplığındaki ya da Milli Kütüphane'deki internet ortamına taşınmış eski yazılı gazete arşivlerine erişmek, olayları olayların yaşandığı günlerde yayınlanan farklı görüşlerdeki gazetelerden okumak artık oldukça basit bir iştir. Hatta eski yazıda biraz daha ilerleyerek el yazısını okuyabilecek seviyeye gelen bir kişi, ki bu o kadar da zor değildir, devlet arşivlerindeki eski yazılı belgeleri bile internet üzerinden okuyabilir.

Atalarımız “bilmemek değil, öğrenmemek ayıp” demişler. Bu sözü biraz açmak gerekirse esasen öğrenmemek aynı zamanda tembellik olduğu için ayıptır. Yıllarca özel sektörde ve devlette çalışmış biri olarak şunu diyebilirim ki milletçe en fazla müptela olduğumuz sıkıntı tembelliktir¹⁶. Bu sorun büyükşehirlerin yaşam koşturmacasında kısmen aşılmışsa da ülkenin genelinde o denli aşıldığı söylenemez. Özellikle yakın dönem söz konusu olduğunda Türk tarihi ile ilgili yazılmış birçok ilk elden ve ikinci elden kaynak bulun-

15 Bu konuda Polat Safi'nin çalışması meseleyi açıklığa kavuşturmuştur. Polat Safi, *Eşref: Kuşçubaşı'nın Alternatif Biyografisi* (İstanbul: Kronik Kitap, 2020).

16 Bugünlerde internette rastladığım bir haberde ABD'nin Wisconsin eyaletindeki bir yüzen adanın Chippewa Flowage yerleşiminin ana ulaşım hattı olan bir köprüyü kapaması ihtimali üzerine bölge sakinlerinin organize olarak tekneleri ile adayı nehrin açıklarına ittiklerini okudum. Benzer durum bizde olsaydı halk organize olup bir sivil toplum refleksi göstermek yerine “devlet gelsin, adayı itsin” diye beklerdi. Dünyayı devletten, ahireti şeyhten bekleyen bu tembelliğimiz ne yazık ki toplumsal gelişimimizin de önündeki en büyük engel. İlgili haber için bkz. Gorham Quinn and Jordan Gartner, “VIDEO: Residents join forces to move 'floating island' with their boats,” *WEAU 13 News* (26 Mayıs 2022). <https://www.wEAU.com/2022/05/26/residents-join-forces-move-floating-island-with-their-boats/>.

maktadır. Bunları okumak, atalarının 1000 senelik elifbasını öğrenmek yerine sosyal medyadaki ya da televizyonlardaki birçoğunun asıl mesleği tarihçilik olmayan “kocakarı tarihçilerinden” tarih öğrenmeye çalışmak herhalde tembellikten başka bir şeyle tevill edilemese gerek. Dünyadaki dengelerin yeniden kurulduğu bu yeni dönemin başında tarihi bilinçli bir şekilde okumak, ne olduğumuzu ve ne olmadığımızı anlamak, güçlü ve zayıf yanlarımızı doğru analiz edebilmek adına tarih mevcut ve gelecek nesiller için daha da büyük bir önem arz ediyor.


Bir an önce milletçe “kocakarı tarihçiliğinden” kurtulmak ve tarihten gerçek dersler almak temennisiyle...

Kaynakça

- Bal, Halil. *Azerbaycan Cumhuriyetinin Kuruluş Mücadelesi Ve Kafkas İslam Ordusu*. İstanbul: İdil Yayıncılık, 2021.
- Bel_Mtf_024631. *Kanal Harekatında Sancak-ı Şerif Kitası*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Tarih Yok.
- Engin, Vahdettin. *Pazarlık*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2010. Araştırma.

- Hanioglu, M. Şükrü. *Atatürk - Entelektüel Biyografi*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2023. Araştırma.
- Heywood, Andrew. *Siyasi İdeolojiler*. Ankara: Felix Kitap, 2021.
- Kant, Immanuel. *Arı Usun Eleştirisi*. İstanbul: İdea Yayınevi, 2008.
- “Kelime-I Tevhid’li Bayrağı Görünce Saldırdı! Destek Yürüyüşünden Dönen Vatandaşa Yumruklu Saldırı.” *İHA İnternet Sitesi*, 1 Ocak 2024, nr.,
- Korkmaz, Ender. *Harbiye Nazırı Nazım Paşa: 31 Mart Vakası – Balkan Harbi – Bab-ı Ali Baskını*. İstanbul: Selenge Yayınları, 2021. Araştırma.
- Küçükılınç, İsmail. *Jön Türklük Ve Kemalizm Kıskaçında İttihatçılık*. İstanbul: Yarı Yayınları, 2021.
- Meclis-I Mebusan Zabıt Ceridesi*. Edited by TBMM. Vol. 3, Ankara: TBMM Yayınevi, 1982.
- Munslow, Alan. *Tarihin Yapısökümü*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2021.
- Quinn, Gorham, and Jordan Gartner. “Video: Residents Join Forces to Move ‘Floating Island’ with Their Boats.” *WEAU 13 News*. (26 Mayıs 2022). Erişim 16 Şubat 2024. <https://www.weau.com/2022/05/26/residents-join-forces-move-floating-island-with-their-boats/>.
- Safi, Polat. *Eşref: Kuşçubaşı’nın Alternatif Biyografisi*. İstanbul: Kronik Kitap, 2020.
- “Tepki Çeken Görüntü Sonrası Edremit Kaymakamı Merkeze Alındı.” *NTV İnternet Sitesi*. (10 Eylül 2021). Erişim 16 Şubat 2024. <https://www.ntv.com.tr/turkiye/teпки-cek-en-goruntu-sonrasi-edremit-kaymakami-merkeze-alindi,nicGgK1pC0ehNC-vOqLKokQ>.

Dünden Bugüne **Filistin Meselesi**

 İlyashan ŞAHİN
Milli Eğitim Bakanlığı

“Doğu Roma hakimiyetinde bir şehir olan Kudüs ilk kez Raşit Halifeler döneminde Hz. Ömer tarafından kuşatılarak 637 senesinde Bizans’ın elinden alınmıştır. Filistin’de Müslümanların varlığı 11. yy ‘a kadar devam etmiştir. 11.yüzyıl Haçlı Seferlerine kadar bölgede var olan Hristiyanlar, Yahudiler ve Müslümanlar sulh ve sükûn içerisinde yaşamışlardır. Mezkûr dönemde hakimiyet Müslümanların elinde olmuştur. Müslümanlar Filistin bölgesini adil ve barış içerisinde yönetmişlerdir.”

A dını M.Ö. XII. yüzyılda Avrupadan kavimler göçü sırasında deniz yolu ile buraya gelen Filistlerden alan Filistin, Günümüz tarihçilerine göre M.Ö 5000’lerden sonra Arabistan dolaylarından bu topraklara ilk defa göç edip gelen ve Arapların atası kabul edilen Amalikalılardır. Daha sonraları Kenanlılar, Fenikeliler ve Ârâmiler gelip yerleşmişlerdir. Filistin’in adı bilinen ilk sakinleri, Tevrat’a göre dünyanın en eski milleti olan ve İslâm tarihçilerinin Arapların atası olarak kabul ettiği Amâlika kavmi idi. Milattan önce üçüncü bin yıldan itibaren Filistin’de yine Sami kavimlerden Kenanlılar, sahil kesimlerinde Fenikeliler, arkalarından da Aramiler görülmeye başlamıştır (Günaltay 1947).

Yine tarihçilerin çoğunluğuna göre Kudüs şehrini Kenanlıların bir kolu olan Yebûsiler kurmuşlardır (Karaman, 1996). Arz-ı Mukaddes denilen yerin ismidir. Doğu Akdeniz’de oldukça stratejik bir alanda bulunan bölge, tarih boyunca değişik kavimlerin istila ve göçlerine uğramıştır. İklim özelliklerine bakacak olursak; Filistin’in tabiat şartları çeşitlilik gösterir. Bölge, fark-

lı alanlarda farklı iklim etkilerinin görüldüğü verimli topraklara sahiptir. Akdeniz kıyı şeridi yeterince yağış alan yarı tropikal bir iklime sahipken orta kısımda bol yağış alan kuzeyden güneye, Necef çölüne doğru yağışların giderek sifıra yaklaştığı ve kışın soğuk geçen birkaç ayın haricinde yılın büyük bölümünde gündüzlerin sıcak, gecelerin ise serin olduğu bir kara iklimine sahiptir. Şeria vadisinde ise kış aylarında nispeten ılık bir havanın yaşandığı, buna karşın yılın geri kalan aylarında ısının hayli yükseğe çıktığı daha sıcak bir kıta iklimi dikkati çeker. Bölgenin bu iklimi, daha ziyade yağış miktarına bağlı olarak değişik yörelerde bitki örtüsünü ve ekilebilir arazi kapasitesini belirlemektedir ki bu kapasite bölgenin genel özellikleri dikkate alınır sa oldukça verimlidir. Akdeniz’in Güneydoğu ucunda Afrika ve Asya kıtaları arasında bir köprü vazifesine sahiptir. Akdeniz ticaret bölgesinin önemli limanlarına ev sahipliği yapan bölge aynı zamanda üç dinin de önemli eserlerinin olduğu bir inanç merkezidir. Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yahudiler için bu bölge kutsal değerlere ev sahipliği yapar. Filistin’in bilinen tarihi Milattan Önce 3000- 2000 yıllarına kadar uzanmaktadır (Tutu, 2015). Filistin’e ilk yerleşen halk, Arabistan yarımadasında bu bölgeye göç eden Sami ırkıdır (Gökçınar, 2009). Yahudiler “Yahudilerin Milattan Önce 12.Yüzyılda bu bölgeye göç ettiklerinde, buralarda Kenanlılar, Gibonlular ve Filistinliler yaşamaktaydı” (Gökçınar, 2009:33). Bu bilgiler bizlere gösteriyor ki Filistin bölgesinde İsrail’in toprak talebinin yegâne kaynağı olan başlangıçta “bölgede varlık” iddiasının aslı bilimsel olarak yoktur. Sonraki dönemlerde ise sırasıyla, Asurlular, Babililer, Persler ve Büyük İskender orduları artarda bölgeyi ele geçirmiş ve en sonunda Roma ordularının hakimiyetine geçmiştir. Doğu Roma hakimiyetinde bir şehir olan Kudüs ilk kez Raşit Halifeler döneminde Hz. Ömer tarafından kuşatılarak 637 senesinde Bizans’ın elinden alınmıştır. Filistin’de Müslümanların varlığı 11. yy ‘a kadar devam etmiştir. 11.yüzyıl Haçlı Seferlerine kadar bölgede var olan Hristiyanlar, Yahudiler ve Müslümanlar sulh ve sükûn içerisinde yaşamışlardır. Mezkûr dönemde hakimiyet Müslümanların elinde olmuştur. Müslümanlar Filistin bölgesini adil ve barış içerisinde yönetmişlerdir.



Filistin'de İslami Dönem

Hz. Ömer'in fethettiği Kudüs'te Yahudi varlığından hiçbir kaynak söz etmemektedir. Şehrin Müslümanlar tarafından ele geçirilmesi sonrasında Hz. Ömer ile Hristiyan Patrik bir anlaşma yapmışlardır. Bu anlaşmaya göre Halifenin bizzat emriyle şehre yüz civarında Yahudi aile getirilmesi kabul edilmiştir (Fayda, 1989). Roma tarafından Kudüs'te yaşamaları yasaklanan Yahudiler, Müslümanların bölgeyi fethiyle beraber Filistin'de yaşamaya başlamışlardır (Gill 1997). Filistin'de Müslümanların hakimiyetleri sonrasında yaşanan müreffeh dönem ile bölgeye Yahudi göçleri olmuştur. Hatta giderek artan bu Yahudi göçleri sebebiyle bölgede Müslüman halkın azınlığa düşeceği endişeleri de yer yer dile getirilmiştir. Bu devirde Orta Asya'dan Batı Akdeniz'e kadar yürütülen adil ve barışçı politika, gayri müslimlerin seyahat engeli olmaması, asayişin sağlanmış olması gibi sebepler İslam Devletlerine pek çok gayri müslim göçüne sebep olmuştur ki Yahudiler de bu göçe katılan ilk gruplardan olmuşturlar. Sadece Filistin'e değil pek çok İslam beldesine Yahudi göçleri olmuştur. Bu göçler hakkında en çok bilgiyi bizlere Geniza dokümanları vermektedir. 950-

1250 seneleri arasında yaşanan pek çok olayı Yahudi Geniza belgelerinden öğrenmekteyiz. Bu belgelerden Roma İmparatorluğu döneminde ve Sasani İmparatorluğu döneminde Yahudiler başta olmak üzere pek çok topluluğun göçlerine izin verilmediği ve hatta dinlerini yaşamalarına dahi karışıldığı bilgileri verilmektedir. Kendi inançlarından başka hiçbir inanca tahammül edemeyen bu İmparatorluklar hükümlerini altındaki diğer din mensuplarına asla göz açtırmamışlar bu unsurları baskı altında tutmuşlardır. İslam devletlerinin hükümlerine ise bambaşka bir iklim sunmuştur. İsteyenin istediği yere göç edebildiği, inancını özgürce yaşayabildiği, kazandığı oranında vergi verdiği ve her şeyden önemlisi can, mal ve din emniyetlerinin devlet tarafından güvence altına alınması yaşadıkları çağa göre çok ileri uygulamalar olmuştur. İslam dininin "ehli kitap" olarak nitelendirdiği dinler olan Hristiyanlık ve Yahudilik dinine mensup olan vatandaşlarına her daim saygı duymuş ve inançlarını özgürce yaşamalarına destek olmuştur. Yine güvenlik sebebiyle "emin" olunan yerlerde demografik yapı çeşitliliği görülmektedir. Bu durum Filistin bölgesine olan göçü hızlandırmıştır. Bölgeye göç eden Yahudiler özellikle ticarete önem vermişler ve zenginleşmişlerdir. 1065



tarihli bir dokümanda, Mağrip kökenli Yahudi tüccar Avon b. Tsadeka Fustat'taki meslektaşına yazdığı mektupta, Filistin'den çivit ve vesme (çivitin bir çeşiti) satın alarak Mısır'a döneceğini yazar (Makdisi 2023). 1099 senesinde Haçlıların eline geçen Filistin için çok sıkıntılı günler başlamış oluyordu. Kargaşa ve kaos Haçlılarla beraber gelmiş, bölgede pek çok insan kılıçtan geçirilerek evleri, eşyaları yağmalanmıştır. Bu kaos 1187 senesinde Selahattin Eyyubi'nin Filistin'i fethine kadar sürmüştür (Crusades 2011). 1291 senesinde ise Memlûklü Devleti eline geçen bölgede istikrar ve asayiş devam etmiştir. Eyyubi Devletinin çöküşü sonrasında bölgeyi hakimiyetleri altına alan Memlûklüler döneminde de bölgede sulh ve sükûn hakimdir. Selçuklular döneminde de oldukça sakin bir hayat yaşayan Filistinliler 1516 tarihinde Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sırasında Osmanlı hakimiyetine girmiş ve 1917 Aralık ayına kadar Osmanlı idaresi altında kalmıştır. Osmanlı Devleti döneminde Arz-ı Filistin olarak isimlendirilen bölge Şam Eyaletine bağlı bir vilayet olarak varlığını sürdürdü. Özellikle Kudüs ve Mescidi Aksa'nın bu bölgede bulunması bölgenin hem stratejik hem de kültürel açıdan önemini ortaya koyar. Mescidi Aksa hem Müslümanlar hem de Yahu-

diler için çok önemlidir. Hz. Süleyman tarafından yapıldığına inanılan Mescidi Aksa'nın tam olarak yapım tarihi bilinmemektedir. Tarih içerisinde pek çok kez yıkılan ve yeniden yapılan bu tarihi mekân Yahudiler için oldukça önemli bir semboldür. Kudüs'te bulunan Tapınak (Sion) Dağı Yahudilerin inancında cennet ile cehennem arasında köprü kurulan dağ olduğuna inanılır (Tanyu 1973). Kudüs özellikle Kanuni Sultan Süleyman döneminde en müreffeh ve huzurlu günlerini yaşamış, bu dönemde yapılan imar ve yenileme faaliyetleri, kurulan vakıflar şehrin çehresini değiştirmiştir. Osmanlı Devleti'nin yaşadığı duraklama ve gerileme dönemleri şehirde de yansımaları bulmuş, eğitim, sağlık gibi çeşitli kurumlarda ve vakıflarda kendini hissettirmiştir. Bu dönemde bölgede Müslüman varlığı Yahudi varlığından daha fazladır (Köse 2003). 17.yüzyılda bölgede yaşayan Hristiyanlar toplulukları arasında çekişmeler baş göstermiştir. Bu çekişmeler batılı devletler ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilerden etkilenmiştir (Nicault 2003). 1841 yılında IV. Friedrich Wilhelm'in teşvikiyle Kudüs'te bir İngiliz-Prusya Piskoposluğu kuruldu 1842 yılında Babilî'nin Kudüs'te bir Protestan kilisesinin açılmasına izin vermesinden sonra İngiltere, Almanya, Rusya ve Amerika'dan gelen

misyonerler çeşitli okul, kilise, misafirhane ve yetimhaneler açtılar. Bu kurumlar aynı zamanda misyonerlik faaliyetleri ve Hıristiyanlık propagandası yapmaya başladılar (Öztürk 1995)

19. Yüzyılda Filistin

Filistin bölgesi Osmanlı Devleti yönetiminde adeta altın çağını yaşamıştır. Bölgede Müslüman nüfus her daim başat unsur olmuş ve başka din ve kültürler ile herhangi bir sorun yaşanmamıştır. Osmanlı Devleti bir cihan devleti olarak yüzyıllarca bölgeyi adalet ve barış içerisinde yönetmiştir. Kudüs ve Mescidi Aksa hak ettiği itibarı bu dönemde görmüştür. Bölge ticari açıdan da kültürel açıdan da oldukça zengin zamanlar yaşamıştır. Osmanlı Devleti kudretini devam ettirdiği müddetçe pek çok bölgede olduğu gibi Filistin de bundan nasibi almıştır. Yaşanan barış, güven ve bolluk sebebiyle Filistin pek çok bölgeden göç almıştır. Bu göçler içerisinde Yahudi göçlerinden de bahsedebiliriz.

19.Yüzyıla gelindiğinde içeride ve dışarıda başlayan sorunlar bölgede de hissedilmeye başlanmıştır. 1832 yılında Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın eline geçmiş olmakla birlikte yeniden 1840 tarihinde Osmanlı ailesinin idaresine girmiştir (Karaman, 1996). İbrahim Paşa zamanında Avrupalı devletlerin istediği siyaset doğrultusunda Filistin'de Katolik ve Protestan misyoner okulları açılmış ve milliyetçi düşünceler aşılana çalışılmıştır. Batılı devletlere diyet borcunu bu şekilde ödemiştir İbrahim Paşa. Bu okullar açık açık Osmanlı egemenliğine karşı faaliyetler yürütmüşlerdir. Amerika, İngiltere ve Fransa'nın desteğini alan bu okullar Osmanlı Devleti'nin yıkılmasında etkili olmuşlardır (Dursun 1995). Özellikle İngilizlerin başını çektiği bu güçler Avrupa'da zenginlik içerisinde yaşayan ve pek çok devletin yönetim mekanizmasında etkin olan Yahudilerin isteklerini geri çevirmeyecektir. 1861 senesinden itibaren Yahudilerin yurt bulma ve kurma faaliyetleri zirvededir artık. Özellikle Doğu Avrupa Yahudileri bu konuda açıkça bir faaliyet yürütmüşlerdir. Bunun için en uygun yer Yahudilerin tarihi ve dini olarak kendilerine bağladıkları Filistin bölgesi olacaktır. Tevrat öğretileri ve tarihi söylemleri doğrultusunda Filistin bölgesi Yahudilerin kendilerine

ait olduğunu iddia ettikleri yegâne yerdir. Bu uğurda Orta Doğunun bütün dengelerini değiştirecek bir politika izleyerek kan dökmekten geri durmamışlardır. Bu tarihte İngiltere ve Fransa'da kurdukları cemiyetlerle, Yahudileri koruma ve Filistin'i Yahudi ülkesi yapabilme faaliyetlerine başlamışlar 1882 tarihlerinden itibaren iki yolla eyleme dönüştürmüşlerdir. Birincisi Filistin'e göçler ve yerleşme çabalarıdır. İkinci yol ise 1877-18778 Osmanlı Rus Savaşı (93 Harbi)'ndan sonra, siyonistlerin Filistin'i yurt yapma düşüncesi ile uluslararası düzeyde girişimlerde bulunmalarıdır. Bu gelişmeleri yakından takip eden Osmanlı Devleti Batılı devletlerin ve Yahudilerin Filistin'de yurt kurma fikrine şiddetle karşı çıkmış ve gerekli tedbirleri almıştır. İttihat ve Terakki Fırkası başlangıçta bu gelişmeleri ve hedeflerini tam olarak değerlendirememiş ancak bölgede yapılmak istenen planın Sultan İkinci Abdülhamid tarafından fark edilmesi ile İttihatçılar da Abdülhamid'e hak vererek bölgenin Osmanlı Devleti'ne bağlı kalması konusunda çalışmalara katılmışlardır. Özellikle 1882 senesi Yahudi göçleri için bir dönüm noktası oluşturur. Bu devirde Yahudiler özellikle Rusya'dan gruplar halinde akın akın gelmeye başlamışlardır. Osmanlı Devleti'nin zayıflamasıyla bölgede hakimiyetini kaybetmesi ve İngiltere'nin bölgede egemen güç olması bu durumu daha da hızlandıracaktır. Bölgede ABD ve İngiliz Kiliselerinin Protestan Hristiyanlığı yayma yarışına girmeleri dikkat çeken bir diğer husus olacaktır. Filistin bölgesindeki bu misyonerlik yarışı Yahudi ve Müslümanları Hristiyanlaştırma amacını taşısa da başarısız olacaktır (Nicault 2001). Bölgede çok uzun zaman önce kurulan bir Ortodoks Patrikliğinin olması Ortodoks devletlerin de bölgeye ilgisini artıracaktır. Ortodokslar da Protestanlar gibi Kudüs'te kurumsallaşma çabası içinde idiler. 1700 İstanbul Anlaşması ile Rusya, Ortodoks Hristiyanlar üzerinde kazandığı sınırlı himaye ve Kudüs'e yönelik hac düzenleme hakkını 1711 Prut Anlaşması'nda kaybetse de 1720 yılında "Kudüs Hadimliği" statüsünü yeniden kazandı. Bu statü 19. Yüzyılın sonuna kadar başat bir şekilde devam etmiştir. (Ortaylı 2000) görülen odur ki Filistin bölgesi Ortodoks Rusların, Protestan ABD ve İngilizlerin yayılmacı emelleri dâhilinde her türlü yıkıcı faaliyete maruz kalıyordu. Tüm bunlar olurken

“*Sultan İkinci Abdülhamid döneminde Yahudilerin bölgede hızlanan işgal ve göç faaliyetlerinin önlenmesi Osmanlı Devleti'nin en önemli dış politika faaliyeti olacaktır. İkinci Abdülhamid Han Avrupa'da zulüm gören Yahudilerin Osmanlı Devleti'ne sığınmasında bir sakınca görmezken Filistin'de yurt kurma düşüncelerine şiddetle karşı çıkmış ve bunu engellemek için elinden geleni yapmıştır. Filistin'de toprak satın almalarını yasaklamak, hac maksadıyla Kudüs'ü ziyaret edeceklere sadece geçici izin vermek, vize koymak gibi kısıtlamalar getirdi.*”

Yahudiler ise boş durmamışlar sahip oldukları güçlü nüfuz ve para sayesinde bölgede etkinlik sahalalarını genişletme yoluna gitmişlerdir. Burada Rusların da bölgede varlık gösterme çabaları dikkat çekicidir. Zira Ortodoks olan Ruslar 1857 ve 1858 yıllarında bu bölgede Kutsal Yerleri ziyaret edecek Kırımlılar için geniş bir kompleks inşa etmek amacıyla 116 mîrî arazi satın aldılar. 1860 yılında oluşmaya başlayan Rus Mahallesi dört yıl sonra işlevsellik kazandı ve Kudüs'teki Rus etkisinin bir göstergesi oldu (Nicault 2001). Yine bölgede Yunan Ortodoks mezhebi faaliyetleri de Rusların bu faaliyetlerine karşı tedbirler alıyordu. Bölge büyük

devletler arasında adeta kapışılan bir bölgeye dönüşmüştür. Herkes bölgede faaliyet alanını mezhepsel bir çizgi içerisinde artırma yoluna gidiyordu. Osmanlı Devleti ise bu tür faaliyetlere karşı yeterli tedbirleri almakta zorlanıyordu. Bölgede denge siyaseti güdülyordu. Örneğin Rusların karşısında Yunan Kilisesini desteklenerek Rusların bölgede nüfuz çalışmaları engellenmeye çalışılıyordu (Kushner 1996). Emperyal devletlerin bu hakimiyet faaliyetleri devam etmekteken asıl sorun olan bölgeye Yahudi göçü giderek tehlikeli bir hal almaya başlamış ve Osmanlı Devleti'nin bölgedeki varlığını ciddi bir şekilde tehdit etmeye başlamıştır. Sultan İkinci Abdülhamid döneminde Yahudilerin bölgede hızlanan işgal ve göç faaliyetlerinin önlenmesi Osmanlı Devleti'nin en önemli dış politika faaliyeti olacaktır. İkinci Abdülhamid Han Avrupa'da zulüm gören Yahudilerin Osmanlı Devleti'ne sığınmasında bir sakınca görmezken Filistin'de yurt kurma düşüncelerine şiddetle karşı çıkmış ve bunu engellemek için elinden geleni yapmıştır. Filistin'de toprak satın almalarını yasaklamak, hac maksadıyla Kudüs'ü ziyaret edeceklere sadece geçici izin vermek, vize koymak gibi kısıtlamalar getirdi. Filistin topraklarında planlanan Yahudi yerleşimini engellemek için 1871'de İrade-i Seniyye ile Filistin topraklarını miri araziye çevirdi ve II. Abdülhamid, Filistin toprakları da dahil olmak üzere bütün Osmanlı topraklarında Yahudilere toprak ve mülk satışını yasakladı. Yine Yahudilerin Osmanlı Devleti'nin dış borçlarını ödeme karşılığında Filistin'den yurt talepleri de Padişah tarafından kesin bir dille reddedilmiştir. Bütün bu Yahudi sorunun ana karakteri hiç şüphesiz ki Yahudilerin yurtsuzluğunu büyük bir demagoji şeklinde sürekli Avrupa'nın gündemine taşıyan 1860 Macaristan doğumlu Theodor Herzl isimli Yahudi gazeteci ve aktivisttir. Theodor Herzl tarafından Siyonist hareketin kurulmasından sonra yeni bir Yahudi milliyetçiliği ve Filistin Arap toplumunun buna tepkisinden endişe duyulmakta idi. Yahudi göçü ve yerleşimi üzerinde bir dizi yasaklama ve kısıtlama uygulanması yabancı güçler ve bir kısım yerel Arapların müdahaleleri nedeniyle başarılı olmadı (Kushner 1996). İdeolojik alt yapısını Theodor Herzl'in yaptığı Siyonizm hareketi Yahudilerin toprak kazanmak için her türlü yolu doğru ya da yanlış uy-

gulayabileceklerini meşru kılıyordu. Yahudi Theodor Herzl'in yaptığı akımın asırlardır süren "siyona dönüş" idealini rasyonalize ederek bir politik harekete dönüştürdüğü ve eski dini yapısından uzaklaştırdığı öne sürülmektedir. Rus Yahudisi Nathan Birnbaum tarafından siyasal edebiyata sokulan Siyonizm kavramı, zamanla bütün Yahudiler arasında kabul gören bir siyasî düşünce haline almıştır. Bu manadan siyonizmin asıl siyasî hedefi Filistin topraklarında Yahudileri buluşturmaktır ve bu topraklarda bir Yahudi devleti kurmaktır (Aslan 2011). Bu uğurda Osmanlı Devleti'nin varlığı en büyük engeldi. Yahudiler, Filistin topraklarına ilk ayak basmalarından hemen sonra çeşitli yollara başvurarak sahiplerinin elinden arazilerini almaya başladılar. Gayelerine ulaşmak için özellikle Osmanlı devletinin yenileşme süreciyle birlikte ortaya çıkan gruplarla iş birliği yapmışlar hatta bu grupların kurucuları ve üyeleri durumuna gelmişlerdir. Yahudilerin Osmanlı devletinde yaptıkları faaliyetlerin arka planında ilk olarak siyon denilen Kudüs ve dolaylarına dönme, ikinci olarak Eski Ahit'in prensipleri arasında yer alan kutsal topraklarda Süleyman Tapınağı'nı yeniden inşa etme hülyası yatmaktaydı. Eski Ahit'e göre Tanrı Yahuda kutsal toprakları kıyamete değin tasarruflarında kalmak üzere İbrahim Peygamber ve ümmetine adamıştır.

Filistinliler Yahudilere Toprak Sattılar mı?

İsrail İşgali konusu açıldığında pek çok kez duyduğumuz eleştiri olan Filistinlilerin Yahudilere toprak sattığı iddiası kronolojik olarak bakıldığında tam da bu yerde dile getirilmesi gereken bir konudur. Gerçekten Filistinliler toprak satmış mıdır? Sattılarsa bu İsrail'in vahşi işgaline ve katliamlarına bir meşruiyet kazandırır mı? Toprak satmışlarsa neden ve ne şekilde satmışlardır? Bölgede mecburen, zorla ve zorbalıkla el değiştiren toprak satılmış toprak sayılır mı? Filistin'de işgalci Yahudilere toprak satışı fetva ile haram ilan edilmiş midir?

Bu soruları tarihi bilgilerin ve belgelerin ışığında cevaplandırılmı. Öncelikle bölgede 1920 ve sonrasında fiili olarak Osmanlı egemenliğinden bahsedemeyiz. 19. yüzyılda Filistin topraklarının yüzde 80'i miri

arazi, yüzde 20 kadarı ise özel mülktü. Yahudilere yapılan satışlar özel mülk arazilerde ve çok sınırlı bir alanda yaşanmıştır. 1917'de İngiltere'nin desteklediği Arap güçlerinin Osmanlı hakimiyetine son vermesinin ardından 1922'de Milletler Cemiyeti kararıyla İngiltere'ye bölgenin manda idaresi yetkisi verildi. İngilizler Osmanlı toprağı olan Filistin, Hicaz, Suriye gibi alanları işgal ederek toprak tasarruflarını ellerine almışlardır. Bölge halkının özellikle toprak vergisini ödeyemeyeceği oranda artırarak vergiyi ödeyemeyenlerin bölgeyi boşaltması amaçlanmıştır. Bölge sürekli Yahudi göçlerine maruz kalıyordu. Engellenemeyen göç sürecinde 1917'de şehirdeki Arap ve Yahudi nüfus neredeyse eşit hale geldi (Wenger 1993). Bu gelişmelere paralel olarak 20. yüzyılın ikinci yarısında özellikle dış kaynaklı yatırımlar şehrin yapılaşmasını surların dışına taşırdı. Yahudiler eski şehrin kuzeybatı ve kuzeydoğusunda, Araplar ise şehrin kuzey ve doğusuna doğru yeni yerleşim birimleri kurdular ve sur dışında Yeni Kudüs oluştu (Arnon 1992). Yahudilere ait oluşan bölgelerde hızlı bir yapılaşma süreci başlamıştır. Bölge halkına ait olan topraklar daha çok gasp yoluyla işgal süreci hız kazanmıştır. Osmanlı Devleti'nin bütün yasaklamalarına rağmen Yahudilerin bazı yerli halk tarafından rüşvet ile bölgede kaldıkları bilinmektedir. Biren (1993) Yahudilerin yerli insanlara rüşvet vermeleri adeta bir gelenek haline geldiğinden, hükümet memurlarının takibat yapmaları nerede ise imkânsız olduğunu ifade eder. Yerel idarecilerin Musevileri para karşılığında Filistin'e sokmak gibi usulsüz muamelelerde bulunduğu da görülmüştür. Örneğin bu gibi usulsüzlükleri tespit edilen Yafa eski Kaymakamı Abdüsselam Efendi hakkındaki mahalli tahkikat evrakı Sadaret'e takdim edilmiştir (BOA, DH.MK.T, 2269/100). Ayrıca, Taberiye civarında Fransız tebaasından Salomon Reynak tarafından Filistin'e Yahudi iskânı için talep olunan arazi hususunda usulsüz muamelede bulunan Akka Mutasarrıfı Defter-i Hakani Memuru, Taberiye Kaymakamı ve Tapu Katibi hakkında soruşturma başlatılarak görevlerinden azledilmişlerdir. Bunun üzerine Akka sancağı mutasarrıflığına Ahmet Arifi, Havran sancağı mutasarrıflığına da Cemal Beyler tayin edilmişlerdir (BOA, DH.MKT., 997/11). Yahudiler Osmanlı'nın aldığı tedbirlerden dolayı Filistin'e normal

“1917’de İngiltere’nin desteklediği Arap güçlerinin Osmanlı hakimiyetine son vermesinin ardından 1922’de Milletler Cemiyeti kararıyla İngiltere’ye bölgenin manda idaresi yetkisi verildi. İngilizler Osmanlı toprağı olan Filistin, Hicaz, Suriye gibi alanları işgal ederek toprak tasarruflarını ellerine almışlardır. Bölge halkının özellikle toprak vergisini ödeyemeyeceği oranda artırarak vergiyi ödeyemeyenlerin bölgeyi boşaltması amaçlanmıştır.”

olarak yerleşemeyeceklerini anlayınca bu sefer bazı sanayii ve ziraat şirketleri kurarak, şirket için toprak satın aldıklarını basamak olarak gösterip, büyük topraklar satın alma yoluna gitmişlerdir. Devlet yönetimi bunu fark edince Suriye, Beyrut vilayetleri ile Kudüs sancağında bu tür şirketlerin kurulmasını yasaklamıştır. Jöntürkler, II. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte Filistin’e Yahudi göçlerini yasaklayan II. Abdülhamid’in bütün kararlarını kaldırmışlardır. Çünkü Yahudilerin etkisinde kalmışlardı. Ancak bir süre sonra onlar da II. Abdülhamid’in yasak kararlarına dönmek zorunda kalmışlardır. Çünkü artık Jön Türkler de Siyonistlerin Filistin’de bağımsız bir Yahudi devleti kurarak Filistin’i Osmanlı topraklarında ayırmak niyetlerini anlamaya başlamışlardı. Ayrıca Yahudilerin Filistin’e göç ile yerleşmesine karşı Arap mebusların da Jön Türkleri sıkıştırmaları ve meclis toplantılarında bu hususu dile getirmeleri de etkili olmuştur (Kocabaş 1991). Bu tarzda davranan ve Devleti Âliyye’ye ihanet eden insanların sayıları az da olsa vardı. Bunun yanında İngilizlerin

topraklara getirdikleri vergileri ödeyemeyen ailelerin bazılarının toprak sattıklarını biliyoruz. Yani gönüllü olarak toprak satışının yapıldığı iddiası gerçek dışıdır (Kurşun 2023). Görülüyor ki bilinçli ve toplu toprak satışı iddiası asılsız ve art niyetli bir iddiadır. Bütün bunlara rağmen toprak satanlar olsa bile bu durum bugün İsrail’in bölgedeki toprak işgalini ve katliamlarını asla meşru göstermez. Daha evvel bölgeye pek çok kez gidenler İsrail’in Kudüs’te pek çok dükkân ve evi değerlerinin çok üzerinde almak için teklif verdiklerini ama Filistinlilerin bunu asla kabul etmediklerini bizzat müşahedeleriyle belirtmektedirler. Konu ile ilgili haber şu şekildedir.

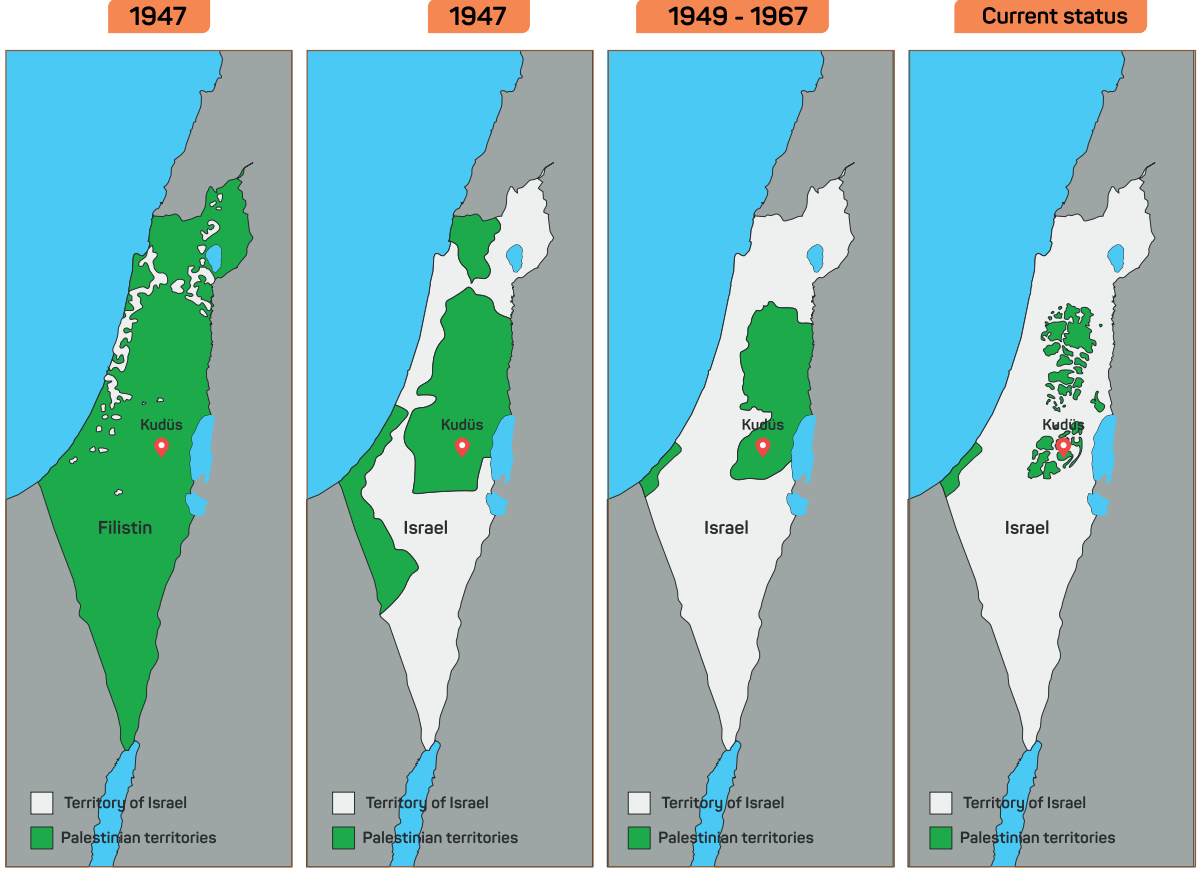
“İşgal altındaki **Doğu Kudüs**’te **Mescid-i Aksa**’nın da içinde bulunduğu **Eski Şehir** bölgesinde yer alan tarihi bakkal dükkanını devretmesi için **İsrail**’in kendisine önce **24 milyon dolar**, daha sonra da **açık çek** teklif ettiği Filistinli **İmad Ebu Hatice**, ne pahasına olursa olsun burayı terk etmeyeceğini söyledi. Mescid-i Aksa’nın **Silsile Kapısı**’na 5 metre, **Burak Duvarı**’na (Ağlama Duvarı) ise sadece 2,5 metre mesafedeki tarihi mekânı devretmesi için kendisine yapılan baskıları AA muhabirine anlatan Ebu Hatice, İsrail’in adım adım uygulamaya koyduğu Kudüs’ü Yahudileştirme planının en son ve bariz örneğinin kendisi olduğunu ifade etti.” (<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israilden-kudusteki-filistinlinin-dukkana-servet-teklifi/727670>)

Birinci Dünya savaşı boyunca Filistin’e gelip yerleşen Siyonist Yahudiler ile İngilizler arasında gizli dayanışmalar aralıksız devam etmiş ve Yahûdiler, Osmanlı Devleti ile ilgili ellerinde bulunan bilgileri İngilizlere servis etmişlerdir. Bu hizmetlerine karşılık İngilizler tarafından Yahudilerin Filistin’e yerleşmelerine müsaade edileceği vaatleri yapılmıştır (Nedim, 1995). Bölgede sürekli Filistinliler ile çatışan ve bütün politikasını genişleme üzerine kuran bir yapı olmaya doğru giden Yahudiler en çok desteği önce İngilizlerden sonra ise ABD’den görmüştür. Ayrıca Birinci Dünya Savaşı devam ederken, İngiltere, Fransa ve Rusya arasında yapılan gizli görüşmeler sonucunda Sykes-Picot Anlaşması yapılmıştır (16 Mayıs 1916). Üç devlet oluşturdukları Ortadoğu’nun taksimi haritasında “kahverengi bölge” diye adlandırdıkları Filistin topraklarını

özel bölge statüsünde yönetme kararı aldılar. Burada belirlenen özel bölgenin idaresi ise daha evvel belirtildiği üzere İngilizlere verilmiştir. İngilizler ise bölgede Yahudi devleti kurulması için gerekli her türlü kolaylığı Yahudilere sağlamıştır. Kudüs'ün işgalinden kısa zaman önce İngiliz Dışişleri Bakanı Arthur James Balfour 1917 Kasım'ında Filistin'de Yahudiler için bir yurt oluşturulmasını ve bunu İngiltere'nin destekleyeceğini açıklamıştır (Bayur 1991). Balfour Deklarasyonu ile uluslararası bir güç olan ve 1881'den beri Yahudi faaliyetlerini destekleyen İngiltere, siyonist projeye siyasi destek vereceğini tüm dünyaya ilan etmiştir. Bu deklarasyona İngiltere'nin yanında İtilaf Devletlerinin tamamı destek vermekle ortak bir anlaşmaya varmıştır. İngiltere böylece Hindistan'daki sömürgelerine giden kestirme yol olacak olan Süveyş kanalı bölgesini kendine bağlı bir yönetim ile güven altına alacaktır. Artık Hint sömürgesi yolunda İngilizlerin karşısında duracak bir güç kalmamış olacaktır. Filistin'de kurulan İngiliz manda yönetiminde Yahudiler aktif roller üstleneceklerdir. Bunlara ilâveten Amerika'daki Yahudi lobilerinin bu ülkedeki siyasetçiler üzerinde oldukça fazla etkileri olmuştur. Amerikan Yahudilerinin siyasi ve ekonomik desteğini arkasına alarak başkan seçilen W. Wilson seçimlerden sonra minnet borcunu ödemek için önemli kilit bakanlıklara Yahudi bürokratları getirmiştir. Böylece Yahudiler İngiltere ve diğer Avrupa ülkelerinin desteğine ilâveten Amerikan desteğini de almışlardır (Turan, 2003). Bütün gelişmeler Filistin bölgesinde Yahudi sayısını artırmıştır. Müslümanlara rağmen azınlık olmak istemeyen Yahudiler dünyanın dört bir yanındaki Yahudileri Filistin'e davet ederek sayı/nüfus sorununu halletme yoluna gideceklerdir. Filistin'de Yahudi nüfusunun artması ve demografik yapının gün geçtikçe bozulması, hızlı bir şekilde yerleşmelerin çoğalması, Araplar ile Yahudiler arasında büyük silahlı çatışmaları başlatmıştır. Bu silahlı çatışmaların en sert olanları 1921, 1929, 1933 ve özellikle 1937'de yaşanan çatışmalarıdır. 1937'de başlayan Müslüman Arap-Yahudi çatışmaları 1939 Mayıs ayında ancak yatıştırılabildiği. Özellikle üç yıl devam eden son çarpışmaların gelişmesinde 1933-35 yılları arasında 134.540 Yahudi'nin Filistin'e göç etmesinin önemli bir etkisi olmuştur (Armaoğlu 2005).

İsrail'in Kuruluşu

Yahudiler Avrupa içerisinde yüzyıllarca dışlanarak yaşadılar. Hıristiyan Avrupa, "Hz. İsa'nın Katilleri" dediği Yahudilere mesafeli davranmayı seçmişti (Kara 2006). Ticari ve sosyal hayatta birbirlerini sürekli destekleyen ve bu uğurda yer yer acımasızca taraf tutmaları, zenginleşmek için gösterdikleri hırs gibi etkenler tarih boyunca Yahudilerin diğer din ve ırklarca dışlanmalarına sebep olacaktır. Fransız İhtilali sonrasında yaygınlaşan milli devletler bağlamında Yahudiler yalnız kalmış ve kendi devletlerini kendi ırkları/dinleri doğrultusunda kurma fikri giderek yayılmıştır. Avrupa'da Yahudilere yüzyıllardır uygulanan ayrımcılık, en sonunda onlar arasında kendilerine ait bir devlet kurma fikrini ortaya çıkarmıştır (Soy, 2007: 127). Fakat Yahudiler için oluşturulacak devlet nerede olacaktı? Bu sorunun cevabı tarihi bir coğrafyayı işaret edecektir. Filistin. Bu durum bir ideolojiyi doğuracaktır. Bu hiç şüphesiz Siyonizmdir. Siyonizm, en geniş anlamı ile Arz-ı Mevut, yani Filistin dışındaki bütün Yahudileri yine orada toplamak ve sonra da Süleyman Mabdini Siyon Dağı (Tanrı Dağı) üzerinde yeniden inşa etmek idealidir şeklinde tanımlanabilir. 2.500 yıldır bu kelime Yahudi literatüründe mevcuttur. Ancak siyon hedefinin bir acımasız ideolojiye dönüşmesi 20.yüzyılda olacaktır. Yahudiler için Siyon dedikleri Kudüs ve çevresine dönme, kralları Süleyman tarafından yapılan kutsal mabetleri Beyt-i Makdis'i yeniden inşa etme, daha sonra üstün Yahudi ırkını Nil'den Fırat'a ve nihayet bütün dünyaya ekonomik ve her türlü güç bakımından hâkim kılmak Tevrat'ın ana prensibini oluşturmaktadır. Bu ideolojinin etrafında toplanan Yahudiler için en itici güç özellikle Almanya'da başlayan Yahudi düşmanlığı ve Yahudi katliamları olmuştur. Dünyaya kendilerini mazlum olarak gösterdikleri en belirgin unsur Nazi Almanya'sında uğradıkları soykırım olacaktır. Tarihin garip bir cilvesi olsa gerek bütün dünyayı soykırıma uğradıkları sebebiyle mazlum olduklarına inandıran Yahudiler, günümüzde Filistin'de gerçek bir soykırım uygulamaktadırlar. Çocuk, yaşlı, genç demeden katliam yapmaktadırlar. 1920 ve sonrasında İngiliz mandasında yönetilen Filistin, İngiltere'nin başını çektiği Avrupa devletlerinin de destekle-



diği bir konsorsiyum tarafından Yahudilerin yerleşimlerine açılmış ve Yahudileri koşulsuz desteklemiştir. Yukarıda zikredildiği gibi Almanya'da alevlenen antisemitizm İtalya, Polonya, Avusturya, Romanya, Macaristan ve Çekoslovakya gibi devletlerce de iyice benimsenmişti. Avrupada antisemitizmin giderek artması dünya Yahudilerini harekete geçirdi. Yahudiler, okyanus ötesinde ABD Başkanı Wilson tarafından da desteklenmiştir. Orta Doğuda kurulacak bir Yahudi devleti ABD'nin Ortadoğu politikası için biçilmiş bir kaktan olacaktır. Zira İslam dünyasının tam kalbinde kurulacak bu devlet hem ABD hem Avrupalı devletler için bulunmaz fırsatlar sunacaktır. Bu durum hem ticari hem stratejik avantajları beraberinde getirecektir. Bu gelişmeler ışığında Prag'da toplanan 18. Dünya Siyonist Kongresi, Nazilerle mücadele ve mülteci durumuna düşen Yahudileri Filistin'e yerleştirme konusunda kararlar almıştır (Bozkurt, 2008). 1924-1939 arası Filistin bölgesinde dışardan 175.000 Yahudi yerleştirilmiştir. 1933-1948 arasında ise 153.000 Yahudi bölgeye yerleştirilmiştir (Besalel 2001). Bu göçler bölgede tan-

siyonu sürekli yükseltmiş. Sık sık Araplar ile sığınmacı göçmen işgalci Yahudiler arasında çatışmalar yaşanmasına yol açmıştır. Yahudilerin bölgedeki keyfi ve kışkırtıcı tutumları Filistinlilere ait evlere ve arazilere izinsiz yerleşmeleri, Filistin tarım bölgelerine zarar vermeleri bu çatışmaların ana sebebinin oluşturur. Bölgenin kontrolünü elinde tutan İngilizler ise Yahudilerden kaynaklanan bu hukuksuz durumlara karşı hep Yahudi işgal güçlerini desteklemişlerdir. Bu durum öyle boyutlara ulaşmıştır ki Yahudiler zamanla İngilizler ile de çatışmaya girecekler sürekli genişleme ve sürekli yeni haklar talep ederek İngilizler ile silahlı çatışmaya girmekten de çekinmeyeceklerdir. 2. Dünya Savaşı sebebiyle uğraş alanı artan ve savaş giderleri ekonomisine zarar veren İngiltere artık bu çatışma bölgesinde zaman kaybetmek istememiş ve meseleyi yeni kurulan Birleşmiş Milletler (BM) kuruluna götürmüştür. 2 Nisan 1947'de BM'ye başvurarak Filistin sorununun BM Genel Kurulu gündemine alınmasını talep etmiştir. Filistin'in yönetimini BM'ye devretmiştir. BM Genel Kurulu Filistin sorununun çözümü için bir ko-

mite kurulması kararı almıştır. Avustralya, Kanada, Çekoslovakya, Guatemala, Hindistan, İran, Hollanda, Peru, İsveç, Uruguay ve Yugoslavya'dan oluşan 11 üyeli BM Filistin Özel Komitesi (UNSCOP) Filistin'de incelemeler yapmış, çalışmaları sonucunda çoğunluk planı ve azınlık planı adında iki tasarı hazırlamışlardır. Bunlardan çoğunluğun desteklediği Taksim Planı, Filistin'de bağımsız bir Yahudi devleti, bağımsız bir Arap devleti ve Kudüs'te BM gözetimi altında uluslararası bir bölge kurulmasını öngörüyordu. Azınlığın desteklediği diğer görüş ise bağımsızlık yerine Filistin'de Yahudi ve Arap topluluklarından oluşan, başkenti Kudüs olan federatif bir Filistin devletinin kurulmasını öngörüyordu (Özmen 2006). Bu tekliflere Yahudiler şartlı destek verirken Araplar çoğunluğun kendilerinde olduğu gerçeğinden hareketler karşı çıkmışlardır. Bu süreç devam ederken bölgede Yahudiler sık sık katliamlar yaparak Filistinlileri yıldırma ve göçe zorlamak istiyorlardı. Bu sebeple pek çok Arap bölgeden göç etmek zorunda kalacaktır. Örneğin İlerde İsrail Başbakanı olacak olan siyonist örgüt Irgun lideri Menahem Begin'in öncülüğünde Yahudi militanlar tarafından yapılan "Deir Yasin" Katliamıdır. Irgun örgütü Kudüs'ün yakınında bulunan bir Arap köyü olan Deir Yasin'e baskın yaparak 254 kişiyi katletmiştir (Armaoğlu 1994). Bu tür katliamlarda Yahudilere ne İngiltere ne de BM kontrol kuvvetleri herhangi bir müdahalede bulunmamışlardır. 14 Mayıs 1948'e geldiğinde 30 yıllık İngiliz manda yönetimi son bulmuştur. İngiltere, manda rejiminin sona ermesi ile 15 Mayıs 1948 tarihine kadar Filistin'deki bütün kuvvetlerini çekeceğini açıklamış, 14 Mayıs 1948'de David Ben Gurion başkanlığında toplanan Musevi Ulusal Konseyi, İngiliz manda yönetiminin bitmesinden birkaç saat önce İsrail Devleti'nin bağımsızlığını ilan etmiştir (Turan 2003). Açıklamanın yapıldığı gün, hatta İsrail Devleti'nin ilanından 11 dakika sonra devleti tanıyan ilk ülke ABD olmuş, ABD'nin tutumu, İsrail'in uluslararası alanda tanınmasının yolunu açmıştır Bir gün sonra Guatemala, 18 Mayıs'ta da Sovyetler Birliği İsrail'i tanımışlardır (Taylor 2001). Arap ülkeleri ise İsrail'i tanımamışlardır. İsrail'in hukuksuz olarak ilan edildiğini ilan ederek bölgede gayri meşru devlet ilan etmişlerdir. Daha sonra bölge Arap Devletleri İsrail ile savaşacaklardır. İn-

giltere ve ABD desteğini kayıtsız şartsız arkasına alan İsrail bu savaşlardan galip olarak ayrılacaktır. Bölgede daha sonraları cereyan eden savaşların ve katliamların temel sorumluları İngilizler ve ABD'dir. Diğer Avrupa devletleri de halklarının katliamlara tepki vermelerine kulak tıkayacak ve yönetimleri İsrail'in bölgedeki bütün hukuksuz uygulamalarına karşı duyarsız kalacaklardır. Bölgede İsrail'in kuruluşu katliamları ve keyfi toprak gasplarını çok daha ileri götürmüştür. İsrail özellikle Arap ülkelerinde de etkin bir istihbarat çalışması yürütmektedir. Bölgenin Arap liderlerinin yönetimi ele geçirmelerinde arka planda rol oynayarak onları kendisine karşı cephe alma durumuna karşı konumlandırmaktadır. Ancak Filistin meselesinin çözümsüzlüğünde hep dış faktörler rol oynamaz. Kendi içlerinde de Filistinlerin ideolojik, politik ve dönemsel ayrılıklar yaşayan siyasi parti statüsündeki örgütler bir yandan İsrail ile mücadele ederken bir yandan da kendi içlerinde mücadele etmektedirler. Bu durum şüphesiz Filistin'in işini zorlaştırmaktadır. Örneğin 2007'de Gazze konusunda El Fetih ile Hamas arasında anlaşmazlık çıkmış El Fetih Gazze'den çıkarılmıştır. Hamas Gazze'de, El Fetih ise Batı Şeria ve Doğu Kudüs'te faaliyetlerini sürdürmektedir.

SONUÇ

Günümüze dek gelen Filistin Sorununun temelinde siyonist İsrail devletinin hiçbir hukuk tanımayan genişleme politikası yatmaktadır. BM ve diğer uluslararası güçler de İsrail'in bu hukuksuz tutumuna karşı adalet yerine tarafsızlık yaparak haklı olanın yanında değil güçlü olanın yanında duracaktır. Bu durum uluslararası teşkilatların meşruiyetini ve güvenilirliğini de tartışmaya açmıştır. Pek çok ülkede İsrail'in hukuksuz genişleme politikasına karşı halk tarafından tepki gösterilse de yöneticiler bu tepkilere aldırmamaktadır. İsrail'in özellikle Ekim 2023'te başlattığı saldırı ve katliamlar, günümüze kadar yapılan katliamların misliyle üzerindedir. Bu satıları yazarken bölgede israilin terör saldırıları devam etmektedir. İsrail'in bitmek bilmez genişleme politikası, Yahudi yerleşimciler için sürekli bölgede konut inşaatı, yıllardır devam eden İsrail ablukası, Kudüs'ün Filistin'e ait olduğunu hiçe sayarak İsrail'in başkenti ilan edilmesi, Filistin'in askeri, tica-

ri ve iktisadi açıdan sürekli geri bırakılması, Mescidi Aksa'nın İsrail askerlerince sürekli kontrol altında tutulma bahanesi ile ele geçirilmeye çalışması, bölgede neredeyse her adımda Filistinlilerin İsrail askerlerince katliamlara maruz kalmaları, bölge halkının mahallelerden mahalleye hatta evden eve geçişlerinde bile kimlik kontrolü yapılarak baskı altında tutulmaları gibi pek çok sebep bölgede tansiyonu sürekli yüksek tutmakta ve çatışmalara sebep olmaktadır. İsrail'in özellikle Gazze'ye bağlı deniz sahasında yüksek miktarda doğal gaz bulması ve Gazze limanını kontrol altında tutmak istemesi günümüzde çok da gündeme gelmeyen konulardır. Gazze halkını bölgeden çıkarıp bölgeyi işgal edecek ve Gazze limanının kontrolünü sağlayacak olması bugünkü katliamlarının altında yatan ekonomik sebeptir. Doğu Akdeniz'de daha güçlü hale gelmek, bölgede yapılan doğal gaz ve değerli maden arama sahalarını genişletmek hedeflerini Gazze kuşatması ve soykırımları ile gerçekleştirmektedir.

İsrail, günümüzde katliamlarının arkasında ekonomik sebepleri hesaplayarak adım adım bölgede etkinliğini artırmaktadır. Doğu Akdeniz hakimiyetini ele geçirmek için Kuzey Kıbrıs'ta geniş topraklar satın almaktadır. Bunu İsrail devleti eliyle değil Siyonist Yahudi toplulukları eliyle yapmaktadır. Siyonistlerin Kuzey Kıbrıs'a olan ilgileri çok dikkat edilmesi gereken bir sorundur. Yahudilerin tarihte tıpkı Filistin'de yaptıkları gibi mülk edinerek yerleştikleri ve ardından Siyonist hedefleri için bölgede faaliyetlerde buldukları bilinmelidir. Ülkemiz için çok önemli sorunlara sebep olabilecek bu tehlike büyümeden önlenmelidir (Şahin, 2022).

Kaynakça

- Armaoğlu**, F. (2005). 20. yüzyıl siyasî tarihi, İstanbul: Alkım Yayınevi. s.92
- Arnon**, Adar, The Quarters of Jerusalem in the Ottoman Period, Middle Eastern Studies, Vol. 28, No. 1, Jan., 1992, 26.
- Aslan**, Taner Yahudilerin Filistin'e Göçü Üzerine Bazı Düşünceler, DERGİ Park, S.59 s.38
- BOA**, DH.MK.T, 2269/100, 9 Recep 1317 (Başbakanlık Osmanlı Arşivleri)
- Besalel**, Y. (2001). Yahudi Tarihi, İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın Yayın. s.98
- Bayur**, Y. H. (1991), Türk inkılabı tarihi, 3(IV), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları .s.78
- Biren**, M. T. (1993). II. Abdülhamid, meşrûtiyet ve mütareke devri hatıraları, 1, İstanbul: Arma Yayınları s.65
- Bozkurt**, C. (2008). Türk kamuoyunda Filistin problemi, ilk Arap Yahudi Çatışmaları (1920-1939), İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık. s.74
- Crusades.” Encyclopædia Britannica**. Encyclopædia Britannica Online. Encyclopædia Britannica, 2011. Web. 24 Oct. 2011.
- Dursun** D. (1995). Ortadoğu Neresi?, İstanbul: İnsan Yayınları.1995 s.122
- Fayda**, Mustafa, Hz. Ömer Zamanında Gayr-i Müslimler, İstanbul 1989, s. 146.
- Gil, Moshe** (1997) [1983]. A History of Palestine, 634–1099 (İngilizce). Ethel Broido tarafından çevrildi. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 0-521-59984-9.
- Gökçınar**, D. (2009). Arap- İsrail Uyuşmazlığında Filistin Sorunu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Türkiye
- Günaltay** Şemseddin, İslâm Öncesi Arap Tarihi, haz. M. Mahfuz Söylemez, Ankara 2006, s. 40-41; Cevad Ali, el-Mufassal fi Tarihi'l-Arab kable'l-İslâm, Beyrut 1976-1978, I, 345-347
- Kara**, İ. (2006). HAMAS: Bir Direnişin Perde Arkası, İstanbul: RA Yayıncılık. s.13
- Kocabaş**, Süleyman, “İsrail Devletine Giden Yolda Siyonim-Osmanlı Devleti İlişkileri”, Türk Dünyası Tarih Dergisi, S.56, İstanbul, Ağustos, 1991.
- Kurşun**, Zekeriya, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/filistinlilerin-toprak-sattigi-iddiasi-tarihi-gerceklerle-ortusmu-yor-805457.html>
- Köse** Fezva Betül, Osmanlı Dönemi Kudüs'ünde İdari Ve Sosyal Yapı , Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Erzurum Atatürk Üniversitesi, 2003
- Kushner**, David, Ali Ekrem Bey, Governer of Jerusalem 1906-1908, International Journal of Middle East Studies, Vol. 28, No. 3, Aug., 1996, 352-353.
- Nedim**, Ş. M. (1995), Filistin savaşı (1914-1918), Çev. Abdullah Es, Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Yayını.
- Nicault**, Catherine, Kudüs 1850-1948, çev. Estreya Seval Vadi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
- Ortaylı**, İlber, Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim, Turhan Kitabevi, Ankara, 2000, 382-383
- Özmen**, S. (2006). İsrail ve Etnik Dini Çatışmalar, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık. s.57
- Öztürk**, Nazif, Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, s. 325.
- Şahin**, İlyashan, (<https://www.kayserianahaber.com/kuzey-kibris-ta-neler-oluyor-m5419.html>)
- Taylor**, A.R., Çev.: Mesut Kardeşhan (2001). İsrail'in Doğuşu, İstanbul: Pınar Yayınları. s.144
- Turan**, Ö. (2003), Medeniyetlerin çatıştığı nokta orta doğu, İstanbul: Acar Matbaacılık s.179
- Sargon** Erdem, “Amâlîka”, DİA, II, 557-558.
- Şeşen**, Ramazan, Ahsenü't-Tekasim el-Makdisi, Yeditepe yayınevi, İstanbul, 2023
- Tanyu** Hikmet, *Dinler Tarihi Araştırmaları*, Ankara 1973, s. 124.
- Soy**, H. B. (2007). “Birinci Dünya Savaşı'ndan İkinci Irak Savaşı'na Orta Doğu: Medeniyetler Çatışması mı, Çıkar Mücadelesi mi?”, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Sayı 41, 117-145.
- Tutu**, R. E. (2015). İsrail- Filistin Sorununda Semboller, Söylemler ve Kimlik Konstrüktivist bir Analiz, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, Türkiye.
- Wenger**, Marta, Jerusalem, Middle East Report, No. 182, Jerusalem and the Peace Agenda , May - Jun., 1993, 9.

Tarih Bilinci: Geçmişten Günümüze Bir Yolculuk

M. Emin ÇAY
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi



Tarih Bilinci: Tanım ve Önem

Tarihsel farkındalık, geçmiş olayları anlama, yorumlama ve değerlendirme yeteneğidir. Bu kavram bireylerin ve toplumların kimliklerini ve kültürel miraslarını anlamalarına yardımcı olurken aynı zamanda geçmiş

deneyimlerin geleceği nasıl şekillendirdiğini anlamak açısından da büyük önem taşıyor.

Tarih, insanlığın geçmişini kaydeden ve aktaran disiplindir. Tarihsel farkındalık, geçmiş olayları anlamak ve günümüze olan etkilerini değerlendirmek için bu

kayıtları kullanmak anlamına gelir. Bu noktada Mısırlı tarihçi Abdel-Malik'in ifadesiyle "Tarih, insanların aynı hataları yapma yeteneğini artırma çabasıdır" (Abdel-Malik, 1970, s. 32). Bu ifade, tarih bilincinin aslında geçmişin aynası olduğunu ve insanın tarihte yapılan hatalardan ders alması gerektiğini vurgulamaktadır.

Tarih bilincine sahip bir kişi geçmişteki sosyal, politik, ekonomik ve kültürel olayların nasıl bir araya geldiğini anlayabilir. Bu onların günümüz dünyasını ve içinde yaşadıkları toplumu daha iyi anlamalarını ve değerlendirmelerini sağlar. Örneğin Eric Hobsbawm'ın çalışması, tarihsel olayların sosyal ve ekonomik bağlamını anlamanın, tarihsel farkındalığı geliştirmek için çok önemli olduğunu vurgulamaktadır (Hobsbawm, 1995).

Tarih bilinci de toplumsal kimliğin oluşumunda önemli bir rol oynar. Bir toplumun tarihi, onun değerlerini, inançlarını ve kültürel mirasını şekillendirir. Böylece bireyler tarih bilinciyle kendi kökenlerini ve aidiyet duygusunu anlayabilirler. Benedict Anderson'ın "hayali toplumlar" teorisi, tarihsel farkındalığın, ortak bir tarihsel mirasa dayanan toplumların dayanışmasını ve uyumunu güçlendirdiğini öne sürmektedir (Anderson, 1983).

Ancak tarih bilincinin önemi geçmişin anlamının ötesindedir. Geçmişteki hatalardan ders çıkarıp daha iyi bir gelecek şekillendirmek de kritik önem taşıyor. Tarih bilinci, insanların geçmişte yaptığı hataları ve yanlış adımları tespit ederek benzer hataların tekrarının önlenmesine yardımcı olur. Ayrıca gelecekteki kararları desteklemek için rehberlik sağlamak amacıyla geçmiş başarıları ve ilerlemeleri de vurgular. Bu bağlamda George Santayana'nın ünlü sözü "Geçmişin hatırlanmayanlar onu tekrarlamaya mahkumdur" (Santayana, 1905) insanlara tarih bilincinin önemini hatırlatmaktadır.

Dolayısıyla tarih bilinci, geçmişin anlayıp geleceğe yönelebilecek önemli bir kavramdır. Tarih bilincine sahip olmak, bireylerin ve toplumların kültürel miraslarını koruyarak gelecek nesillere aktarmalarına yardımcı olur. Ayrıca tarih bilinci, insanların geçmişteki hatalardan ders alarak daha iyi bir gelecek inşa etmelerini

sağlar. Bu nedenle tarih bilincinin ileriye taşınması ve geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Tarih Bilincinin Toplumsal ve Bireysel Etkileri

Tarih bilinci bir toplumun geçmişine karşı farkındalığı, anlayışı ve duyarlılığı olarak tanımlanabilir. Bu farkındalık, toplum bireylerinin tarih ve kültürel miras konusunda ortak paydada birleşmesini sağlar. Bu birlik duygusu toplumsal dayanışma ve dayanışmayı artırır. Tarih bilinci, bir toplumun kimliğini ve değerlerini şekillendiren ortak hafızasıdır. Aynı zamanda bireyin kişisel gelişimine ve kimliğine de derin bir katkı sağlar.

Toplumların ortak bir tarih bilinci oluşturması, bireyler arasında bir anlam birliği ve ortak kimlik duygusu geliştirir. İnsanlar, aynı geçmişi paylaştıklarını hissederek ve bu ortak geçmiş bağı, toplumsal bağların güçlenmesine katkıda bulunur. Bu çerçevede, tarih bilinci, bir toplumun üyelerinin birbirleriyle daha iyi iletişim kurmasını ve anlaşmasını sağlar. Özellikle, Uluslararası Af Örgütü'nün yaptığı araştırmalar, tarih bilincinin toplumların birbirlerini daha iyi anlamasına ve çatışmaları çözme süreçlerine katkı sağladığını göstermektedir (Amnesty International, 2018).

Bireyler açısından bakıldığında, tarih bilinci kişisel kimlik ve aidiyet duygusunu güçlendirir. Bir kişinin tarihle bağ kurması, kökenleriyle ve kültürel mirasıyla daha derin bir ilişki kurmasına olanak tanır. Bu da bireyin özsaygısını ve özgüvenini artırır. Aynı zamanda, kişisel tarih bilinci, bireylerin geçmişlerini anlamalarına ve gelecek hedeflerini daha iyi belirlemelerine yardımcı olur. Örneğin, psikoloji alanında yapılan araştırmalar, kişisel tarih bilincinin bireylerin zihinsel refahını artırdığını ve stresle daha etkin bir şekilde başa çıkma yöntemlerini sağladığını göstermektedir (Smith, 2019).

Tarih bilincinin toplumsal ve bireysel etkileri üzerine yapılan çalışmalar, bu bilincin insanların sosyal ve psikolojik refahını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Dolayısıyla, tarih bilincinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması, toplumların daha sağlıklı ve uyumlu bir yapıya kavuşmasına katkı sağlayabilir.



“*Toplumların ortak bir tarih bilinci oluşturması, bireyler arasında bir anlam birliği ve ortak kimlik duygusu geliştirir. İnsanlar, aynı geçmişi paylaştıklarını hissederler ve bu ortak geçmiş bağı, toplumsal bağların güçlenmesine katkıda bulunur. Bu çerçevede, tarih bilinci, bir toplumun üyelerinin birbirleriyle daha iyi iletişim kurmasını ve anlaşmasını sağlar.*”

Tarih bilinci, sadece geçmişin bir kaydı değil, aynı zamanda gelecek için bir rehberdir. Geçmişteki hatalardan ders çıkarma ve başarılarından ilham alma, insanlığın ilerlemesine katkı sağlar. Bu nedenle, tarih bilincinin toplumlar ve bireyler için önemi giderek artmaktadır.

Tarih Bilinci Geliştirmek İçin Yöntemler ve Kaynaklar

Tarih bilincini artırmak, bireylerin geçmişi daha derinlemesine anlamalarını ve değerlendirmelerini sağlayarak kültürel ve entelektüel gelişimlerine katkıda bulunabilir. Bu hedefe ulaşmak için farklı yöntemler ve bu yöntemlerle ilgili çeşitli kaynaklar mevcuttur.

Tarih Eğitimi:

Tarih eğitimi, tarih bilincini artırmanın en temel ve etkili yoludur. Okullarda sunulan tarih dersleri, öğrencilere tarihsel olayları anlama ve yorumlama yeteneği kazandırır. İyi planlanmış tarih eğitimi, öğrencilerin tarih bilincini geliştirir ve toplumsal bağlarını güçlendirir. Araştırmalar, düzenli tarih eğitiminin öğrencilerin tarih bilincini artırdığını göstermektedir (Seixas & Morton, 2013).

Müze ve Tarihi Mekan Ziyaretleri:

Müze ve tarihi mekanlar, tarihi deneyimlemenin etkili bir yolunu sunar. Bu mekanlar, tarihsel eserlerin



sergilenmesi ve interaktif sergilerin sunulmasıyla ziyaretçilere geçmişle doğrudan bir etkileşim imkanı sağlar. UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alan tarihî mekanlar, ziyaretçilere geçmişin derinliklerine doğru bir yolculuk yapma fırsatı sunar. Bu ziyaretler, tarih bilincini artırmanın yanı sıra kültürel ve tarihsel açıdan zengin bir deneyim sunar (Falk & Dierking, 2000).

Belgesel Filmler ve Kitaplar:

Belgesel filmler ve kitaplar, tarihi olayları anlatmanın etkili bir yoludur. Görsel ve yazılı medya aracılığıyla sunulan bu kaynaklar, izleyicilerin ve okuyucuların tarihsel bilgi birikimini artırırken, aynı zamanda duygusal bir bağ kurmalarına da olanak tanır. Tarihi romanlar ve belgesel filmler, tarihî olayları daha anlaşılır hale getirerek tarih bilincinin gelişmesine katkı sağlar (Hassan, 2015).

Çevrimiçi Kaynaklar:

Dijital platformlar üzerinden sunulan çevrimiçi tarih kaynakları, tarih bilincini artırmak için önemli bir araçtır. Çevrimiçi tarih dersleri, dijital arşivler, sanal tarih turları ve tarihî belgesel yayın platformları, tarih bilincini artırmak için büyük bir potansiyele sahiptir. Özellikle genç neslin teknolojiye olan ilgisi göz önüne alındığında, çevrimiçi kaynakların etkili bir şekilde kullanılması tarih bilincinin artırılmasına katkı sağlar (Finger & Nielson, 2017).

Bu yöntemler ve kaynaklar, tarih bilincinin geliştirilmesine ve kültürel kimliklerin korunmasına önemli katkılarda bulunur. Tarih bilincinin güçlenmesi, toplumların tarihî miraslarına olan bağlılıklarını artırır ve geçmişle daha derin bir ilişki kurmalarını sağlar.

SONUÇ

Tarih, insanlığın geçmişini belgeleyen ve ileten temel bir disiplindir. Tarih bilinci ise, bu belgelerden yola çıkarak geçmişte meydana gelen olayları anlama ve bu olayların günümüze olan etkilerini değerlendirme becerisini ifade eder. Bu çalışmada, tarih bilincinin tanımı ve önemi incelenmiş, ayrıca tarih bilincinin toplumsal ve bireysel etkileri üzerinde durulmuştur.

Tarih bilinci, bireylerin ve toplumların kimliklerini ve kültürel miraslarını anlamalarına yardımcı olurken, aynı zamanda geçmiş deneyimlerin geleceği nasıl şekillendirebileceğini kavramalarını sağlar. Bu bilinç, geçmişte yaşanan toplumsal, siyasi, ekonomik ve kültürel olayların nasıl bir araya geldiğini anlama yeteneği kazandırır.

Tarih bilincine sahip olan bireyler, geçmiş olayların sosyal ve ekonomik bağlamlarını anlayarak günümüz dünyasını ve yaşadıkları toplumu daha derinlemesine kavrayabilirler. Ayrıca, tarih bilinci toplumların ortak tarihi mirasa dayalı birliğini ve bağlılığını güçlendirebilir.

Ancak tarih bilincinin önemi sadece geçmişini anlamakla sınırlı değildir. Geçmişteki hatalardan ders çıkarma ve geleceği daha iyi bir şekilde şekillendirme konusunda da hayati öneme sahiptir. Tarih bilinci, insanlığın geçmişte yaptığı hataları ve yanlışları tanımlayarak benzer hataların tekrarlanmasını engellemeye yardımcı olur.

Sonuç olarak, tarih bilinci, geçmişin anlaşılmasını ve geleceğin şekillendirilmesini sağlayan kritik bir kavramdır. Tarih bilincinin toplumsal ve bireysel düzeyde geliştirilmesi, kültürel mirasların korunması ve gelecek nesillere aktarılması açısından büyük önem taşır. Bu nedenle, tarih bilincinin teşvik edilmesi ve yaygınlaştırılması için çaba sarf edilmelidir.

Kaynakça

- Abdel-Malek, A. (1970). *The Arab Mind*. New York: Charles Scribner's Sons.
- Amnesty International. (2018). *Building a Culture of Human Rights*. Erişim adresi: <https://www.amnesty.org/en/what-we-do/>
- Anderson, B. (1983). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Londra: Verso.
- Falk, J. H., & Dierking, L. D. (2000). *Learning from Museums: Visitor Experiences and the Making of Meaning*. Walnut Creek, CA: AltaMira Press.
- Finger, G., & Nielson, M. (2017). "Education and Social Media: Research Directions to Inform the Use of Social Media in Learning and Teaching." *Australasian Journal of Educational Technology*, 33(2), 1-15.
- Gürbüz, M. F. (2017). "Tarih Bilinci ve Türk Eğitim Sistemi." *Turkish Studies*, 12(7), 105-118.
- Hobsbawm, E. (1995). *Age of Extremes: The Short Twentieth Century, 1914-1991*. New York: Vintage Books.
- Hassan, A. (2015). "The Impact of Historical Novels on Shaping Historical Consciousness: A Study on Readers of Historical Novels in Malaysia." *History Education Research Journal*, 12(1), 36-47.
- İnalçık, H. (2000). "Tarih Bilincinin Eğitimi" *Osmanlı Araştırmaları*, 18, 1-10.
- İstanbul Tarihi Türk İslam Eserleri Müzesi. (2023). "Müze Hakkında." Erişim adresi: <https://www.istanbultarihi.org/hakkinda>
- Santayana, G. (1905). *The Life of Reason: Or, the Phases of Human Progress*. New York: Charles Scribner's Sons.
- Seixas, P., & Morton, T. (2013). *The Big Six Historical Thinking Concepts*. Toronto, ON: Nelson Education.
- Smith, J. (2015). "The Importance of Historical Consciousness." *History Today*, 65(8), 52-58.
- Smith, J. (2019). "The Psychological Benefits of Historical Consciousness." *Journal of Applied Psychology*, 24(3), 45-58.
- UNESCO. (2002). *Teaching and Learning for a Sustainable Future: A Multimedia Teacher Education Programme*. Erişim adresi: http://www.unesco.org/education/tlsf/mods/theme_a/interact/www.worldbank.org

FİLİSTİN, ORTADOĞU VE TÜRKLER

Prof. Dr. Cengiz TOMAR
IRCICA Araştırma ve Yayınlar Başkanı

“ Tabi her Ortadoğu meselesinde olduğu gibi bizimle ne ilgisi var? denilir olanların. Halbuki Merkezi İslam coğrafyasını Ortadoğu yapan şey önce İslam ise, sonra Türklerdir. Asya'nın bozkırlarından ilk olarak 14 asır önce bölgeye gelmeye başlayan Türkler 1200 yıldan fazla bu coğrafyanın kaderine etki etmişler ve bu coğrafyayı 20. Yy başlarına kadar lider olarak yönetmişler ve korumuşlardır. ”



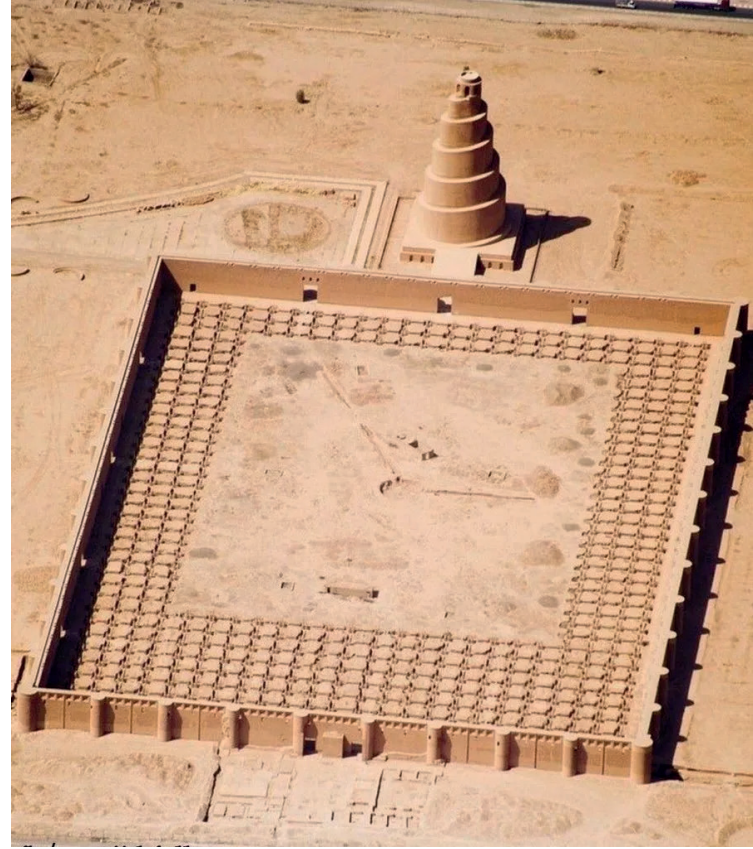
Bugünlerde Merkezi İslam Coğrafyasının (Ortadoğu) yüz yıldır kanayan yarası Filistin, Dünyanın gözleri önünde yapılan katliam, açlık ve muhasara ile gündemde. Bu manzaralar Ortaçağlarda çok yaygındı. Kaleler ve surla çevrili şehirler abluka altına alınır ve ahalinin açlık nedeniyle teslim olması beklenirdi. Bugünkü durum ise daha da beter. Hiç olmazsa Ortaçağlarda ateş gücü bu kadar yüksek değildi. Toplar, füzeler, savaş uçakları ve helikopterler yoktu. ABD'nin 1990'larda Irak'ı işgalinden beri artık canlı yayınlarda evlerimizde seyrediyoruz olanları ya da yüreğimiz dayanmadığı için seyredemiyoruz. Ancak hiçbir şey yapmıyoruz. Halbuki bırakın Müslüman olmayı ölenlerin sadece insan olması, çocuk ve kadın olması yeterli değil mi?

Tabi her Ortadoğu meselesinde olduğu gibi bizimle ne ilgisi var? denilir olanların. Halbuki Merkezi İslam coğrafyasını Ortadoğu yapan şey önce İslam ise, sonra Türklerdir. Asya'nın bozkırlarından ilk olarak 14 asır önce bölgeye gelmeye başlayan Türkler 1200 yıldan fazla bu coğrafyanın kaderine etki etmişler ve bu coğrafyayı 20. Yüzyıla kadar lider olarak yönetmişler ve korumuşlardır. Ancak tarih bilgisi ve bilinci olmayan bir takım zevât bizim hiçbir şeye karışmayıp oturup beklememizi istiyorlar. Bilmiyorlar ki eninde sonunda sıra Türkiye'ye gelecek.

Türkler ve Merkezi İslam coğrafyası etle tırnak gibi birbirinden ayrılmaz. Türklerin Selçuklular ve Osmanlılardan gelen genetik kodları mazlumun yanında olmayı bu bölgedeki hadiselerle müdahale etmeyi hiç değilse ilgilenmeyi gerektirir. Bunun aksi düşünülemez. Biz istesek de istemesek de olaylara müdahil olmak zorundayız. Zira biz topraklarımız dışında müdahil olmasak bu problemlerle hudutlarımız içerisinde mücadele etmek zorunda kalacağız. Bu nedenle güvenlik güçlerimiz Suriye ve Irak'ta şehit vermekte. Unutanlara Türklerin Merkezi İslam Coğrafyası yani Ortadoğu ile ilişkisini hatırlatalım:

Türklerin bölgeyle ilgisi genellikle Osmanlı Devletiyle özdeşleştirilir. Ancak Türklerin Arap coğrafyasındaki varlığı Osmanlılardan çok önce başlar. Pek bilinmez ama Türklerin Ortadoğu'daki varlığı Anadolu'dan çok

daha önce Irak'ta başladı. İslamın İlk dönemlerden itibaren İslam ordularında Türk askerlerin istihdamı başlamış, Emeviler döneminde daha 674'te binlerce Türk askeri Basra'ya yerleştirilmişti. Türklerin Ortadoğu'daki varlığı Abbasiler döneminde daha da arttı. 9. Yüzyılda önce Bağdat'a ardından dejenere olmasınlar diye bir garnizon şehir olarak Türk askerler için Bağdat'ın yaklaşık 100 km. kuzeyine kurulan Samerra'ya yerleştirildiler. Samerrâ (Surre men raa=Onu gören mutlu olur) şehri Orta Asya'dan bölgeye getirilen Türk askerleri için Türk kumandanlar tarafından kuruldu. Melviyye adiverilen meşhur minaresiyle ulu camisinin kalıntıları bugün dahi ayaktadır. Ve Türklerin Irak'taki ilk bergüzarı olarak durmaktadır.



Bu askerler 9. Yüzyıl sonlarında Abbasi devletinde iktidara ortak olmayı başarmışlardı bile. Bir kısmı vali olan bu askerler ve onların çocukları Mısır ve Suriye'de önce vali ardından devlet kurucusu oldular. Ortadoğu'daki ilk Türk devletleri Tolunoğulları (868-905) ile İhşidiler (935-969) onların eseridir. Tolunoğullarının kurucusu Ahmed b. Tolun Samerrâdaki camisinin bir benzerini Kahire'de inşa ettirdi.



Filistin ve Kudüs'ün kapıları ise henüz Anadolu'nun kapıları açılmadan önce Türkler'e açılmıştı.

Selçuklular'a tabi bir Türkmen beyi olan Kurlu Bey daha 1069 yılında Filistin'de Bir Türkmen Beyliği tesis etmişti. Onun 1071'de vefatının ardından beyliğin başına geçen Atsız b. Uvak Kudüs'ü zaptederek Selçuklu Sultanı Alparslan adına hutbe okuttu. Atsız'ın emirlerinden Şöklü, Filistin'in sahildeki en önemli kentlerinden Akkâ'yı da beyliğin topraklarına kattı. Selçuklulara bağlı Suriye-Filistin Devleti Selçuklu sultanı Melikşah'ın kardeşi Tutuş tarafından kuruldu. Merkezi İslam Coğrafyasında en erken Türkmen yerleşimlerinden biri de Filistin'e olmuştu. Kudüs de Haçlılar tarafından 1099 yılında işgal edilmeden bir yıl önce tekrar Fatımi hâkimiyetine geçinceye kadar 25 yıl Türk hâkimiyetinde kaldı. Nitekim bu dönemde Selçuklular tarafından Mescid-i Aksâda yapılan tamirat bir kitabeyle kaydedilmiş durumda. Kudüs'ün yanı sıra Remle, Akkâ, ve Taberiye gibi Filistin şehirleri de bu Selçuklu beyliğine bağlıydı. İşte Filistin'de bu fetihleri yapan Navekiye Türkmenleri o dönemden itibaren bölgede yaşamaktadır.



1099'da Haçlı seferleri esnasında Fatımiler'in elindeki Filistin ve Kudüs Haçlı işgaline uğradı. Bu 88 yıllık fetret devrinde de Filistin ve Kudüs'ü kurtarmak için yine Türkler devredeydi. Selçukluların ardından Bütün hedefini Kudüs ve Filistin'in kurtarmak üzere kuran Türk

Devleti Zengiler'in (1127-1233) kurucusu İmadeddin Zengi Urfâ'yı Haçlılardan kurtarmıştı. Oğlu Nureddin Zengi ise bütün ömrünü Haçlı mücadelesine ve Bilad-ı Şam'ı birleştirmeye ayırdı. Büyük Selçukluların Musul ve havalisindeki beyleri olan Zengiler döneminde şehit olarak ölmediği halde bu arzusu yüzünden eş-Şehid lakabıyla tanınan Nureddin Zengi, Haçlı ve Kudüs mücadelesinde önemli bir yer tutar. Tıpkı Hz. Ömer gibi adaletiyle meşhur Nureddin Zengi'nin devri, sultan olduğu 29 yaşından itibaren vefat ettiği 56 yaşına kadar 27 yıl boyunca Haçlı mücadelesiyle geçti. Üç hedefi vardı Nureddin'in: Birincisi, bölgedeki dağınık İslam devletlerini Haçlı mücadelesine karşı birleştirerek bölgeyi ve Kudüs'ü Haçlılardan kurtarmak. İkincisi, Mısır'daki Şii-Fatimî hilafetini ortadan kaldırmak. Üçüncü hedefi ise, İstanbul'u fethetmekti. Nureddin, Kudüs'ü fethedememişti ama İslam birliğini sağlayıp son yıllarında Fatımilerin ortadan kalkmasını temin ederek ordusunda yetiştirdiği Selahaddin'e Kudüs'ü fethetmek için bütün imkânları hazırlamıştı. Tabii bir de Kudüs fethedildiğinde Mescid-i Aksâ'ya yerleştirilecek minberi daha 1068'de Halepli marangozlara hazırlatmıştı. Yaptırdığı onlarca hayır müessesesi dışında bir miras da bırakmamıştı. Bir defasında eşinin parasızlıktan yakınması üzerine sahip olduğu üç dükkânın gelirlerini ona terk ettiği rivayet edilir. Eşi bunu yeterli bulmayıp Nureddin'e sultan olduğunu hatırlatınca ona şöyle demişti: "Bu dükkânlardan başka şahsi hiçbir şeyim yok. Elimdeki mallar, Müslümanların hazinedarı olmamandır ve senin yüzünden onlara ihanet edip kendimi cehennem ateşine atmaya niyetim yok."



Kudüs'ü Haçlılardan kurtarmak başka bir adil hükümdara "Şark'ın en sevgili sultanına" nasip olacaktı. Nureddin tarafından gençliğinden itibaren Kudüs'ü almak arzusuyla yetiştirilen ve sırf Kudüs işgal altında olduğu için az yiyip az gülen Selahaddin'e. Ona Nureddin'den sadece Kudüs'ü fethetme emeli miras olarak kalmamıştı. Adaleti, takvası ve mücadele azmi Selahaddin'in en büyük özellikleriydi. Nitekim 1187 yılında Hittin Savaş'ında Haçlıları yenen Selahaddin bundan sonra bölgedeki şehirleri birer birer fethedecektir. Tabii bölge şehirlerinin incisi Kudüs'ü de bir haftalık kuşatmanın ardından bir Miraç gecesinde anlaşmayla teslim aldı. Tıpkı Hz. Ömer gibi. Haçlıların bütün katliamlarına rağmen, anlaşma şartları gereği fidye vermek zorunda olanlardan fidye ödeyemeyecekleri muaf tuttu. Haçlıların hasta zayıf ve yaşlılarını sırtlarında taşımaya çalıştıklarını görünce onlara binek verilmesini ve yardım dağıtılmasını emretti. Şehirde ağlayarak çıkan kadınlara acıyarak, komutanlarının kendisini tenkit etmesi pahasına, Haçlı askerlerini bağışladı. İşin ilginç tarafı Kudüs'ten kaçarak Haçlıların elinde bulunan Antakya'ya giden Hıristiyanlar, Antakya hâkimi tarafından kovulunca, tekrar İslam topraklarına sığınarak ağırlandılar. Hem Hıristiyanlara hem de Yahudilere şehre yerleşme izni veren Selahaddin tıpkı Nureddin gibi vefat ettiğinde miras olarak sadece birkaç dirhem bırakmıştı.



13. Yüzyıl ortalarında Suriye'yi ele geçirerek Filistin ve Kudüs için tehdit olan Moğollar da yine bir Türk olan popüler adıyla Memlük, Arapça kaynaklardaki adıyla "Türk Devleti" (ed-Devletü't-Türkiyye) sultanı Kutuz ve kumandanı Baybars'a nasip olmuştur. Yenilmez Moğolları 1260 yılında Filistin'de Ayn-ı Calut Savaş'ında yenen Türk Devleti (Memlükler) kısa süre içerisinde hem Kudüs ve Filistin'i hem de bölgeyi dehşetengiz Moğollardan kurtarmışlardır. Yine Selahaddin Eyyubi'den sonra da bölgede kalan ve Kudüs ile Filistin için her zaman tehlike teşkil eden Haçlı kalıntıları da Mısır'da kurulan ve zamanla Suriye'ye hâkim olan bu Türk sultanlarından Kalavun döneminde mümkün olmuştur. Türk Devleti (Memlükler) sultanları başta Kudüs olmak üzere Filistin şehirlerine büyük yatırım yaparak imar etmişler, camiler, medreseler, hanlar, kervansaraylar ve su yollarını inşa ederek başta Kudüs olmak üzere Filistin şehirlerine imar etmişlerdir. Günümüzde Kahire, İskenderiye, Şam, Halep ve Trablusşam gibi şehirlerin mimari silüeti o dönemden kalmıştır.



1517 yılında Türk Devleti'nden (Memlükler) Merkezi İslam Coğrafyası ile Mekke, Medine ve Kudüs'ün koruyuculuğunu devralan Osmanlılar bölgeyi dört asır her türlü saldırıya karşı korumuştur. Şehrin harap olmuş surlarını onaran, su yollarını yenileyen Kanuni Sultan Süleyman ile Haseki İmaretini yaptıran zevcesi Haseki Hürrem sultan Kudüs'e yeniden Türk damgasını vurmuşlardır. Haçlı ve Moğol dönemlerini istisna edersek, fethinden itibaren, bir kısmı Türk sultan ve kumandanların hâkimiyeti altında "İslam Barışı" (Pax Islamica), tüm Merkezi İslam Coğrafyası gibi, yaşayan Kudüs ile Filistin 1917 yılına kadar Osmanlı

Barışında (Pax Ottomana) huzur içerisinde yaşamıştır. Ortaçağ İslam Türk ve İslam hakimiyetinde olduğu gibi Osmanlı döneminde de hem Müslümanlar hem de gayrimüslimler ufak tefek çatışmaların dışında huzur içinde varlıklarını, yaşama, inanç ve kültür özgürlüklerini sürdürmüşlerdir. Katolik İspanyolların Endülü'sü ele geçirdiklerinde Müslümanlar ve Yahudilere, Haçlıların Kudüs ve Filistin'i istila ettiklerinde Müslüman, Yahudi ve hatta Doğu Hıristiyanlarına; günümüzde Siyonist işgalcilerin Müslüman ve Hıristiyanlara yaptığı zulümler göz önüne alındığında neden Müslümanların hâkimiyetindeki döneme "İslam ve Osmanlı Barışı" adını verdiğimiz çok iyi anlaşılacaktır.

Yavuz Sultan Selim'in Hıristiyanlara verdiği ahid-name:

Yüce Allah ve Peygamberine hamd ile; Kudüs'e gelip, Safer ayının 25'inci günü şehir fethedildiğinde, Ermeni toplumunun patriği olan Serkis adlı rahip, diğer bütün rahipler ve halk ile birlikte gelip benden yardım ve ihsan dilediler. Eskiden beri bazı şartlarla kendilerinde olan kilise, manastır ve diğer kutsal yerleri, Kudüs'ün içinde ve dışında bulunan kilise ve ibadethaneleri, eskiden hangi şartlarla ellerinde bulunuyorsa, yine aynı şekilde devam etmek üzere Ermeni toplumuna patrik olanlar sahip olacaklardır. Hazreti Ömer'in ve diğer sultanların verdiği emr-i şerifler gereğince eskiden beri sahip oldukları kiliseler ve emlak, belirtildiği üzere Ermeni toplumunun ve patriklerin elinde ve tasarrufunda olacaktır. Kiliseleri ve kutsal yerleri ziyarete gelen Ermeni toplumu mabet ve kutsal yerlere vardıklarında, devletin yönetim görevlilerinden başka hiç kimse karışmayacak ve rahatsız etmeyecektir. Bugünden sonra ayrıntılarıyla tadat edildiği üzere verilen nişân-ı hümayûn gereğince hareket edilip, başka toplumlardan

hiç kimseyi karıştırmayıp, bu konuda görevi ve makamı ne olursa olsun her ne suretle olursa olsun, her ne sebeple olursa olsun, karışmayacak, rahatsız etmeyecek, değiştirmeyecek ve bozmayacaktır. Her kim karışır, rahatsız eder, değiştirir ve bozarsa, Allah katında suçlulardan sayılınsınlar.



Yıkılmakta olan Osmanlı Devleti'nin elinden 1917'de çıkan ve 1920 yılında Fransız mandası altına giren Filistin İngilizler eliyle Yahudilere vatan yapılmış ve Filistinliler kendi vatanlarından ya sürülmüş, ya öldürülmüş ya da bir esir hayatı yaşamaya mahkum edilmişlerdir. Osmanlı Barışı'nın sona ermesinin ardından günümüzde Ortadoğu tamamen bir karmaşa içine düşmüş etnik ve mezhebi çatışmalar ile iç savaşlarla anılan bir coğrafya haline gelmiştir. En acısı da Filistin'de yaşananlar ve hiçbir Müslüman veya bölge ülkesinin buna müdahale edememesidir. Özeldede Filistin genelde ise tüm Merkezi İslam Coğrafyası (Ortadoğu) tekrar bir İslam barışına muhtaç durumdadır. Günümüzde de Kudüs ve Filistin'in tekrar bir barış ve huzur dönemi içerisinde yaşaması ancak İslam'ın gayrimüslimlere verdiği zimmet hukuku çerçevesinde bir Müslüman yönetimiyle mümkündür.




Geçmişte olduğu gibi Kudüs, Gazze ve Filistin ve İslam Dünyasının yakıcı sorunları karşısında en büyük çabayı Türk halkı ve Hükümeti göstermektedir. Bölgeyi bin yıldan fazladır yöneten ve 400 yıl boyunca çok çeşitli din, mezhep ve etnisiteye sahip bu karmaşık bölgeye barış getiren Osmanlıların torunları olarak bizler genetik kodlarımızda mündemiç tarih bilinciyle hareket etmeliyiz.

Kaynak Fotoğraflar

- https://i0.wp.com/www.sanatinyolculugu.com/wp-content/uploads/2018/12/DkGfYHPXgAA7_rQ.jpg?w=892&ssl=1
- <https://www.trthaber.com/foto-galeri/ilk-turk-devletinin-mirasi-tolunoglu-ahmet-camii/48043/sayfa-1.html>
- <https://www.arkeolojikhaber.com/haber-kuduste-920-yillik-selcuklu-kitabesi-gizleniyor-iddiasi-2528/>
- <https://www.instagram.com/p/CfGBYKzNtt6/>
- <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/5/50/Damascus-SaladinTomb.jpg/1280px-Damascus-SaladinTomb.jpg>
- <https://syrian-heritage.org/mausoleum-az-zahir-baybars-mosai-cs-covering-the-southern-wall-2/>
- <https://www.aa.com.tr/dunya/filistin-direnisinin-tarihten-gunu-muze-sembol-adresi-sam-kapisi/1004546>
- https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a4/Allenby_enters_Jerusalem_1917.jpg

MİLLÎ KİMLİK İNŞASINDA TARİH BİLİNCİ

Prof. Dr. Ertuğrul YAMAN 
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Öğretim Üyesi



Tarihin Değeri

Tarih, yalnızca yaşanan olaylar, yapılan savaşlar, göçler ya da kurulup yıkılan devletler demek değildir. Tarih, bir milletin hafızasıdır. Tarihini kaybeden milletler, unutkanlık hastalığına tutulmuş demektir. Geçmiş, gerçekte bizi geleceğe taşıyan bir köprüdür. Bu yönüyle tarih hem geçmişi hatırlatan hem de geleceği aydınlatan muhteşem bir aynadır. Köklü milletlerin tarihleri de köklüdür. Bu bakımdan tarihî kökleri güçlü olan milletler -tıpkı ulu çınarlar gibi- derin köklerinden beslenerek zamana ve olaylara karşı çok daha dirençli yaşarlar. Nitekim onların tarih adlı tecrübelerle dolu muhteşem bir hazineleri vardır. Bu hazine, bitmez tükenmez ve çok değerlidir. Her durum ve olay karşısında tarihlerine atıf yapabilirler. Dolayısıyla hiçbir fırtına bu ulu çınarları sallayamaz; yalnızca yapraklarını hışırdatır, o kadar! Konuya bu pencereden bakıldığında, tarihî derinliğe sahip milletler eşsiz ve değer biçilemez bir hazineye sahiptirler.

Tarih Bilgisi

Tarih, daha ziyade milletlerin geçmişine dair bilgilerden ibaret kabul edilir. Oysa, tarih bir toplumun ortak hazinesi, geçmişteki hatıraları ve gelecekteki kaderleridir. Tarihin anlaşılması için elbette ilkin tarih bilgisine ihtiyaç vardır. Tarihi bilmek hem birey hem de millet olarak hepimize özgüven verir, ufkumuzu açar ve geleceğimizi aydınlatır. Tarih bilgisi, aynı zamanda bize geçmişte kim olduğumuz ve gelecekte kim olmamız gerektiği noktasında bir rota çizer. Bu bakımdan tarihi bilmek yetmez, tarih bilincini de kazanmak gerekir. Nitekim tarih bilgisi kendini bilmeyi öğretirken tarih bilinci geleceği kurmaya yarar. Tarih bilgisinin yönü geçmişe, tarih bilincinin yönü ise geleceğe dönüktür. Hiç şüphesiz, tarih bilgisi tarih bilincini doğurur.

Tarih Bilinci

Tarih bilinci, birey ve topluma kim olduğu konusunda millî kimlik kazandıran üstün bir duygudur. Bu bilinç birey ve topluma kendilik ve birliktelik düşüncesi kazandırır. Bu duygu sayesinde, kitleler ortak duygu, ortak değer ve ortak davranış kodlarına sahip olurlar. Tarih bilinci, hiç şüphesiz tarih bilgisinden doğar. Bil-

gisi olmayan bilinç kazanamaz! Bu pencereden bakıldığında, tarih bilgisi ve ondan neşet eden tarih bilinci bize kendimizi hatırlatan muazzam bir güç kaynağıdır. İşte tam da bu noktada tarih bilincinin zarureti ortaya çıkmaktadır. Peki tarih bilinci ne işe yarar?

Tarih bilinci, bireylere bir topluma ait olma duygusu kazandırır. Böylelikle birey kendini şu koskoca dünyada yapayalnız hissetmez. Zira tarih topyekûn milletin ortak hatırası ve hafızasıdır.

Kadim tarih şahittir ki Türk milleti, mazlumların hasmı, zalimlerin hasmı olmuştur. Bu ulvî misyonu bize ancak tarih bilinci öğretir. Tarih bilinci, mazlum toplumlara yardım etme ve onları koruyup kollama derinliği kazandırır. Bireylere tarihsel misyonlarını hatırlatır.

Tarih bilinci, tarihe, dünyaya ve olaylara bütüncül bakma noktasında geniş bir ufuk kazandırır. Tarih bilinci, yeryüzüne ulu bir dağın zirvesinden bakmakla eşdeğerdir. Düz ovada karşıya bakan birisi belki ufku görebilir; ne var ki bu yetmez! Aslolan ufkun ötesini görebilmektir. İşte tarih bilinci bize ufkun ötesini, ötelelerin ötesini de gösteren harika bir meşaledir.

Tarihî Derinlik!

Derin bir tarihe sahip olan Türk milleti, tarihe yön vermiş ve tarihte derin izler bırakmıştır. Dünya tarihine bütüncül olarak bakan kimi tarihçiler ve düşünürler, “Dünya tarihinden Türkleri çıkartın, tarih diye bir şey kalmaz” diyorlar. Bizce bu tespiti tarih de doğruluyor. Çünkü Türk milleti tarihi yaşayan ve yapan bir millettir. Kıtalar arası hareketliliği, kurduğu büyüklü küçükü devletlerle ve belki de en önemlisi İslâm’ın bayraktarı bir millet olmakla birçok millet ve devletin doğal hasmı olmuştur. Bu sebeple üzerimizde türlü oyunlar denenmiş ve toplu saldırılar yapılmıştır. Bu noktada milletimiz karşısında en önemli saldırı aracı ise, psikolojik savaştır. Çok uzunca bir süredir insanımıza “sizden bir şey olmaz” düşüncesi söylene söylene bilinçaltına yerleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu sebeple köklerimizden, inancımızdan vb. uzaklaşarak yeni bir sözde uygarlık dairesine girilmeye çalışılmış ancak bu teori tutmamıştır. Çünkü, modern kıyafetler giymekle

“Tarih, bir milletin hafızasıdır. Tarihini kaybeden milletler, unutkanlık hastalığına tutulmuş demektir. Geçmiş, gerçekte bizi geleceğe taşıyan bir köprüdür. Bu yönüyle tarih hem geçmişî hatırlatan hem de geleceği aydınlatan muhteşem bir aynadır. Köklü milletlerin tarihleri de köklüdür.”

modern olunmaz. Zira, insanın fıtratı ve milletin hafızası kolay kolay değişmez. Böylesi zorlama değişimler bize yalnızca zaman kaybettirmiştir. Oysa, Batı Uygarlığı yerine köklerimize bağlı kalarak çağa uymak veya onun da önüne geçmek için gayret edilseydi, çok daha güzel noktalarda olabilirdik.

Türk Milleti, tarihin bilinen en eski çağlarından beri, tarih sahnesinde olan ve tarihe yön veren bir millettir. Üç kıta ve yedi bucağa yayılmış, hüküm ve nam salmış, adaletin timsali olmuş, mazlumların umudu, zalimlerin korkulu rüyası olarak görülmüş, İslâm'a bayraktarlık etmiş; kuru toprakları yeşertmiş, taşları medeniyete dönüştürmüş, çok sayıda devlet yıkıp devlet kurmuş, tarihe iz bırakmış, gönüllere taht kurmuş, karaları, denizleri aşmış bu büyük milletin tarih boyunca dostları kadar düşmanları da olmuştur. Böylesine tarihî bir derinliğe ve yayılma alanlarına sahip bir milletin doğal olarak her daim beka sorunu vardır!

Türk Dünyası

Milletimizin tarih sahnesinde gerçek varlığını gösterdiği alan Türkistan coğrafyasıdır. Neredeyse bütün kültürel köklerimiz, tarihî maceramız ve manevî damarlarımız Türkistan'ı da içine alan “şark” kaynaklıdır. Bu durum, bilimsel ve sosyolojik bir gerçektir. Bizi Anadolu'da manevî olarak aydınlatan Ahmet Yesevi, Mevlana, Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli, Hacı Bayram

Veli... hangisine bakarsanız bakın hepsinin Türkistan pınarından beslendiğini görürsünüz. Cemil Meriç'in ifadesince “Işık doğudan gelir.” Dolayısıyla tarihî köklerimiz ararken önce doğuya yönelme mecburiyetimiz vardır.

Kültür coğrafyamız, siyasî coğrafyamızdan çok daha geniştir. Kültür coğrafyamız, yalnızca etnik ortaklığı ifade eden bir kavram değildir. Bu kavramın içerisine coğrafi, tarihî, dinî ve kültürel yakınlıklar da girmektedir. Bu bağlamda, Boşnaklar, Arnavutlar, Çeçenler, Araplar, Farslar, Tacikler, Afganlar, Pakistanlılar... gibi etnik ortaklığa dayanmayan milletler de kültür coğrafyamızın kapsamı içindedir. Kültür coğrafyası kavramının içeriğinde, siyasî anlamda herhangi bir birliktelik yoktur. Kültür coğrafyası kavramını Türk kültürünün etkileşim alanları olarak ifade etmek çok daha akılcı görünmektedir.

İslâm Âlemi

Türk Milleti'nin ikinci doğal beslenme kaynağı İslâm Âlemi'dir. Cennetmekân ecdadımız İslâm'la şereflendikten sonra, hem dinimizin güzelliklerini yaşamış hem de İslâm'ın yayılması için her türlü fırsatı değerlendirmiştir. Kendilerini Mekke ve Medine'nin hâkimi değil hâdimi olarak gören bu anlayışla dinimizi kıtalar arası yaygınlaştırmışlardır. Atalarımız, içlerindeki cihat ruhuyla ülkeler fethedip toprakları imar etmişler, gönülleri ihya etmişlerdir. Yüzyıllarca, fethettikleri toprakları bir huzur iklimine çevirmişlerdir. Günümüzde ise, İslâm Âlemi parçalanmış bir görüntü arz etmektedir. Bu noktada da görev yine aziz milletimize ve devletimize düşmektedir.

Batı Dünyası

Türkiye ve Türk Dünyası, yaşadığı coğrafya ve güncel stratejik hedefleri dolayısıyla Batı Dünyası'ndan da kopamaz. Ancak, tarihî tecrübeleri ve güncel şartları dikkate alarak Batı ile olan ilişkilerinde dikkatli ve hassas olmak zorundadır. Nitekim; son yıllardaki gelişmeler Batı'da haçlı ruhunun ölmediğini ve İslâm'a karşı düş bilediklerini, bu bağlamda İslâm'ı yeryüzünden kazıma hususunda en büyük engel olarak Türk Milleti'nin kabul edildiğini göstermektedir.

Türkler, tarihî dönemler itibariyle çok geniş alanlara yayılmış olsalar da bütün kültürel köklerimiz, tarihî maceramız ve manevî damarlarımız Şark kaynaklıdır. Bu durum, bilimsel ve sosyolojik bir gerçektir. Köklerimiz, Türkistan toprağındadır. Aslı değerlerimiz, şahsiyetlerimiz, manevî kaynaklarımız, gelenek ve göreneklerimiz, hayat tarzımız kısacası her şeyimiz Türkistan kaynaklıdır.

Kimlik İnşası

Her bireyin biyolojik varlığı ne ölçüde gerçekse, kişilik ve kimliği de o denli gerçektir. İnsanın bu iki yönü aslında birbirini tamamlayan özelliklerdir. Her birey daha doğuştan itibaren belirli mizaç ve kişilik özelliklerine sahiptir. Bireyin en başta, içinde büyüdüğü aile ortamı, yetiştiği muhit, yediği içtiği, yaşadığı, gördüğü, okuduğu, hissettiği vb. her şey mizaç, kişilik ve karakterinin oluşumunda etkilidir.

Mizaç, kişilik ve karakter açısından belirli bir olgunluğa erişen bireyler, bir zaman sonra kendileriyle ortak özellikleri olan bir toplum içinde yaşadıklarını fark ederler. Bu ortaklıklar yeme, içme, yaşama, giyinme, barınma, müzik, mimari, gelenek ve görenekler gibi birçok ortak tercih ve zevklerin vücut bulmuş şekilleridir. Bu ortaklıklar daha çok kültür olarak ifadesini bulur. Bireyin doğuştan getirdiği birtakım özellikler, sonradan kazandıklarıyla bütünleşerek bireye kişilik, karakter ve kimlik olarak yansır. Bireysel özellikler daha sonraları toplumsal kimliklerle kaynaşarak yeni fakat ortak kimliklere dönüşür.

Her birey, yaratılışı gereği diğer insanlarla bir arada yaşamak zorundadır. Onları bir araya getirip ortak yaşama iradesini tesis eden en önemli ortaklık; dinî duygular, millî değerler ve hayat tarzlarıdır. İnsanları kuru bir kalabalık olmaktan çıkarıp aralarında ortak duygu, düşünce ve gönül birliği oluşturan bu doğal ortaklıklar, insanları “ferdî benlik” duygusundan “millî kimlik” basamağına yükseltir. Daha üst basamak ise, “ümme şuurı”dur. Örneğin; Müslüman bir kimse-nin hem millettaşları hem de dindaşları için, “İnanan-lar kardeşir” ilkesi çerçevesinde “ümme şuurı”na ulaşması son derece doğaldır. Nitekim, bu durum, insanın yaratılışına uygun olarak aynı değer yargılarına

sahip insanları kardeş görme esasına dayanan kuşatıcı bir birlikteliktir. Bu noktada “ferdî benlik”ten “millî kimlik”e, “millî kimlik”ten “ümme şuurı”na ve oradan “insanlık ailesine mensubiyet duygusu”na uzanan zincirleme süreç özünde tedricî bir karakter arz eder ve bu doğal zincirin halkalarından birisi eksik olursa ya da sıralama bozulursa kimlik inşası noktasında doğal gelişim sekteye uğramış olur.

Yaratılmışların en şerefli olan bir insan sıfatıyla insanlık ailesine mensup olmak, diğer kimlik belirleyicilerine oranla çok daha kapsamlı, kucaklayıcı ve evrenseldir. Değişmez en önemli gerçek de bu geniş dairede gizlidir: Hepimiz insanız ve Hz. Âdem’in çocuklarıyız. Demek ki temelde her insan değerlidir! Bütün insanları değerli görmek ve saygı duymak hem yaratılışın gereği hem de inancımızın icabıdır. Bireyin; bireysel özelliklerden hareketle millî kimliğe, ümme şuuruna ve nitekim tüm insanlık âlemine mensubiyet hissetmesi gerçekte ciddi bir tekâmül göstergesidir. Bütün bu basamaklar, bireyi geliştiren, ona sorumluluk yükleyen olumlu kimliklenme süreçleridir.

Millî Kimlik

Millî duygu insanlarda fitri ve müspet bir duygudur. Millî bakış, millî görüş, millî duruş, millî şuur, millî zevk... millet olmanın basamaklarıdır. Millet olmak, kendini bir millete ait kabul etmek de son derece doğal ve anlaşılır bir duygudur. Çünkü, herkesin hayatın zorlukları karşısında bir gruba ait olma, yardımlaşma ve dayanışma içinde bulunma ihtiyacı vardır. Millet olmak, özü itibariyle ortaklaşma ve dayanışma demektir. Millet; geçmişte ortak hatıraları olan, bugün de ortak yaşama iradesine sahip ve gelecek için ortak ülkü ve hayalleri bulunan topluluk demektir. Ortak yaşama iradesi ve isteği doğal olarak sonuçta bir kimliklenme sürecidir. Bu süreç daha çok “millî kimlik” olarak adlandırılır.

“Millî kimlik”, bireye ve topluma ortaklaşma duygusu kazandırmak yanında vatana-millete yönelen herhangi bir tehdit, saldırı veya risk karşısında bir araya gelmeyi sağlayan ortak reflekslerdir. Diğer bir söyleyişle “Millî kimlik”; bakış, duygu, düşünüş, algılayış, zevk gibi ortak değerleri paylaşmış benimsen topluluklarca

asırlar içinde oluşturulmuş millî bağların bütünüdür. Bu bağlardan birkaçının eksik veya farklı olması bu ortaklığı engellemez. Ortak özelliklere sahip olmak, kendini ait ve mensup hissetmek, bireye hem öz güven verir hem de millettaşlarına karşı sıcak duygular oluşturur. Millî kimlik, topluluklar için hayatî derecede önemlidir. Özellikle devlete, millete ve vatana karşı ortaya çıkan saldırı ve kasıtlarda ortak savunma duygusu ancak ve ancak millî kimlik hassasiyeti ile tesis edilebilir. Tarih bu durumun birçok örneğine şahit olmuştur. Millî kimlik oluşumunun temelinde milliyet duygusuna sahip olmak yatar.

Milliyet, özü itibariyle dine, kültüre ve medeniyete dayanan ortaklıklar demektir. Birleştirici ve ortak değerlere dayalı milliyet anlayışı, asla yüce dinimiz İslâmı da ters düşmez. “Milliyet” kavramı, bugünün şartlarında asla ırkî ve kavmî asabiyeti ifade etmemektedir. Duyuş, düşünüş, algılayış bakımından ortaklaşmış, ortak değerleri paylaşan, ortak geçmişe, vatana, tarihe, dine, dile, gelenek ve göreneklere sahip kitlelerin ilkel kabileciliğinin çok ilerisinde, insan fitratına uygun **millî duygularının** tezahürü, “milliyet” kavramında ifadesini bulur. Tarih, kendi tecrübesiyle bizleri aynı mayayla yoğurarak “millet” yapmıştır. Kökenimizin, dilimizin veya inancımızın farklı olması, bu gerçeği değiştirmez. İnsanların birçok özellikleri farklı dahi olsa, tek başına vatan birliği dahi aynı milliyetten olmak için yeterli olabilir.

“Biz, insanları kavim kavim yarattık, birbirinizle tanışıp kaynaşasınız diye” ayetinin “kavim kavim” kısmı, biyolojik gerçekliğe işaret ediyor; ayetin ikinci kısmı esas olanın “tanışıp kaynaşma” sonucu ortaya çıkan iradî birliktelik, sosyolojik bir olgu şeklindeki milliyeti işaret ediyor olabilir mi? Bizce, üzerinde düşünölmeye değer bir yaklaşımdır. Bu ayetin hükmünce kavmiyeti menfi, milliyeti müspet olarak değerlendiriliriz.

Nitekim büyük şairimiz Mehmet Âkif de kavmiyetçiliğinin aleyhindedir. Şiir ve yazılarında; genelde İslâm, yerelde Türk milliyetini kullanır. Baba tarafından kavmî olarak Arnavut olsa da hiçbir yerde Arnavut kavmiyetçiliği yapmaz. Tam tersine Osmanlıdan ayrılma konusunda Arnavutları suçlar. Türklüğü bir milliyet kim-

“*Türkler, tarihî dönemler itibariyle çok geniş alanlara yayılmış olsalar da bütün kültürel köklerimiz, tarihî maceramız ve manevî damarlarımız Şark kaynaklıdır. Bu durum, bilimsel ve sosyolojik bir gerçektir. Köklerimiz, Türkistan toprağındadır. Aslî değerlerimiz, şahsiyetlerimiz, manevî kaynaklarımız, gelenek ve göreneklerimiz, hayat tarzımız kısacası her şeyimiz Türkistan kaynaklıdır.*”

liği olarak benimsediğini çoğu şiirinde ortaya koyar. Türk kavramı son derece geniş ve kapsamlı bir anlam alanına sahiptir. “Türk” kavramı hem Anadolu insanının zihninde hem de Avrupalılara göre, aynı zamanda “Müslüman” da demektir. Eski dönemlerde Avrupada insanlar Müslüman olduğunda, “Türk” oldu denirdi.

Geleceği Kurmak

“Millî kimlik”; aynı zamanda hem geçmiş misyonunu sürdürebilmek hem de geleceğini doğru planlamak bakımından bir yörünge belirlemeye yarayan bir tecrübe birikimidir. Geleceğimizi kurma noktasında konuya tarihî gerçeklikler penceresinden baktığımızda, ana ilke olarak Türkiye’nin herhangi bir mevcut yapıya veya birlikteliğe **uydu olmak yerine, kendisinin merkezde olacağı yeni bir yapılanmaya odaklanması gerekir**. Nitekim, tarihin hiçbir döneminde milletimiz ve devletimiz payanda olmamıştır. Bugün de aynı görev bizi beklemektedir. Hatta bütün insanlığın adil, kucaklayıcı bir öncüye ihtiyacı vardır. Tarih, bu görevi yine bizlere yüklemiştir.

Türkistan ve Ortadoğu coğrafyasını asli kültürel etkileşim alanı kabul eden Türkiye, bu ana yörüngeye bağlı kalmak kaydıyla Batı da dâhil olmak üzere her yöndeki ülkelerle ilişki kurmalıdır. Ancak, hiçbir hâl ve şart altında ana yörüngesini terk etmemelidir. Ana yörüngesi sağlam olan bir Türkiye, bölgesinde de küresel ölçekte de liderliğini sürdürecektir. Çünkü, ana kaynaktan beslenmek büyümenin ve sağlıklı kalmanın yegâne güvencesidir. “Dilde, fikirde, işte birlik” olmak da bizce esasen bu ana yörüngeye bağlıdır. Kısacası, Türkiye’nin ana yörüngesi, tarihsel ve bölgesel kültürel etkileşim alanıdır.

Tarihe iz düşen, devletler kurup devletler yıkan, Dünya’nın en güzel coğrafyalarında, en güzel iklimlerinde yaşayan ve hâlen varlığını sürdüren Türk Milleti’nin en büyük ihtiyacı; “millî ruh”, “millî bakış”, “millî görüş”, “millî hareket” etmek ve “millî kimlik” inşasını oluşturmaktır! İşte o zaman, ezelden ebede beka ve güven içinde yaşarız!

Tarih mükemmel bir ders vericidir. Eğer; olay ve şahsiyetler, zaman ve mekânın şartlarına göre doğru yorumlanabilirse... Elbette ondan ders alınır da tarih, görevini ifa eder. Nitekim, tarihî olaylar yalnızca geçmişimizi aydınlatmakla kalmaz, aynı zamanda günümüz için tasarımlarımızı, öngörülerimizi de ortaya koyar. O bakımdan tarihi, yaşandığı dönemin şartlarıyla anlamak, değerlendirmek ve yorumlamak gerekiyor. Bu işlem doğru yapılırsa, hem geçmişe dair hem günümüz için hem de gelecekle ilgili mükemmel tespitler yapılabilir.

Tarihe dışarıdan bakıldığında, çoğu kez, şahıs ve olaylar yanlış değerlendirilebilmektedir. Bu durum çoğunlukla bir yanılsama olarak çıkıyor karşımıza. Bizim tarihimizde bu türden yanılsamalar hiç de az değildir. Allah’tan son yıllarda tarihî diziler sayesinde tarihe ve geçmişe olan ilgi bir hayli arttı. Bu ilgi, tarihî şahsiyet ve olayları yeniden, daha derinden, daha yakından değerlendirmeyi de beraberinde getirdi. Bu bağlamda DİRİLİŞ ERTUĞRUL ve PAYİTAHT dizileri, ciddi bir işlev üstlenmişlerdir.

Tarihle ilgili yine/yeni güncel bir yanılsama olarak birbirlerine karşıt gibi algılanan iki şahsiyet olan Sultan II. Abdülhamit ve Şair Mehmet Âkif’in sözde karşıtlığı

örnek olarak verilebilir. Bu iki büyük şahsiyetin duruşlarına zamanın ve mekânın şartlarına göre bakıldığında, aslında bu iki şahsiyetin aynı ideallere sahip iki kaderdaş oldukları görülecektir. Payitahtın bu iki kaderdaşı Sultan Abdülhamit ve Şair Mehmet Âkif’i doğru anlamak için Osmanlı gibi bir cihan devletinin son demelerini yaşadığı 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarındaki şartları göz önünde bulundurmak gerekiyor. 600 yıl Cihan’ın neredeyse yarısına hükmeden Osmanlı gibi bir devin çöküşünü iliklerine kadar yaşayan bir sultan ve bir şairi anlamak için devrin şartlarına vâkıf olmak zarureti vardır. Aksi takdirde, çok kötü bir anakronizm hatasına düşülebilir.

Değerlendirme ve Sonuç


Sonuç olarak günümüz dünyasında ortaya çıkan şartlarda ve küreselleşme dayatmalarının yoğunlaştığı bu çağda hem günümüzün huzurunu temin etmek hem de geleceğe güvenle bakmak için mutlak surette gençlerimizde “millî kimlik inşası” için özel gayretler gösterme ihtiyacı vardır. Günümüzde küresel akımların akışına kapılma riskiyle karşı karşıya kalan gençliğimizi yeniden kendi inanç, kültür ve medeniyet köklerimizle buluşturabilmek için acilen tarih bilincine dayalı yeni bir “millî kimlik inşası” faaliyetine girişmek de tarihî bir misyon olarak önümüzde durmaktadır. Bu amaçla eğitim müfredatlarındaki tarih derslerinin tarih bilgisi kazandırmaktan ziyade, tarih bilinci oluşturmaya evrilmesi gerekmektedir. Kendimizi tanımak, kendimizi sevmek, kendimizi yaşamak artık bir tercih değil, kelimenin tam anlamıyla tarihî bir zarurettir!

Kaynakça

- İnan, Abdülkadir. (1998). Makaleler ve İncelemeler I-II. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Kafesoğlu, İbrahim. (1997). Türk Millî Kültürü, Ötüken Yay. 46. Basım, İstanbul.
- Kaplan, Mehmet. (1985). Kültür ve Dil, Dergâh Yay. 3. Baskı, İstanbul.
- Topçu, Nurettin. (2016). Türkiye’nin Maarif Davası. 25. Baskı, İstanbul.
- Yediyıldız, Bahaeddin. (2003). Dil, Kültür ve Çağdaşlaşma. Ankara: Hacettepe Ün. Yay.
- Yaman, Ertuğrul. (2023). *Uzlaşma Kültürü*, Akçağ Yay. 3. Baskı Ankara.

MEHMET AKİF İNAN'DA TARİH VE ŞUUR



Hıdır YILDIRIM 
Mehmet Akif İnan Vakfı Başkanı

*“Tarih şuurundan yoksun bir insana,
dünyanın hiçbir yerinde ‘aydın’
gözüyle bakılamaz.”*
Mehmet Akif İnan

Giriş

Önemli distopik romanlardan birisi olan, George Orwell’in 1984 romanında geçen “Geçmiş denetim altında tutan, geleceği de denetim altında tutar; şimdiyi denetim altında tutan, geçmişi de denetim altında tutar.” cümlesi, ideolojik devletlerin tarihle ilişkisini ortaya seren bir mana barındırır. İdeolojik devlet, kendi ideolojisi doğrultusunda bir gelecek kurabilmek için mutlaka geçmişi biçimlendirir. Bu biçimlendirmede geçmişin şimdiyle uyumlu olay ve aktörleri iyi; uyumsuz, ayrık-sı olay ve aktörleri kötü olarak etiketlenir ve şimdinin bilgisi ve yargısı

“ Mehmet Akif İnan, tarihi süreç içerisinde dünyanın önde gelen devletlerinden birisi, hatta birincisi olarak dünyaya nizam veren Osmanlı Devleti'nin bu başarısını “Evrensel Bildiri” mazmunuyla ifade ettiği İslam kültür ve medeniyetine ve İlâ-yı Kelimetullah çerçevesinde gelişen mücadele azmine bağlar.

olarak halka dayatılır. Burada halkın durduğu noktayı belirleyen milli benliktir.

Mehmet Akif İnan, henüz 22 yaşındayken Hilal dergisinde yayımladığı, Necip Fazıl tesirinin üslup ve içerik itibarıyla kendisini yoğun biçimde hissettirdiği, ‘Millî Benlik’¹ başlıklı yazısında “Millî Benlik, türlü yüce müessirler (etken) sonunda, mukaddesleşen kitle üzerindeki haz, duygu ve korku mefhumlarının, bütün genişliğince özel bir görünüm ve ifade tarzıyla şuurulu olarak halkı birleştirip milleti ve milliyeti meydana getiren ruh ummanının adıdır. Milletlerin payidar olmasında en büyük amilin, millî benlik manzumesine hiçbir taviz kırıntısı sokmaksızın sınıksız sadakat olduğunun ispatını ihtiyar tarih yapmıştır.” der. Millet olma sürecini tarihte yaşadığı pek çok hadise ile tamamlamış ve millî benliği kavilemiş toplumların tarih şuurunu yüksektir. Tarih şuurunu yüksek toplumlar, dününü, bugününü ve yarınını bir bütün olarak ele alan, tarih sahnesinde görüldüğü ilk andan itibaren milleti millet yapan tüm değerleri kuşanmış bir biçimde millî varlığını sürdüren toplumlardır. İnan, aynı yazısını, “Beka için, millî benlik, dipdiri olmalı... Benlik, ruhtur, ruhtadır, “Ruh olmayan yerde makine ezer”. En büyük zaferler, büyük ruhlarıdır...” cümleleriyle sona erdirir.

* Yeni Devir, 24 Temmuz 1978

1 Hilâl, Şubat 1962

Bizim yakın tarihimizde, Tanzimat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet olmak üzere üç farklı değişim dönemi peş peşe yaşanmış ve her üç dönemde de gelecekle birlikte geçmiş, konjonktürün elverdiği ölçüde biçimlendirilmeye çalışılmıştır. Geçmişe ilişkin en sert müdahalenin yapıldığı dönem Cumhuriyet'in ilanından tek parti iktidarının sonuna kadar olan dönemdir. Bu dönemde, geleceği biçimlendirmenin önemli bir unsuru olarak geçmiş de biçimlendirilmiş, ilmi dayaktan yoksun çeşitli tarih nazariyeleri ortaya atılmış, geçmişe dair iyi yahut kötü şeklinde tanımlamalarda bulunulmuş, bu nazariyeler ve tanımlamalar devletin kabulü olarak halka ve okul çağındaki nesillere kabul ettirilmeye çalışılmıştır.

Tarihe karşı ideolojik müdahaleye karşı Tek Parti döneminde ve takip eden dönemlerde direniş içerisinde olan aydınlar elbette bulunmuştur. Bu aydınlardan birisi de Mehmet Akif İnan'dır. Mehmet Akif İnan, bin yıllık medeniyet değerleriyle mücehhez, tarih şuuruna sahip bir aydın olarak, “Tarih şuurundan yoksun bir insana, dünyanın hiçbir yerinde ‘aydın’ gözüyle bakılamaz.” sözünün sahibi gerçek bir aydın olarak hayatı müddetince yakın tarihte yaşananları tahlil etmeye ve bu tahliller muvacehesinde halkı köklerinden koparmaya yönelik sürece karşı halka tesir edecek çalışmalar içerisinde yer almaya çalışmıştır.

Bin Yılın Özeti: “Evrensel Bildiri”

Mehmet Akif İnan'ın kurucuları arasında yer aldığı ve 1969 yılında yayın hayatına başlayan Edebiyat dergisinde yer alan yazıları umumiyetle Edebiyat ve medeniyet ilişkisi bağlamında tarihsel süreci ele alan yazılardır. Bu yazılarda Mehmet Akif İnan, edebiyat adamlarının çoğunun aynı zamanda değişim ve dönüşümün yaşandığı dönemlerdeki tesirli devlet adamları oluşundan hareketle gelişmeleri ele alır.

Mehmet Akif İnan, tarihi süreç içerisinde dünyanın önde gelen devletlerinden birisi, hatta birincisi olarak dünyaya nizam veren Osmanlı Devleti'nin bu başarısını “Evrensel Bildiri” mazmunuyla ifade ettiği İslam kültür ve medeniyetine ve İlâ-yı Kelimetullah çerçevesinde gelişen mücadele azmine bağlar. İnan, Yeni

Devir'de yayımlanan "Yorum"² başlıklı yazısında bu dönemi şöyle ifade eder: "Zengin bir tarihimiz var. Yüksek bir medeniyet kurmuşuz. Ulaştığımız her alana kişiliğimizin damgasını vurmuşuz. Yürekllerimizde emperyalist gaye değil, evrensel bir bildiri taşıdık. Savaşlarımız halklarla değil, düzenlerle oldu; bu yüzden çok kısa sürede büyük fetihler yaptık ve kurduğumuz devlet, dünyanın en uzun ömürlü devleti oldu; halkları yüz yıllarca bize sadık kaldılar. Savaşlarımız, insanlığın kurtuluşu içindi. Batılı, Doğulu bütün halklar, insanca yaşamamanın mutluluğuna ancak bizde erebiliyorlardı. Kurduğumuz düzende bütün soyların ve inanışların yeri adil ölçülerle belirlenmişti. Yüz yıllarca dünyanın bir denge unsuru olarak yaşadık. Politikada, askerlikte, ilim ve sanat alanlarında dâhiler yetiştirme geleneği kurulmuştu. Bütün bu aydınlar kadrosu, evrensel bildirimizin çevresinde yetişiyordu. Millet, ferdinden yönetici ekibine kadar herkes bu bildiriyle kuşatılmıştı. Bu kuşatma, tarih içinde oluşan ve kendimize özgü bir biçimde gelişen özelliklerimizin ortaya çıkardığı kültür medeniyetimizin kuşatmasıydı. Onun tarzına ve şartlarına uygun olarak eğitiliyordu. Bize en uygun tarza ve şartlara kavuşmuştuk. Kısacası, yerli yerine oturmuş bir düzen vardı ve bu düzene bağlı olarak çalışan kurumlar, bir uçtan bir uca her alanda büyük çaplı insanlar yetiştiriyordu. Bu kurumlardan yetişen insanlarla onların meydana getirdiği bu yüksek ortamda yaşayan halkımızın içinde bulunduğu sosyal seviye, medeniyetimizin ulaştığı noktayı belirliyordu. Bu durum on yedinci yüzyıl başlarına kadar devam etmiştir. Ulaştığımız bu nokta, gerçekten baş döndürücüydü."

Mehmet Akif İnan, 17. yüzyılda nefis emniyeti dolaısıyla başımızın dönmeye başladığını, yaşanmakta olan refah ve yüksek medeni seviyenin, gayret ve şükür arttıracığı yerde, nefsin hoşuna gidecek acayip bir miskinlik yolunun tutulduğunu, Rönesans'ını yapan Batı'nın bir hayli zaman kazanarak, büyük hamleler yaptığı süreçte bizim güven sarhoşluğu içerisinde derin bir umursamazlık yaşadığımızı ifade eder. Batı'ya karşı gittikçe nefrete dönüşen bu durumun, onların bütün gelişmelerini gözetlememize, silkinip tedbirler almamıza, uzakta kaldığımız evrensel bildirimizin gereklerine uyararak yeni hamleler yapmamıza, tek keli-



meyle kendimizi yenilememize de engel olduğunu dile getirir.

"Son bir buçuk asrımız karanlık geçmiştir. Ondan önceki bir buçuk asır ise alacakaranlık. Aydınlık olan daha önceki dönemlerimizdir. Ve çok uzun sürmüştür. Bizim aslında gerçek hüviyetimizi o dönem tespitler. Kültür ve medeniyetimizin en belirgin örnekleri o dönemlere aittir." diyen Mehmet Akif İnan, Osmanlı Devleti'nin yıkılışını İslam'dan uzaklaşmaya bağlar. Batı'nın bizi "Evrensel Bildiri"den uzaklaştırarak yendiğini dile getirir: "O Batı ki bize yâr olmayandır. Yâr olmak ne demek, bizi iflah etmeyendir. Dört milyon şehit pahasına ancak Anadolu'yu kendisinden kurtarabildiğimizdir. Dünyanın bir denge unsuru durumunda bulunan bir devleti yıkmak için, onu bağlı bulunduğu Evrensel Bildiriden uzaklaştırmaktan başka çare yoktu. O, bunu bilen ve yapandır."³

Yön Değiştirme: "Tanzimat"

Mehmet Akif İnan, medeniyetimizin yön değiştirmesinde Tanzimat Fermanı'na çok özel bir atıf yapar. "Tanzimat'la birlikte, milli yapımızla hiçbir yakınlık belirtmeyen bir ayrı medeniyet düzenine girme çabaları, geçirdiğimiz krizin kök sebebidir. Tanzimat bir

2 Yeni Devir, 30 Ekim 1977

3 Edebiyat ve Medeniyet Üzerine, s. 36



medeniyetin ve onun bir tezahürü olan devlet düzeninin, millet hayatında yüzyıllarca süren bir oluşuma dayandığı gerçeğinin bir tarafa itilmesi hareketidir ve bugüne kadar süregelen bunalımın başlangıç tarihidir. Tanzimat'tan bu yana düzenin kurumları gibi, aydınlar da ayrı bir medeniyete göre şartlandırılmıştır.⁴ Tanzimat'tan günümüze kadar geçirilen değişimler, devrimler esasta Tanzimat hareketinin uzantısı olduğu için bunalım gittikçe büyümüş, çoğalmıştır. Tanzimat'tan itibaren bir başka cins aydın imal etmek için çaba gösterilmiş, değiştirilemeyen, değiştirilmesi de imkânsız olan halkla, okumuşlar arasında derin bir uçurum açılmıştır.

Mehmet Akif İnan, Tanzimat'ın Batı'yı üstün görmenin bir ilanı olduğunu, bunu takip eden bütün yenileşme adımlarının bu fikre istinaden gerçekleştirildiğini belirtir: "Tanzimat Fermanı, devletimizin batmaması için Batı'nın elimizden tutmasını sağlamanın, Batı'yı çok üstün gördüğümüzün, bizi de artık kendilerinden saymalarını dilemenin, kendimizi kendimizin de beğenmediğimiz, bunun için de yalnız Batı'yı örnek tanımaya hazır olduğumuzun bir ilanıdır. Tanzimat'tan bu yana yapılan Batılılaşma hareketlerinin hemen hepsinde az veya çok bu öz vardır."⁵

4 Edebiyat ve Medeniyet Üzerine, s. 38

5 Edebiyat ve Medeniyet Üzerine, s. 50

İnan'a göre, Tanzimat sonrası düzen gerçek aydını yetiştirecek nitelikte olmamıştır. Düzeni millî yapıya aykırı; fikir, sanat ve politika ortamı şartlandırılan bir ülkede, ciddi aydının yetişmesi ancak bir rastlantı olabilirdi. Mehmet Akif İnan, Tanzimat'tan sonra nasıl bir aydın zümresi meydana geldiğini Ziya Paşa'nın Hürriyet gazetesindeki bir yazısından şöyle nakleder: "Vükelâ ve rical-i devlet beyninde dinsizlik modasının muteber olduğunu gören ikbalperestân (mevkie tapanlar), lisan ve etvarını o yola koyup ve bu hâl, tebaa (halka) ve bitteselsül (zincirleme) ahad ve nisvana (erkeklerle ve kadınlara) ve etfala (çocuklara) kadar sirayet etti. Namaz kılmak, oruç gibi faraizin ifası, âdetta numune-i humk-u belâhat (akılsızlık, ahmaklık numunesi) alenen irtikabı fisk-u menâhi (çirkin, günah işleme) nişane-i akl-ü fetanet (akıl ve zekâ alameti) addolundu."⁶

Büyük Dönüşüm: "Cumhuriyet"

Mehmet Akif İnan, Cumhuriyet Dönemi'nin sahaya yansıyan zecri uygulamalarına çocukluk çağında Urfâda şahitlik eder. İnan, çocukluğuna ait bir gözlemini bir söyleşisinde şu şekilde anlatır: "Gün geçmezdi ki birkaç Urfalının bir kıyafeti yüzünden başı derde girmesin. Polis ve jandarma, geleneksel mahallî kıyafetle

6 Edebiyat ve Medeniyet Üzerine, s. 64

dolaşan hemşehrilerimizi; kadın, erkek ve çocuk demeden yoldan, mahalle aralarından toplayarak karakollara götürürdü. Ben çocukken, polisin sokak ortasında, Kılık-Kıyafet Kanunu'na aykırı gördükleri bu giysileri yırttığına çok tanık olmuşumdur. Halkın, özellikle köylünün ödü kopardı polisten, jandarmadan. Milletın karnı açtı, iş sahaları yok denecek kadar azdı. Ama bu halktan şalvar, entari, çarşaf yerine; pantolon, ceket, şapka, manto giymesi isteniyordu.”⁷

Mehmet Akif İnan'ın muhayyilesinde Cumhuriyet, çocukluk çağından itibaren milletin değerlerine ters uygulamaların sahibi ve milleti zorla dönüştürmeye kalkışan bir idare olarak şekillenir.

Cumhuriyet, geçmişe savaş açarak kendisine alan açmaya çalışır. Mehmet Akif İnan, bu döneme ilişkin olarak, “Tarihe sövmek, devrimciliğin şanıdandı.”⁸ der. Geçmişin içerisinde Türk milletinin bin yıllık aidiyeti olan İslam kültür ve medeniyeti de vardır. Dolayısıyla geçmişe yönelik savaş aynı zamanda İslam'a ait ne varsa onları da kapsar. İnan, “Yakın tarihimiz, irtica adı altında, İslâm'la mücadele etmenin tarihidir. Fanatik bir Cumhuriyet devrimcisi, daha doğrusu beyni dondurulmuş bir Batıcı kafasıyla değil, soğukkanlı bir yaklaşımla siyasi tarihimizi gözden geçiren herkes, açıkça görebilir ki Tanzimat'tan beri devletin gerçekleştirmeye çalıştığı bütün devrimlerin temelinde, İslâm'ı hayatımızdan söküp atmanın cehti vardır. Bugünkü bunalımlarımız, İslâm'a karşı açılan savaşların

7 Söyleşiler, s. 144

8 Yeni Devir, 4 Temmuz 1980

“Destan, şanlı tarihtir,
Niğbolu'dur, Kanijedir,
Nazlı Budin'dir, Viyana'dır;
camiler, çeşmeler, hanlar,
hamamlar, kervansaraylar;
tekbirler, telbiyeler, salat-ı
ümmiyeler; oruçlar,
namazlar, zekatlar,
sadakalar; kısaca bütün
bir İslam medeniyetidir.
Yiğit, genç demektir.
Gençler, kahramanlar,
yeniden ayağa kalkışın
öncüsü olma misyonunu
üstleneceklerdir. Bu yolda
onların rehberi, önderi, yol
göstericisi tarih boyunca
can veren şehitlerdir.”

başarısıyla orantılıdır”⁹ değerlendirmesinde bulunur.

Mehmet Akif İnan, Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen devrimlerin özünü şu şekilde niteler: “Özellikle Cumhuriyet'ten sonra, devrimcilik nöbetine tutularak yıkmadığımız değer bırakmadık. Geçmiş kötülemek, padişahlara küfretmek gelenek oldu. Bir kişi tarihinden, geçmiş uygarlığından ve o uygarlığın kurumlarından ne kadar çok nefret ediyorsa o kadar bilgili, o kadar aydın sayılır oldu.”¹⁰

Cumhuriyet Dönemi Tarih Öğretimi

“Devrim” adı altında gerçekleştirilen uygulamalarla millet, bütünüyle geçmişinden koparılmaya, geçmişinden koparılmış haliyle Batılı

bir anlayışa ve Batılı bir yaşayışa eklemlemeye çalışılır. İnan, bu tarihsizleştirme ameliyesine itiraz eder. İnan, “Mazisi, tarihi olmayan bir millet, millet değildir. Anlamsız, gayesiz, istikbalsiz bir yığındır ancak. İnsan nasıl geçmişteki birikimlerine dayanarak kendisine bir istikbal hazırlarsa, milletler de tarihlerine yaslanarak hayatlarını ve geleceklerini düzenler. Geçmiş olmaya- nın geleceğe dair tasarıları yoktur. Biz toplum olarak nice zamandır geçmiş reddetmenin, tarihimizden utanmanın eğitiminden geçiriyoruz.”¹¹ diyerek tarih öğretiminin geçmişe yönelik pejoratif adlandırmalarına karşı çıkar.

Mehmet Akif İnan, okullarda öğretilen ideolojik tarih öğretimine kendi çocuğuna öğretilen müşahhas bir örnek üzerinden de itiraz eder. Kızı Şakire Banu

9 Yeni Devir, 21 Temmuz 1980

10 Yeni Devir, 4 Haziran 1977

11 Yeni Mesaj, 3 Nisan 1998

İnan'ın ilkokul 5. sınıf Sosyal Bilgiler kitabını inceleyen Mehmet Akif İnan, söz konusu kitabın 36. sayfasında şu satırlarla karşılaşır: “Osmanlı İmparatorluğu’nda, padişahın gücü ve yetkisi sınırsızdı. Ülkenin tümü padişahın malı sayılırdı. O, isterse bir kimsenin bütün varlığını (malını mülkünü) elinden alabilirdi. Tapu senedini yok sayabilirdi. Ülkenin ve insanların kadri, halkın canı, malı ve güvenliği padişahın iki dudağı arasından çıkacak buyruğa bağlı idi. Kimse ve hiçbir güç, onun isteğinin önüne geçemezdi. Osmanlı Devleti’nin kuruluş döneminde, padişahların gücü ve yetkisi gittikçe arttı, bu yetki, Fatih Mehmet zamanında sonsuzlaştı.”

Mehmet Akif İnan'ın “Cehalet yahut İhanet” başlığıyla Yeni Devir’de köşe yazısına da konu edindiği itirazı şöyledir: “Bu kitabın ve diğer okul kitaplarının daha neresinde ne gibi saçma, yalan, iftira ve ihanet ifadeleri vardır bilemiyorum. Herhangi bir adam tarihimizi istediği şekilde anlayabilir, yorumlayabilir. Kendi hain fikirlerinin açısıyla bakabilir tarihe. Ama bu tür bakışların ders kitaplarında yer alması, olacak şey değil. Devrim sarası geçiren toplumlarda bile, bir süre sonra olaylarla geçmiş döneme bakış açısında bir ılımlılık belirlediği hâlde bizde tersi mi oluyor ne? Bu, ne menem iştir? Dünya âlem bize gülse ya da acıya yeri var. Yahut düşmanlarımız ne kadar sevinse yeridir.

Şeflik devrinde bizlere okutulan tarih, bugün aynıyla, belki de daha kötü olarak çocuklarımıza okutturuluyor. O zamanlar millet, korkusundan “gık” diyemezdi. Bağına taş basar otururdu, içine akıttırdı gözyaşlarını. Demokrasi memokrasi derken rejim ipleri biraz gevşetince, ortam biraz değişince, bu tür yalan yanlışlar kısmen törpülenir gibi olduydu. Şimdi tekrardan mı hortlatılıyor bu çarpık anlayış? Sosyalist ülkelerde bile kalmadı devrimcilik adına tarihe sövmenin, yutturmacanın bu kadarı.

Bu kitabı, nasıl ders kitabı yapar Milli Eğitim? Şunun bunun keyfi anlayışı, kasdı anlayışı, cehli nasıl resmî ders kitabı olur, hele günümüzde? Bu adamlara şimdi kalkıp Osmanlı Devleti’ni mi anlatalım? Kanunlara, nizamla, adalete bağlılığına dair sayısız örnekler mi sıralayalım? Padişahların yet kilerinin bugünkü demokrat ülkelerdeki devlet başkanlarından bile geniş olmadığını mı anlatalım? Bu kitabı yazanlar, onun ders

olarak okutulmasını onaylayanlar aydan mı geldi? Bir kavanozun içinde özel eğitim mi gördüler? Bu kadar tezkireler, tarih kitapları, üniversite yayını varken bunların hiçbirini görmediler mi? (...)

Yukarıya aldığımız cümleleri, bize düşman yabancı tarihçiler bile bu biçimde yazmaktan çekinirler. Onların gösterdiği sahte tarafsızlığı olsun gösteremiyor bizimkiler.”¹²

Mehmet Akif İnan'ın Şiirlerinde Tarih ve Şuur

Mehmet Akif İnan'ın kimi şiirlerinde de yazılarında açık olarak belirttiği çerçeveye uygun biçimde ve kendi şiir anlayışına uygun olarak yakın tarihin medeniyet değerleriyle milletimizin bağını koparan uygulamalarına mazmunlar üzerinden itirazlarda bulunur. Örnek olarak 1974 yılında Edebiyat Dergisi Yayınları arasında yayımlanan “Hicret” adlı şiir kitabında yer alan “Yiğitler” başlıklı şiirini ele alalım:

Bulup unuttuğum mısra neredesin

İçimden kaçırın hangi uçaktır

“Yiğitler” şiirinin ilk beytinde iki mazmun öne çıkmaktadır: ‘mısra’ ve ‘uçak’. Şairin “Bulup unuttuğum mısra” dediği, İslam’dır. Bin yıl Anadolu topraklarından dünyanın dört bucağına Türklerin bayraktarlığında ulaşan İslam, sosyal hayattan ve görünür olmaktan uzaklaştırılmış, İslam’ın belirleyici olduğu zamanlar geride kalmış; laik, Batıcı bir zihniyet egemen olmuştur. Şair, ‘uçak’ mazmunuyla Mehmet Akif’in “Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar” şeklinde ifade ettiği bizi bizden çıkararak Batı’yı kastetmektedir. Her ne kadar “İçimden kaçırın hangi uçaktır” dese de sorunun cevabını bilmez değildir.

O tepe baştepe yabancıların

Onlarca aldatış utkudur taktır

Şair bu beyitte, devletin yönetiminin yönetilen halka yabancı olacak şekilde tasarlandığını ve ‘baştepe’de, “baştepe”den murad edilen tahmin edilebilir, halktan ve halkın değerlerinden kopuk bir yönetim anlayışının ve buna uygun yöneticilerin yer aldığını ifade etmektedir. İkinci mısradan ise, o medeniyet değerlerine yabancı yönetim anlayışının, halkı dikkate almadan oluşturduğu bütün süreçleri bir zafer ve kutlamaya

12 Yeni Devir, 19 Aralık 1977

dönüştürdüğü ifade edilmektedir. Halk, mücadeleyi omuzlarken kendi değerleri üzerinden motive edilmiş, mücadele başarıya ulaştıktan sonra halka rağmen kalk için anlayışıyla farklı bir süreç işletilmiştir. Şair bunu da bir 'aldatış' olarak nitelemektedir.

*Kanımın nehriyle cetvellediğim
Bu toprak söyleyin neden çoraktır*

Bu beyit, Orhan Şaik Gökyay'ın "Bu vatan toprağın kara bağrında, / Sıradağlar gibi duranlarıdır" mısralarını hatırlatmaktadır. Nil'den Tuna'ya yaklaşık 20 milyon kilometrekarelik bir coğrafyada adaletle hükmeden Osmanlı Devleti, bu geniş coğrafyaya hakkı hakim kılmak, adil bir yönetim ulaştırmak gayesiyle yüzbinlerce şehidin canı pahasına fedakarlıklarıyla ulaşmıştır. İlimle, irfanla, adaletle nüfuz edilen geniş coğrafya küçüle küçüle Anadolu kıtasına sığışmış, burada da kendi değerlerinin hakimiyetini koruyamamış, Çanakkelede bedenen geçit verilmeyen düşman, zihniyetiyle geçit bulmuş ve son vatan toprağı da böylece çoraklaşmıştır.

*En kara putların saldırısından
Yurdumun ki alnı ay gibi aktır*

Şair, "Şehir Gazeli" başlıklı şiirindeki "Doğ ey güneş erit taştan adamı / Ve kurut taşları diken elleri" beytindeki manayı bu beyitte farklı biçimde dile getirmektedir. Bu beyitte öne çıkan mazmun "put"tur. Put, ilahi kudretin karşısında ikame edilen düşüncedir, zihniyettir, kişidir. Anadolu, bütün çoraklaştırma ameliyelerine ve bu husustaki en şedid saldırılara rağmen hırpanılmış, örselenmiş ancak bin yıllık köklü bağlarından kopmamıştır. Şair burada bir umudu dile getirmektedir. Orta konulan direniş başarıya ulaşmış, başkalaşım istenildiği gibi gerçekleştirilememiştir. Bundan ötürü "alnı ay gibi aktır".

*Anamı sorarsan büyük doğudur
Batı ki sırtımda paslı bıçaktır*

Şair bu beyitte adres belirtmektedir. "Büyük Doğu", hem geniş manada Doğu medeniyetine dahil olan İslam medeniyetini hem de Necip Fazıl'ın "Büyük Doğu" dergisi ve fikir hareketini ifade etmektedir. Nitekim Necip Fazıl, 'Babıali' adlı eserinde Mehmet Akif İnan'ın bu beytini bu çerçevede kabul etmektedir. Batı,

Mehmet Akif İnan'ın eserlerinde en çok kullandığı kelimedir. Batı, bir paslı bıçak gibi köhne zihniyetiyle hainane bir şekilde bizi arkamızdan vurmuş, bizim öz değerlerimizle olan münasebetimizi sinsice yürüttüğü bir stratejiyle koparmıştır.

*Yiğitler yol alsa destana doğru
Şehitler gözümde aynen bayraktır*

Destan, şanlı tarihtir, Niğbolu'dur, Kanijedir, Nazlı Budo'dur, Viyana'dır; camiler, çeşmeler, hanlar, hamamlar, kervansaraylar; tekbirler, telbiyeler, salat-ı ümmiyeler; oruçlar, namazlar, zekatlar, sadakalar; kısaca bütün bir İslam medeniyetidir. Yiğit, genç demektir. Gençler, kahramanlar, yeniden ayağa kalkışın öncüsü olma misyonunu üstleneceklerdir. Bu yolda onların rehberi, önderi, yol göstericisi tarih boyunca can veren şehitlerdir.

*Gel kurut bu çağın kargaşasını
Seninle beklenen şimdi şafaktır*


İslam yoksa kargaşa vardır. Çünkü İslam barış demektir. Bu çağ, İslam'dan yoksundur. Bütün insanlık İslam'a muhtaçtır. Bilhassa Müslümanların çekilmek zorunda kaldığı coğrafyalarda kan ve gözyaşı hakimdir. İslam'ın yeniden hakim olmasıyla yeryüzü bir esenlik adasına dönüşecektir. Kur'an-ı Kerim'de "Hak geldi, batıl yok oldu. Elbette batıl yok olmaya mahkumdur." buyrulur. Elbette aydınlık geldiğinde karanlık yok olacaktır. Bütün insanlık bir 'şafak', bir gün doğumunu beklemektedir ve şafak'ın atması yakındır. Şair, buna ilişkin özlemine dile getirmekte 'gel' diye çağrıda bulunmaktadır.

Netice-i Kelam

Mehmet Akif İnan, "Kişileri doğru dürüst kıymet hükmüne bağlayan tarihtir diyenlere; tarihin hâlâ nice haini "kahraman", nice kahramanı da "hain" göstermeğe devam ettiğine dair örnekler gösteremez misiniz? Gösterirsiniz."¹³ der. Tarihin büyüteç ya da mikroskop kullanmadan, olayları ve kişileri olduğu gibi göstermesi, nesnel ve objektif olması gerekir. O zaman tarih bize bir yol gösterici ve gelişen olayları anlama ve yorumlamada tecrübi bir imkan olur. Aksi durumda eğri cetvelle doğru çizgi çizmek mümkün olmaz.

13 Yeni Devir, 20 Nisan 1981

TARİH BİLİNCİ, MİLLİ KİMLİK VE SİNEMA

 Gazi DOĞAN
Öğr. Gör. Dr. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

“Sinema, kitleleri yönlendirme ve biçimlendirme bakımından oldukça etkili bir iletişim aracıdır. Geniş bir alana yayılma gücü ve üstün temaşa gücü ile şehirlerden en ücra köylere kadar içinde bulunduğu toplumu değiştirme ve dönüştürme gücüne sahip bir sanattir. Bu bakımdan sinemanın etki alanı bütün bir toplumu kapsayacak kadar geniş, mesajı toplumun temel değer yargılarını değiştirebilecek kadar kuvvetlidir.”

FETİH
1453



Giriş

Tarih yazımı, tarih öğretimi ve eğitim bilimlerinde farklı şekillerde kullanılan, modern bir kavram olarak tarih bilinci, kişilerin gerek kendi toplumlarının ve gerekse bütün insanoğlunun geçmişteki bilgi ve becerilerini öğrenmesi, öğrendiği bu bilgilerden yararlanarak çağın gereklerine uygun bir senteze ulaşması ve bu yeni sentez ile daha rasyonel ve etkin bir gelecek kurmayı tasavvur etmesi şeklinde yorumlanabilir. Modernizmin dünyayı etkilediği son 200 yılda tarih eğitimi ve öğretiminde yeni bir anlayış olarak ortaya çıkan bu kavram kolektif bir zihniyeti baz alarak tarihsel olarak geçmişe yönelik tutum geliştirmeyi hedeflemektedir. Böylece ulus-devletlerin ortaya çıktığı süreçte tarih bilinci bir yerde milli kimlikleri oluşturmada önemli bir harç olarak ele alınarak yeni bir tarih arayışı ve anlayışının mihenk noktası olmuştur. Tarih bilinci 20. Yüzyılda ise sinemanın daha da yaygınlaşarak önemli bir propaganda aracı olması ile birlikte bu yeni sahada yeni kimlik inşası çalışmalarında yeniden önemli bir kavram olarak politika yapımcılarının kadrajına girmiştir. Bu çalışmada tarih bilinci ekseninde milli kimlik inşası ve bunda sinemanın rolünü Osmanlı sonrası toplumların sinemalarında inceleyeceğiz.

Tarih Bilincinin Tarih Eğitimindeki Yeri

Tarihçiler genellikle tarihsel bilinci, modern bilincin geçmişle ilgili kısmı olarak ele alırlar. Bu görüşe göre, tarihsel bilinç, modernitenin yükselişiyle ve 'tarihin hızlanması' olarak adlandırılan kavramla yakından bağlantılı kolektif bir zihniyet olarak ortaya çıktı. Bundan başka tarih bilinci bireylerin geçmişi kendi koşulları içinde anlamalarını sağlayan bir dizi beceri olarak formüle edildi. Bu beceriler, tarihsel düşünme ve akıl yürütme yoluyla tarih eğitiminde geliştirildi. Böylece geçtiğimiz yüzyılda tarih bilinci, tarih eğitiminin ve didaktik tarih anlatımının ana kavramlarından biri haline geldi (Grever & Adriaansen, 2019).

Herhangi bir milletin veya toplumun ortak belleğinden süzülerek ortaya çıkan ve yeni nesillere bir yerde kılavuzluk yapan tarih bilinci bu yönüyle modern dönem eğitim ve öğretimin önemli bir enstrümanı oldu. Özellikle kıta Avrupası'nda farklı modellerle tarih eği-

“ Milli kimlik ve milli kimliklerin oluşumu konusu pek çok akademik disiplinin ilgi alanına girmektedir. Bu alanlardan kuşkusuz en önemlisi tarih alanıdır. Devletler milli kimlik inşasında pek çok farklı stratejilerden yararlanabilirler. Bu stratejilerden en önemli olanları milliyetçilik ideolojisi, hukuk, ekonomi, askerlik ve eğitim olarak sıralanabilir. Tarih bilinci toplumların milli kimlik inşasında önemli işlev gören önemli yaklaşımlardan bir tanesidir. ”

timinde tarih bilinci oluşturulmaya çalışıldı ve farklı ülke pratikleri ile bu konuda önemli gelişmeler sağlandı. Örneğin, 1990'larda İsveç, Hollanda ve Almanya'da daha didaktik bir tarzda tarih öğretimine geçildi. Böylece tarihsel anlayış toplumsal gerçekliklerden yalıtılmış halde değil, fakat öğrencilere çağdaş yaşamda hizmet eden bir unsur olarak temalaştırıldı. Bundan başka tarih bilincinin bilişsel ve epistemolojik yönleriyle ilgili bir yeterlilik yaklaşımı benimsendi. Böylece tarih öğretiminde öğrencilerin düşünme ve algılamaya dönük gelişimleri daha da önem kazandı (Grever & Adriaansen, 2019).

1970'lerden itibaren İngiltere'de ise tarih eğitimi daha disiplinler bir anlayışla uygulamaya konuldu. İngiliz eğitimciler göre tarih eğitimi hikâye anlatmaktan ve gerçek bilgileri öğretmekten başka, aynı zamanda

öğrencilerin 'kanıt' veya 'süreklilik ve değişim' gibi tarihsel becerileri ve meta-tarihsel kavramları uygulama kapasitelerini geliştirmek anlamına da gelmekteydi. 1990'larda, Birleşik Krallık'a benzer şekilde Amerika ve Kanadalı akademisyenler, tarih bilincinin teorik ilkelerinden ziyade tarih eğitiminin pratik yönlerini araştırdılar. Bu yöntemle öğrenme ve öğretmedeki 'bilşsel devrim', tarih derslerinde sorgulanmayan tarihsel anlatıların ezberlenmesinden 'anlam yaratma eylemlerine' geçişle sonuçlandı. Böylece tarih öğretimi düz bir hikâye anlatımından ziyade bir anlam yaratma ve kavrama süreçlerini başarmaya odaklandı (Grever & Adriaansen, 2019).

Batı Avrupa ülkelerinde 1970'lere kadar öğretilen tarihin daha geleneksel olduğu söylenebilir. Öğrencilerin bellekleri gerek Batıda ve gerekse Türkiye'de milli tarihin belkemiğini oluşturan sultanları veya kralları, kahramanları ve savaşları içeren olgular yığını ile doldurmuş ve bu gelenekçi yaklaşımda tarih bir nevi aktarılması gereken bilgi yığını olarak ele alındı. Bu yaklaşımda öğrencilerden beklenen etkinlikler dersleri dinlemek, verilen kitapları okumak ve not almak şeklindeydi. Batı'daki geleneksel tarih anlayışı 1970'lerden sonra yerini öğrencilerin derste öğrendikleri tarihsel bilgileri yeniden ele alarak düşünmelerini sağlamaya dönük bir yeni tarih anlayışına bıraktı. Bundan dolayı öğrencilerin birincil ve ikincil kaynaklardan elde ettikleri bilgileri analiz etme, yorumlama ve sentez yapabilmelerine daha büyük önem verildi. Türkiye'deki ders kitapları incelendiğinde bu yeni anlayışın Türkiye'de pek de yol alamadığı gözlenmektedir. Genel olarak ülkemizde tarih derslerinde içerik öncelikli tutulmakta öğrencinin becerilerinin geliştirilmesi ikinci plana itilmektedir. (Ata, 1998)

Milli Kimlik İnşası

Milli kimlik ve milli kimliklerin oluşumu konusu pek çok akademik disiplinin ilgi alanına girmektedir. Bu alanlardan kuşkusuz en önemlisi tarih alanıdır. Devletler milli kimlik inşasında pek çok farklı stratejilerden yararlanabilirler. Bu stratejilerden en önemli olanları milliyetçilik ideolojisi, hukuk, ekonomi, askerlik ve eğitim olarak sıralanabilir. Tarih bilinci toplumla-

rın milli kimlik inşasında önemli işlev gören önemli yaklaşımlardan bir tanesidir. Sadece Türkiye'de değil Osmanlı sonrası kurulan devletlerde de milli kimlik inşası kimi araçlar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

Eğitim ve dolayısıyla okul bu kimlik inşa sürecinin en önemli aracıdır. Küçük yaşta çocukların makbul vatandaşlığa evrilmesi devlet eliyle yürütülen faaliyetlerle okul aracılığı ile mümkün olur. Okullar uyguladıkları ders müfredatlarında da ulusal bilinç aşılmasında kritik görev görürler. Yurt bilgisi ve benzeri derslerle iyi bir vatandaşın inşa süreci tamamlanırken, coğrafya ve siyasi coğrafya dersleri ile vatan kavramının anlamı her öğrencinin zihninde "uğruna can verilecek toprak parçası" biçiminde formüle edilerek iyi bir vatansever olmanın önemi vurgulanır. Böylece kişiler bu vatanla gurur duyarak kendilerini bu topraklarla özdeşleştirmeye başlar. Bu derslerden başka tarih dersleri de millik kimlik inşasında oldukça önemli bir rol oynar. Millet'in köklerinin ne kadar eski olduğundan ve insanlığa büyük katkılarından bahisle "güçlü ve büyük bir millet" kavramı oluşturulur. (Akıncı, 2011)

Eğitim dışında askerlik hizmeti de milli kimlik inşasında önemli bir yer tutmaktadır. Ülkenin farklı bölgelerinde yaşayan insanların askerlik hizmeti için bir araya gelmesi, onlara ortak bir eğitim verilerek milli kimlik oluşmasına yönelik kimi değerler aşılır. Bir diğer alan olarak hukuk da milli kimlik inşasının önemli bir aracıdır. Özellikle tek bir hukukun geçerli olması ve bütün vatandaşların hukuk önünde eşit olması vatandaşlar arasında eşitlik duygusunu artırarak milli kimlik duygusunu perçinlemektedir. Bunlardan başka modern bürokrasi ile bütün vatandaşlara eşit hizmetler sunulması; haberleşme alanında yaşanan gelişmeler ile vatandaşların bütün ülke sathından haberdar olarak ortak vatan duygularını arttırmaları; geleneklerin icadı ile yeni ritüeller ve bayramlar da milli kimlik inşasının önemli araçları olmuştur. (Akıncı, 2011)

Türk milli kimliğinin inşasında Osmanlı'dan Cumhuriyet dönemine kimi konularda bir devamlılık olsa da özellikle tek partili yıllarda milli kimlik inşasında din temel öge olmaktan çıkarılmış ve dinin yerine milliyet-

çilik ikame edilmiştir. Böylece tarihsel olarak geçmişle olan bağlar koparılmıştır. Tek partili hayatın sona ermesi ile birlikte milli kimlik ile alakalı kimi yeni problemler bu kopuşun sonuçlarıdır. (Akıncı, 2011) Bundan başka bu kopuşları sadece Türk toplumunda değil Osmanlı bakiyesi olan Balkan ve Arap toplumlarında da görmek mümkündür. Fakat Balkan devletlerinde milli kimlik inşasında din geri plana atılmayıp Osmanlı sonrası yeni ulus devletlerin kurulmasında asıl unsur oldu.

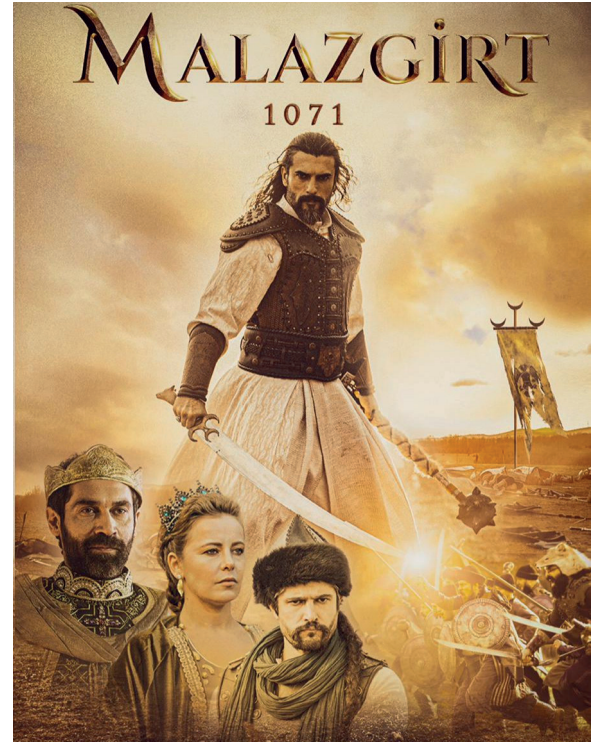
Balkan ülkelerindeki milli kimlik inşasına biraz daha derinden baktığımız zaman gözümüze çarpan hususların başında kültür ve din farklılığı gelmektedir. Özellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası Balkanlar'dan yavaş yavaş çekilmeye başlayan Osmanlı İmparatorluğu'nun yerini Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Rusya almaktaydı. Balkanlarda ulus-devlet oluşumu sırasında milliyeti dinden ve ulusal kiliselerden ayırmak zorlaşmıştır. Gerek Sırp ve gerekse Bulgarlar için kiliseler milli uyanışın ve kimliğin önemli taşıyıcıları oldular. (Stamenova, 2017)

Arap toplumunda da milliyetçilik ve milli kimlik inşası Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü sonrası ortaya çıktı. Ulusal kimlikler ve ulus inşa etme çabaları, yeni sınıf ilişkileri ve toplumsal oluşumlar bu dönemde özellikle modernleşme, sömürgecilik ve emperyalistlerin sınırları yeniden dizaynı çerçevesinde ele alındı. İlk olarak Osmanlı'nın Balkan eyaletlerinde yayılan milliyetçilik, 19. yüzyılın sonlarında imparatorluğun Orta Doğu eyaletlerine de ulaştı. Türk, İran ve daha sonra Siyonist ulus inşası Arap milliyetçilik biçimlerinden farklı olsa da, modernleşme çabaları bölgedeki ilk milliyetçiliği şekillendirdi. Arap milliyetçiliği, halkları çoğunlukla Hıristiyan olan Balkanlardaki benzerlerinden farklı olarak bir bağımsızlık hareketi olarak değil, daha fazla özerklik ve benlik çağrısı olarak ortaya çıktı. İslam imparatorluğundan kopmak, ağırlıklı olarak Hıristiyan olan Balkan halkları için çok önemli görünüyordu. Arap halkları ise tam tersine Osmanlı yöneticileri gibi Müslümandı ve dolayısıyla kendilerini ayrıcalıklı tebaa arasında görüyorlardı. II. Meşrutiyet sonrası İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin daha yoğun bir biçimde Türkçülük ideolojisine sahip çıkması ile Arap

toplumunda da farklı sesler duyulmaya başlandı. İttihatçıların Türkçü politikaları arttıkça Ortadoğu'nun kent merkezlerindeki Arap aydınları geleceğini Türklerden ayrı görmeye başladı. Böylece Arap milli kimliğinin inşası yine bu kent merkezli aydınlar ve düşünürler etrafında şekillendi. (Baban, 2018)

Milliyetçilik ideolojisi, hukuk, ekonomi, askerlik ve eğitim gibi kimi olgular milli kimlik inşasında tarih bilinci ekseninde yeni stratejiler oluşturmada önemli işlevler gördüler. Bunlardan başka yedinci sanat olarak adlandırılan sinema da bir propaganda unsuru olarak bu stratejilere katkı sundu. Tarih-sinema ilişkisi özellikle tarih bilincini yeni kuşaklarda geliştirmeye yardımcı olurken pek çok ulusun da milli kimlik kazanmasında etkili bir araç oldu.

Bir Propaganda Aracı Olarak Sinema



Sinema, kitleleri yönlendirme ve biçimlendirme bakımından oldukça etkili bir iletişim aracıdır. Geniş bir alana yayılma gücü ve üstün temaşa gücü ile şehirlerden en ücra köylere kadar içinde bulunduğu toplumu değiştirme ve dönüştürme gücüne sahip bir sanattır. Bu bakımdan sinemanın etki alanı bütün bir toplumu kapsayacak kadar geniş, mesajı toplumun temel değer yargılarını de

tirebilecek kadar kuvvetlidir. Bundan dolayı sinemayı ve sinema filmlerini salt bir görsel eğlence kavramı olarak ele almak oldukça dar bir bakış açısı olur. Sinema toplumları manevi, ahlaki ve kültürel yönden kökten sarsacak, insan davranışlarını temelden şekillendirecek kadar radikal bir yenilik olması onu evrensel düzeyde önemli bir araç haline getirmektedir.

Bundan başka sinemanın halk üzerindeki etkisinin artması, yönetici kesimlerin sinema ile olan ilişkilerinde de artışa neden olmakta, böylece sinema verdiği ürünler vasıtasıyla toplumun belli ideolojiler ekseninde dönüştürülmesinde önemli bir propaganda aparatı olmaktadır. Geniş halk kitlelerine az bir maliyetle ulaşmanın bir yolu olan sinema, bu özelliğiyle propagandacılar için oldukça faydalı bir araçtır. Görsel ve işitsel olarak etkilenen kalabalıkları belli bir ideoloji ekseninde şekillendirmede sinemanın etkisi yadsınamaz. Sanatsal kaygılardan uzakta belli siyasal amaçları gerçekleştirmek için sinemayı bir araç olarak değerlendiren kimi kesimler bu anlamda sinemayı bir nevi propagandalarına uygun bir araç olarak dikkate almaktadırlar. Tüm bu düşüncelerin bir özeti olarak Özön, sinemayı, görüntülerin ve sesin istenildiği gibi kullanılabilmesi olanağı taşıdığından ve bu durumun sağladığı inandırıcılık, kandırıcılık ve etkililikten dolayı propaganda araçlarının en güçlüsü olarak değerlendirmektedir. (Özön, 2008)

Sinema bir ülkenin iç ve dış politikalarını meşrulaştırmada, ideolojileri yerleştirmede önemli rol oynar. Bu konuda belki de en ideolojik devletlerden birisi olan Sovyetler Birliği'nde daha 1917 senesinde sinemanın gelecekteki rolü hakkında Lenin "kitlelerin ve sosyalist bir kültürün, gerçek sözcülerinin eline geçtiği gün, onun Aydınlanma'nın en güçlü aracını oluşturacağı" kanaatindeydi. (Ferro, 1995) Bundan başka sinema var olan ideolojilerin yaygınlaştırılmasında da kilit rol oynar. Sinemanın kitleler üzerindeki gerçeklik algısı kitlelerin perdede gördüklerine inanmalarına ve bir gerçeklik algısı oluşturmalarına sebep olur. Böylece seyirci gerçeğin perdede görüldüğü gibi var olduğu izlenimine kapılarak perdede gördüklerini kesin bir inanış ile doğru kabul eder. Bu da seyircilerin yanlışmalarına neden olur.

Bu bağlamda sinemanın önemli bir propaganda aracı olması onun tarih ile ilişkilerinin toplumda belli bir tarih bilinci oluşturmak için kullanılmasını da beraberinde getirmektedir. Bu yönüyle sinema-tarih ilişkisi milli kimlik inşasında önemli bir araç olarak devrin yöneticilerine ilham vermektedir. Yedinci sanat bu açıdan bir nevi tarihin emrinde resmi söylemin çoğu zaman çizdiği sınırlarda eserlerini vererek devrin arzulu olduğu ideolojik hegemonyaya destek çıkmıştır.

Tarih Bilinci ve Milli Kimlik İnşası Bağlamında Sinema-Tarih İlişkisi

Bir toplumun tarih bilinci kazanmasındaki en temel eserler tarihçilerin yazdıkları olmakla birlikte, son yüzyılda farklı alanlarda verilen eserler de kuşkusuz toplumdaki tarih bilincini etkilemiştir. Özellikle sinema sanatının daha çok insana daha kolay yollardan ulaşması toplumdaki tarih bilincini artıracak eserlerin daha kitlesel bir biçimde üretilmesini sağlamıştır. Bu bağlamda düşünecek olursak tarih bilinci günümüzde eğitim sistemleri yanında sinemadan televizyona, tarihi romanlardan müzelere kadar pek çok araç tarafından da şekillendirilmektedir.



“ Sinemanın insanların tarih hakkındaki görüşlerini dönüştürmesi birkaç açıdan oldukça nettir. Batı toplumlarında günden güne artan sinema ve televizyon alışkanlıklarının ve buralarda geçen zamanın fazlalığının geleneksel okul eğitimindeki tarih öğretimine paralel bir okul olarak tarihi mevzuları kitlelere iletmesi mümkündür. ”

Sinema, diğer iletişim araçları veya edebiyat ve sanat türleri gibi ideolojik, sanatsal veya ticari nedenlerle tarihe yönelir. Bu yönelimde çoğunlukla bilimsellik veya nesnellik iddiası taşımayan sinema, ele aldığı konulardaki temel tarihi bilgiler açısından bilimsel tarihe başvurur. Elbette bunu yansıtmada da yönetmenler veya senaristler kendi dünya görüşleri, değerleri, sanat anlayışları ve özellikle tarihe bakış şekilleri çerçevesinde eserler ortaya koyarlar. Sinemacıların tarihin olgularından işlerine yarayanları seçerek düşüncelerine göre bilimsel tarihten kendilerine uygun biçimde yararlanmaları ve tarihi bazen kendilerine göre yeniden yorumlamaları sonucunda tarihi bilinci çoğu zaman ideolojik bir yaklaşımla topluma zerk etmeye çalıştıkları da görülmektedir. (Stradling, 2003) Bu yönüyle tarihi sinema dili çerçevesinde belli ideolojik kalıplara sokarak toplumsal anlamda arzulanan dönüşüme katkı sunarlar.

Gerek sinema ve gerekse televizyon gibi kitle iletişim araçları insanların tarih bilinçlerini etkilemede oldukça büyük bir yere sahiptirler. Sinemadaki tarih konulu filmlerin, belgesellerin, tartışma programları-

nın insanların bilinçlerini etkilemede okuma-yazma oranının düşük olduğu, düşünme, eleştiri ve tartışma geleneğinin fazla gelişmemiş olduğu toplumlarda daha fazla olması kaçınılmazdır. Sinemanın insanların tarih hakkındaki görüşlerini dönüştürmesi birkaç açıdan oldukça nettir. Batı toplumlarında günden güne artan sinema ve televizyon alışkanlıklarının ve buralarda geçen zamanın fazlalığının geleneksel okul eğitimindeki tarih öğretimine paralel bir okul olarak tarihi mevzuları kitlelere iletmesi mümkündür. Bundan başka sözlü geleneğin daha kuvvetli olduğu toplumlarda kitlelerin tarih hakkındaki gerçeklikleri öğrenmede medyaya bağımlı olması, medyanın kişilerin tarih bilincini etkilemede ne kadar önemli bir rol oynadığının da kanıtı olmaktadır. (Ferro, 1995)

Osmanlı Sonrası Toplumlarında Sinema Aracılığıyla Milli Kimlik İnşası

Sinemanın bir tarih bilinci oluşturarak ortak duygularda bir toplumu birleştirme kudreti yeni kurulan ulus-devletlerde oldukça etkili olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun günden güne zayıfladığı 19. yüzyılda, İmparatorluktan kopan unsurlar kendi ulusal kimliklerini ilk başlarda okullardaki müfredat ve sonraları edebiyat ile oluşturmaya çalıştılar. Sinemanın icat edilmesinden sonra ise kitleleri kolektif bir biçimde etki altına almak için yöneticiler yedinci sanattan yararlandılar. Bu bağlamda gerek Balkan ülkelerinde ve gerekse Arap devletlerinde sinema milli kimliklerin inşasında önemli bir araç olmuş ve bir yerde yeni kurulan devletler kendi kimliklerini ve tarih bilinçlerini Osmanlı karşıtlığında aramışlardır.

Her ne kadar 1970'lere kadar Yunanistan hariç Balkan ülkelerinde ciddi bir sinema atılımı görülmesede kimi önemli yapıtlar bu dönemde ortaya çıktı. Bu yapıtlarda milli kimliklerin inşası ve ortak bir tarih bilinci genelde Osmanlı karşıtlığı üzerinden anlatıldı. Sırbistan sinemasının dönemle alakalı ilk yapıtı tiyatro oyuncusu Ilija Stanojeviç'in yönettiği 1911 yapımı *Zivot i Dela Besmrtnog Vozda Karadorda/Ölümsüz Lider Kara Yorgi'nin Hayatı ve Eylemleri* filmidir. Başrolde ünlü tiyatro oyuncusu Milorad Petroviç'in oynadığı bu film erken dönem biyografisiydi. Osmanlı İmpa-

ratorluğu'na karşı bağımsızlık mücadelesine öncülük eden Kara Yorgi lakaplı 19. yüzyıl Sırp milliyetçisinin hayatını ve Osmanlı askeri birliklerine karşı mücadelesini anlatmaktaydı. (Bottomore,2005). Bu yönüyle filmin ana teması bir tarihi şahsiyet ekseninde epik bir destan anlatısı ile kitlelerin milli duygularını kuvvetlendirmektir.



1918 yılından sonra pek çok etnik millettten oluşan Yugoslavya'da sinema da bu çeşitlilikten yararlandı. Sırp yönetmen Zivorad Zika Mitrovic tarafından 1963 yılında çevrilen *Nevesinjska Puska/Gürleyen Dağlar* filmi ise 19. yüzyılın sonlarında Bosna'da Osmanlılara karşı başlatılan 1875-1877 ayaklanmasını konu ediniyordu. Hırvat prodüksiyonu olan film Osmanlı yönetiminin zalim ve acımasız olduğu şeklinde bir anlatıya sahiptir. Film ile birlikte Yugoslavya içinde farklı milletleri bir arada tutmaya dönük bir tarih bilinci oluşturulurken Osmanlı'nın ve Türklerin ötekileştirilerek olumsuz bir imaj şeklinde aktarılması hedeflenmektedir.



Bundan başka yine Zivorad Zika Mitroviç'in çektiği 1961 yapımı *Solunski Atentatori/ Selanik Suikastçıları* 20. yüzyılın başlarında Makedonya'nın Osmanlılara karşı ayaklanması sırasında geçen olayları anlatmaktaydı. Film bu yönüyle Osmanlı İmparatorluğu'na dair fikirlerin sinema sanatına yansımaları olarak yorumlanması sebebiyle Makedon sinema tarihi içerisinde önemli yapıtlar arasındadır. (Akova, 2020) 1900'lerin başında etkili bir anarşist grup olan Selanik suikastçıları teşkilatı 28 Nisan'dan 1 Mayıs 1903'e kadar Selanik'te bir dizi terörist bombalamalarda yer aldılar. 1903 Selanik bombalı saldırılarını gerçekleştirmelerindeki amaçları Makedonya ve Trakya'daki Osmanlı baskısına Düvel-i Muazzama'nın dikkatini çekmekti. Filmin eski Yugoslavya'da bir Sırp yönetmen tarafından çevrildiğini, konu olarak filmin Makedonya tarihine dönük bir kahramanlık hikâyesi anlattığını söyleyebiliriz.



Romanya sinemasında da sinema-tarih ilişkisi milli kimlik inşası ve tarih bilinci oluşturmada önemli bir işlev gördü. Osmanlı sonrası ulus devlet çabalarında yine ana merkeze Osmanlı düşmanlığını veya Osmanlı'ya karşı kazanılan bir destanı ön plana çıkarmak zarureti Romanya sineması için de söylenebilir. Bu konuyla alakalı en önemli yapıt 1912 yapımı *Independența României/ Romanya'nın Bağımsızlığı* filmidir. Aristide Demetriade tarafından yönetilen filmin senaryosunu Petre Liciu, Aristide Demetriade ve Constantin I. Nottara yazmıştır. Rumen Ulusal tiyatrosu sanatçıları tarafından yönetilen film, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası Romanya'nın bağımsızlığını anlatmaktadır. Dönemin dergilerinden Rampa Aralık 1911 sayısında çekilmesi düşünülen film hakkında "Usta Nottara Romanya Bağımsızlık Savaşı'nı bir film

aracılığıyla yeniden üreterek vatansever bir çalışma yapmak üzere, böylece günümüz nesilleri savaşların tarihini ondan öğrenecek. Bu film 1877 ve gelecekte de Romanya'nın cesaretinin canlı resmi olarak kalacaktır” demektedir. (Caliman, 2011) Dergideki ifadeler erken ulus-devlet aşamasında kahramanlık hikayelerinin sinema aracılığı ile topluma aktarımının ne kadar da arzulanmış bir durum olduğunu ortaya koymaktadır.

Bulgar sinemasında da Osmanlı'ya ve Türklere dönük kimi olumsuz duyguların örneklerini görmek mümkündür. Bunlar arasında en meşhuru Metodi Andonov'un, Nikolai Haitov'un kısa öyküsünden uyarlanan 1971 yapımı *Koziyat Rog/ Keçi Boynuzu* filmidir. Film yerel Osmanlı idarecilerinin baskıları ve istismarlarına karşı kızını erkek çocuk gibi yetiştirip annesinin ve halkının intikamını almaya ant içmiş bir kahramana dönüştüren Kara İvan'ın hikâyesidir. Tüm zamanların en beğenilen Bulgar filmi seçilen *Keçi Boynuzu* filmindeki negatif Osmanlı algısı bir nevi ötekileştirilen Türklerin olumsuz bir biçimde ekrana yansıtılarak Bulgar toplumuna sinmiş 500 yıllık Osmanlı idaresinin izleri silinmek istenmiştir.



Bulgar sinemasında olumsuz Türk imajı çağrıştıran bir diğer film ise 1987 yapımı *Vreme razdelno"/Ayrılma Zamanı* filmidir. Anton Donçev tarafından 1964'te yazılan romandan uyarlanan filmin konusunu 1668 yılında Batı Rodoplar'da Bulgarların vergilerini ödemedikleri gerekçesiyle Çepino bölgesinde toplu ve zorla İslamlaştırılması oluşturmaktadır. Türk karşıtlığı yaratmak uğruna sahte tarih ile kurgulama edebiyatın birbirine karıştırıldığı filmin amacı Bulgarca konuşan Müslümanların varlığını açıklamaktır. Zorla

İslamlaştırma kurgusu ekseninde yapılan film ile Bulgar milliyetçi aydınların 19. yüzyıldan itibaren ortaya koydukları Bulgarlık bilincini oluşturma ve Osmanlı karşıtı hareketlerini alevlendirme çabası 1980'li yıllardaki Türk azınlığa karşı Bulgaristan'ın uyguladığı asimilasyon politikaları ile de örtüşmekteydi. (Kayapınar, 2023)



Yaklaşık 400 yıllık Türk egemenliğinden sonra Batı'nın - özellikle İngiltere, Fransa ve Rusya- destekleri ile Yunan Bağımsızlık Savaşı başarıyla sonuçlanmış ve 1832'de modern Yunan Devleti kurulmuştu. Kuruluşundan sonra modern Yunan Devleti'nin kökeni konusu politikacılar, teorisyenler, antropologlar ve tarihçiler arasında tartışıldı ve ulusal kimliğin Helen mi Romalı mı olduğu konusu çokça incelendi. Batı medeniyetinin beşiği olma savıyla Helen kimliği ağır bastıktan sonra da milli kimlik inşası bu noktadan devam ettirildi. Yunan sineması da, Balkan sinemasının kuşkusuz en başarılısı olarak, tarih bilincini Helen kimliğinin inşası yönünde kullandı. Yunan sinemasında kuruluş aşamasında Türklere karşı bakış açısı oldukça sert iken ikili ilişkilerin geliştiği dönemde bu sertlik yerini daha dostane bir yaklaşıma bıraktı. (Doğan, 2023)

Yunan sinemasında kahramanlık hikayeleri çoğunlukla 1821-1829 Yunan İsyanı çerçevesinde ele alınmıştır. Yunan Bağımsızlık Savaşı'nı anlatan dönem filmleri milli kimlik inşasında başat rol oynamıştır. Bu filmlerle anlatılan kimi zaman kurgusal tarih ile bir tarih bilinci oluşturulmuş ve bu bilinç doğrultusunda Türklere karşı çoğu zaman önyargılı bir bakış açısı geliştirilmiştir. Tzavalas'ın belirttiğine göre bu dönemle alakalı şu filmler Yunan kimliğine atıfla ve Osmanlı karşıtındaki mücadeledeki kahramanlıklarla dikkat çekmektedir: 1928 yapımı Demetris Kaminakis'in yö-

nettiği *Teleftees Meres tou Odysea Androustou/ Odyseas Androustos'un Son Günleri*, Giorgos Leloudas'ın 1929 yapımı *To Lavaron Tou 1821/1821 Sancağı*, Giorgos Tzavellas'ın yönettiği 1948 yapımı *Marinos Kontaras*, 1992 yılında Nikos Koundouros'un yönettiği *Byron, Balada Enos Demonismenou/Byron, Bir Şeytanın Şarkısı* ve Stavros Tsiolis'in yönettiği 1995 yapımı *O hamenos thisavros tou Hoursit Pasa/ Hurşit Paça'nın Kayıp Hazinesi*. (Tzavalas, 2012)



Yunan sinemasındaki bu kurmaca epik filmler dışında asıl önemli olanları 1919-1922 Türk-Yunan Savaşı'nı konu alan belgesel tarzı filmlerdir. Özellikle Yunanistan Dışişleri Bakanlığı'nın Yunanistan'ın Anadolu'daki ilerleyişini Yunan toplumunda kahramanlık öyküsüne dönüştürme çabaları Yunan sinemasının kimi önemli yönetmenlerine Bakanlıkça görev verilmesini sağladı. Bu kapsamda Dimitris Gaziadis Yunanlıların Türkler üzerindeki zaferlerini öven bir film olan *To Elliniko Thavma/Yunan Mucizesi* belgeselini çekmeye başladı. (Tzavalas, 2012). Tamamı yabancı oyuncularla çevrilen filmin amacı aydın orta sınıfın önderliğinde Yunan kamuoyunu savaşın gerekliliğine ve zaferin kesinliğine inandırmak ve Yunan değerlerine vurgu yapmak şeklinde değerlendirilmekteydi. (Papadopoulos, 2013). Fakat Yunan ilerleyişinin Türklerce durdurulması üzerine bu işgal hareketi Yunanistan açısından felaketle sonuçlandı ve Küçük Asya'nın yeniden ele geçirilmesini ölümsüzleştirecek şekilde tasarlanan Gaziadis'in filmi hiçbir sinemada gösterilemedi.

Türk-Yunan savaşı esnasında sadece Dimitris Gaziadis belgeseller çekmedi. Aynı dönemde Gaziadis'den başka Joseph Hepp, Anglo-Yunan-Film Şirketi için bir

dizi savaş haberlerinden oluşan filmler üretti. Giorgos Prokopiou ise Yunan kuvvetlerinin İzmir'i işgal ettiği dönemde kimi önemli olayları filme aldı. Hem Gaziadis hem de Prokopiou Sakarya Nehri civarındaki işgalleri filme alan *I Mahi Ston Sagarion Potamon/Sakarya Nehri Savaşı* belgesellerini yine 1919'da çektiler. Savaşın Yunanistan'ın felaketi ile sonuçlanması yine bu yönetmenlerin eserleri ile Yunan kamuoyuna aktarıldı. Özellikle 1922'de çekilen iki belgesel Yunan bozgunu hakkında en esaslı haberlere değinmekteydi. Bunlardan birincisi Giorgos Prokopiou'nun *I Katastrofi This Mikras Asias/Küçük Asya Felaketi* adlı uzun metrajlı belgesel iken, diğeri Joseph Hepp'in *Ekstratia Tis Mikras Asias- Ke Katastrofi/ Küçük Asya Seferi ve Felaketi* adlı belgesel idi. (Tzavalas, 2012) 1922'deki Türk zaferi ile Yunan ordusunun kesin yenilgisi ile Yunan siyasetine son dönemlerde yön veren Bizans'ı yeniden ihya etme hayali sadece bir mit olarak kaldı. Vatanseverlik ve zafer anlatısının yerini Yunan sinemasında bu defa trajedi öğesi aldı. (Doğan, 2023)



Uzun süre Küçük Asya Felaketi'ni hem toplumsal belleğinden hem de sinemasından silmek isteyen Yunanistan'da 1960'lara kadar bu felaket gündeme alınmadı. Yunan sinemasında 1961 yılından itibaren 1922 sonrası acıların travmalarına dönük kimi önemli belgeseller ve filmler çevrildi. Bu anlamda 1961-1974 arası Yunan sineması mübadiller çerçevesinde önemli filmler üreterek bu meseleyi insani yönden işlemeye çalıştı. Bu filmlerde Türklerle karşı bakış açısı kimi zaman sertken, kimi zaman daha yumuşak bir tavır alındı. Bu dönemin ilk göze çarpan yapımı Vasilis Maros'un yapımcılığını ve yönetmenliğini yaptığı *Tragodia Tou Ageou/*

Ege Trajedisi adlı 1961 yapımı uzun metrajlı belgeseldir. Belgeselin Türk-Yunan Savaşı'nı aktardığı bölümlerde Türklere karşı olan tutumu oldukça negatiftir. Türklerin savaş esirlerini işkence ile idam ettikleri gibi kimi barbarca uygulamalarda bulunduğu belgeselin alt metni olarak izleyiciye verilmek istenmektedir.

1964'te gösterime giren Diogmos /Zulüm filmi Yunan sinemasında 1922 trajedisi üzerine yapılmış ilk önemli kurmaca filmidir. Bu film dönemin yavaş yavaş artan Türk-Yunan gerilimine rağmen kaba bir ırkçı tutum takınmaması anlamında önemlidir. 1968 yapımı Apostolos Tegopoulos'un yönettiği *Xerizomeni Genia/Köksüz Nesil* filmi yine merkezine 1922 sonrası Anadolu'dan Yunanistan'a mülteci olarak gelen mübaddillerin dramlarını almaktadır. *Xerizomeni Genia* filminin devamı olan yine Apostolos Tegopoulos'un yönettiği ve Panos Kontellis'in senaryosunu yazdığı 1969 yapımı *I Odyseia enos Xerizomenou/Bir Köksüzün Odesa'sı* filminde Yunan milliyetçiliğinin izlerini görmek mümkündür. Aslında bir nevi geçmiş güzel günleri anımsatan değerler ve semboller ekseninde nostaljik bir özlem duygusu bir tarih bilinci olarak aşlanmaktadır. Bu dönemin belki de Yunan sinemasındaki en sert üsluba sahip filmi Elias Venezis'in *Numero 31328 Amele Taburu* adlı otobiyografisinden uyarlanarak filme alınan Nikos Koundouros'un yönettiği 1978 yapımı 1922 filmidir. (Papadopoulos, 2013) Cunta sonrası Yunanistan'daki sert Türk karşıtı söylemlerin filmde Türk düşmanlığına dönüştüğünü söylememiz mümkündür.

1895'te icadından sonra sinema Arap coğrafyasını da etkilemiştir. 20. yüzyılın başlarından itibaren bir Mısır sineması oluşmaya başlamış ve daha sonra neredeyse tüm Arap dünyası içinde üretilen filmlerin yüzde 75'ini karşılayan ana pazar Mısır olmuştur. Bununla birlikte, 1950'lerden bu yana bağımsızlıklarını kazandıktan sonra Suriye, Lübnan, Filistin, Tunus, Fas ve Cezayir sinemaları da yavaş yavaş güç kazanmıştır. (Shafik, 2007) Arap milliyetçiliğinin özellikle bağımsızlığını kazanan Arap devletlerinde yükseldiği 1950'lerle birlikte anti-emperyalist söylem Arap sinemasında önemli bir yer edindi.

Osmanlı egemenliğinden kurtulan Arap devletlerinin sinemalarında Osmanlı dönemine ait kimi



değerlendirmeler de bulunmaktaydı. 1967 yapımı Henry Barakat filmi *Safar Barlek/ Seferberlik* I. Dünya Savaşı yıllarında 1914'te Osmanlıya karşı ayaklanan köylüleri anlatmaktadır. Erkekleri ücretsiz şekilde çalıştıran Osmanlı yönetimi, bölgede kendisine karşı girilen Abou Ahmed'in önderliğinde devam eden direniş operasyonlarını etkisiz hale getirmek istediği için buğdayın belirli köylere ulaşmasını engellemektedir. Filmin ana karakteri Adla köylülerle birlikte direnişe geçerek buğdayın köylülere dağıtılmasına yardımcı olur. (<https://www.imdb.com/title/tt0168154/>) Filmin genel anlatısında Osmanlı idaresine karşı bir hoşnutsuzluk görülmektedir. Bu durum aslında Arap dünyasında da milliyetçiliklerin güçlendiği bir zamanda geçmiş dönem yönetimlere karşı olumsuz bir bakış açısı geliştirmeyi zorunlu hale getirmiştir. Tarihi bilincin oluşturulmasında bu negatif bakış özellikle topluma yansıtılmıştır.



Milli Kimlik Arayışındaki Türk Sineması

Türk sinemasında ideolojik anlamda topluma tarih bilinci vermeye dönük filmlerin ana kaynağını Milli Mücadele oluşturmaktadır. Türk sineması, Milli Mücadele zaferini, zaferin hemen ertesinde coşkun bir dille ele alan eserler üretmeye başladı. Türk-Yunan ilişkilerinin normalleşmeye başladığı 1930'ların başına kadar Muhsin Ertuğrul'un yönettiği üç film, sırasıyla Ateşten Gömlek (1923), Ankara Postası (1924) ve Vurun Kahpeye (1932) Türk sinemasındaki Tiyatrocular Dönemi'nin Kurtuluş Savaşı'nı konu edinen ilk eserler oldu.

Geçiş dönemi diye adlandırılan 1939-1950 yılları arasında birkaç İstiklal Savaşı temalı film üretildi. Bu dönemin ilk önemli yapıtı, Kurtuluş Savaşı döneminde geçen bir kahramanlık hikâyesinin konu edinildiği,

Ferdi Tayfur'un yönettiği 1948 yapımı İstiklal Madalyası filmidir. Bu film ile Kurtuluş Savaşı dönemi filmleri çığır açılmış oldu.(Özgüç, 2012) Çekimlerine 1946 yılında başlanıp 1948'te tamamlanan Şakir Sırmalı'nın ilk yönetmenlik denemesi olan Domaniç Yolcusu-Unutulan Sır filmi de bu dönemin önemli yapımlarından birisidir. Turgut Demirağ'ın 1949 yılında çevirdiği Fato-Ya İstiklal Ya Ölüm filmi yine bu dönemin adından söz ettiren filmlerinden birisi oldu. Geçiş dönemi Türk sinemasının Kurtuluş Savaşı temalı en başarılı filmi hiç kuşkusuz Lütfi Ö. Akad'ın 1949 yılında çektiği Halide Edip Adıvar'ın romanından uyarlanan Vurun Kahpeye filmidir.

Türk sinemasında sinemacılar dönemi olarak adlandırılan 1950-1970 yılları arası, Kurtuluş Savaşı ve Büyük Taarruz anlatısının belki de en canlı örneklerinin

verildiği dönem olmuştur. Yukarıda ifade edildiği gibi, özellikle 1951 yılı, dönemin Kore Savaşı ile oluşmuş yoğun milli duyguların görsel olarak topluma aktarıldığı bir sene oldu. 1950-1951 yılları arasında çekilmiş, dönemin milli duygularını en canlı şekilde tasvir eden filmleri şöyle sıralayabiliriz: Vedat Örfi Bengü'nün yönettiği Halide Edip Adıvar'ın romanından uyarlanarak ikinci defa çekilen 1950 yapımı Ateşten Gömlek; Refik Halit Karay'ın aynı adlı romanından uyarlanarak Çetin Karamanbey'in senaryosunu yazıp yönettiği 1950 yapımı Çete; Orhon Murat Arıburnu'nun senaryosunu yazıp yönettiği 1950 yapımı Yüzbaşı Tahsin; Nuri Akıncı'nın yönettiği, senaryosu Nazım Özman'a ait 1951 yapımı Ege Kahramanları; Sami Ayanoğlu'nun yazıp yönettiği, Esat Mahmut Karakurt'un romanından uyarlanan 1951 yapımı Allaha Ismarladık ve Aydın Arakon'un yönettiği 1951 yapımı Vatan İçin.





Türk Sinemasında toplumda tarih bilinci oluşturulmak amacıyla tarihi romanlar ekseninde tarihi filmler de çekildi. Özellikle 1960'lı yıllarda bu konuda oldukça fazla yapım vardır. Tarih konulu serüven romanların piyasayı ele geçirdiği 1960'lar Türkiye'sinin siyasal ve sosyo-kültürel yapısı sinemanın da bu alana el atmasını zorunlu kılmaktaydı. Dönemin en çarpıcı filmleri arasında Atıf Yılmaz'ın yönettiği 1962 yapımı *Cengiz Han'ın Hazineleri* filmidir. Suat Yalaz'ın kendi oluşturduğu *Karaoğlan* serisinin büyük ilgi görmesi akabinde *Malkoçoğlu*, *Tarkan*, *Kara Murat* gibi çizgi romanlar sinemaya uyarlandı. (Gürata, 2004)

Türk sinemasında seyirci tarafından en çok tutulan tarihi filmler genellikle kostümlü avatür filmler olmuştur. 1970'li yıllara damga vuracak olan halk kültürünün kahramanları Köroğlu ve Battal Gazi gibi destansı anlatılar ve bunların yanı sıra çizgi roman kahramanları olan Malkoçoğlu, Kara Murat, Tarkan ve Karaoğlan gibi karakterlerin ortaya koyduğu temel yaklaşım dönemin milliyetçi temalarını bu tür tarihi filmlerle topluma aktarmaktır. Türk ulusal kimliğinin pekiştirilmesini hedefleyen bu çabalar sonucunda





Türk sineması bu yapımlar ile ulusal kimliğin geniş kitlelerin bilincinde somut hale gelmesini sağlayarak bir tür psikolojik harç işlevi gören kültürel araçlardan birisi olmuştur. Duruel'in de belirttiği üzere milliyetçi bir tarih söylemine ve ulusal kimlik kurgusuna yaslanan kimi destanların, tarihi romanların ve çizgi romanların sözelden görsele uzanan serüveninin son halkası olan kostüme avantür filmlerde, Türk ulusal kimliğinin ve tarihinin resmi ya da gayri resmi birçok milliyetçi yorumunun izlerini bulmak mümkündür. (Duruel, 2002)

1960'lı ve 1970'li yıllardaki tarihi filmlerin ana karakterleri "ideal Türk, kahraman Türk" tipinin simgesi olarak sunulmuş ve bir kahramanda bulunması gerektiği varsayılan erdemlerle donatılırken, "Düşman" konumundaki taraf ise onursuz ve düşkün ahlaklı kişilerden oluşan bir topluluk olarak gösterilmiştir. Belki de bu durumun en çok irdelendiği yapımlar Bizans ile alakalı olanlardır. (Duruel, 2002) Elbette burada Osmanlı sonrası toplumlarda oluşan Türk karşıtlığı ve nefreti gibi temalar o ülkelerin sinemasında Türkleri ötekileştirirken, Türk sineması da kendi milli kimliği-

nin inşası gayreti ile öteki gördüğü diğer halklara karşı pejoratif bir dil kullanmıştır.

Osmanlı dönemine erken Cumhuriyet dönemi sinemasında pek yer verilmediği gibi Osmanlı'ya dönük genelde olumsuz bir kanaat hâkimdir. 1960 sonrası Türk sinemasında görülen kimi tarihi dönem filmlerinde toplumsal yapıyla alakalı olarak farklı arayışlar ve tartışmalar görülmektedir. Gerek Osmanlı dönemine daha bütüncül bakmak gerekse tarihimize ve kimliğimize yeni bir noktadan bakmak için çekilen filmler genelde TRT için çekilen 1970'li ve 1980'li yıllara rastlamaktadır. Fakat sinema-devlet ilişkileri bağlamında sansür olgusu ve süreklilik taşımayan kültür politikaları tarih filmlerini olumsuz yönde etkilemiştir. Kültür politikalarındaki dalgalanmalar nedeniyle bir dönem onaylanan tarih yorumu bir başka iktidar döneminde "onaylanamaz" kabul edilmiştir. (Duruel, 2002)

1980-1990 arası TRT için çekilen Preveze Öncesi, Dördüncü Murat, Üç İstanbul, Yorgun Savaşçı, Küçük Ağa, Bugünün Saraylısı, Kuruluş/Osmancık, Ateşten Günler gibi diziler tarihle ilgili olan televizyon dizile-



ridir. Bu dizilerdeki temel anlayışın bir mesaj verme kaygısı olduğunu söylemek mümkündür. Resmi tarih anlayışı ve ideolojiyi yaymada bir araç olarak görülen bu diziler belli kalıpların dışına çıkamamışlardır. Bu kalıplar dışında bir anlatısı olan bu dizilerin başına gelen Yorgun Savaşçı dizisinde olduğu gibi yakılmak olacaktır.

Sonuç

Her toplum kendi bünyesinde barındırdığı fertlere belli bir ideolojik aktarımda bulunurken tarihten ilham alırlar. Yeni kuşakların geçmiş dönem olguları ve olayları yeterince algılayıp, belli bir senteze ulaştıktan sonra geleceğe daha sağlam bir perspektif kazanarak ulaşabilmeleri bu kuşakların kültürlenmesi ile mümkün olur. Bunda da tarihin çok önemli rolü vardır. Tarih bilinci kazandırılan yeni kuşaklar toplumların genel beklentilerini de karşılayabilirler. Tarih bilinci sadece okul müfredatı ile değil fakat pek çok farklı araçla da kişilere kazandırılır. Sinema da bu araçlardan yalnızca birisidir. Tarihi olayların filme alınarak belli ideolojik amaçlar doğrultusunda sinema kanalı ile geniş kitlelere kolayca iletebilmesi, yedinci sanatı iktidarlar gözünde önemli bir konuma getirmektedir. Sinema bu yönleri ile tarih bilincinin kitlelere kazandırılması konusunda oldukça elverişli bir araç olmaktadır. Milli kimlik inşasının ulus-devlet çağın-

da önemli olduğuna inanan siyasi çevreler, sinemanın bu inşa faaliyetinde önemli bir yerde olduğunu da kabul etmektedirler. Osmanlı sonrası toplumların kendi milli kimliklerini oluşturmada sinemadan oldukça yararlandıkları ve bu doğrultuda kahramanlık anlatısı ile milli duyguları arttırdıkları görülmektedir. Türk sineması da gerek Kurtuluş Savaşı ve gerekse tarihi figürlerin kahramanlıkları ekseninde bir tarih anlatısı ile kitlelerdeki ulusal bilincin tarih bilinci ile sentezlenmesini sağlamıştır.

Kaynakça:

- Akıncı, A. (2011). Milli kimlik inşa stratejileri: Türkiye örneği (1839-1946). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Akova, S. (2020). Kültürlerarası iletişim olgusunun sinema boyutu: Makedon sineması. RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 18, 335-349.
- Ata, B. (1998). Tarih öğretimine bilimsel problem çözme yönteminin uygulanmasına yönelik bir model. Gazi Üniversitesi. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Baban, F. (2018). Nationalism and the crisis of community in the Middle East. *Dialect Anthropol* 42, 351-357.
- Bottomore, S. (2005). "The Balkans". *Encyclopedia of Early Cinema*. Routledge.
- Căliman, C. (2011). *Istoria filmului românesc, Contemporanul*.
- Doğan, G. (2023) "Türk ve Yunan sinemasında büyük taarruz ve sonuçları", 100. Yılında Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları.
- Duruel, S. A.(2002). Sinema tarih ilişkileri ve Türk sinemasında tarihe bakış. Mimar Sinan Üniversitesi Basılmamış Sanatta Yeterlik Tezi.
- Ferro, M. (1995). Sinema ve tarih. Kesit yayıncılık.
- Grever M. & Adriaansen R. (2019). Historical consciousness: the enigma of different paradigms, *Journal of Curriculum Studies*, 51:6, 814-830.
- Gürata, A. (2004). "Çizgi romandan sinemaya", *Çizgili Hayat Kılavuzu, Kahramanlar, Dergiler ve Türler*. İletişim Yayınları.
- Kayapınar, A. (2023). "1989 zorunlu göçüne maruz kalmış bir Bulgaristan Türkü olarak "Osmanlı'yı tanımak". *Sürgün ve Hafıza*. YTB Yayınları.
- Özgüç, A. (2012). *Ansiklopedik Türk filmleri sözlüğü*. Horizon Yayıncılık.
- Özön, N. (2008). Sinema sanatına giriş, *Agora Kitaplığı*.
- Shafik, Viola (2007). *Arab cinema: history and cultural identity*. American Univ. in Cairo Press.
- Stamenova S. (2017). The specifics of Balkan ethnic identity construction: ethnicisation of localities, *National Identities*, 19:3, 311-332.
- Stradling, R. (2003). *Multiperspectivity in history teaching. A guide for teachers*, Council of Europe publishing.

MESCİD-İ AKSA

Mescid-i Akşa'yı gördüm düşümde
Bir çocuk gibiydi ve ağlıyordu
Varıp eşiğine alnımı koydum
Sanki bir yer altı nehr çağlıyordu

Gözlerim yollarda bekler dururum
Nerde kardeşlerim diyordu bir ses
İlk Kiblesi benim ulu Nebi'nin
Unuttu mu bunu acaba herkes

Burak dolanırdı yörelerimde
Mîraca yol veren hız üssü idim
Bellidir kutsallığım şehir isminden
Her yana nur saçan bir kürsü idim

Hani o günler ki binlerce mü'min
Tek yürek halinde bana koşardı
Hemşehrim nebi'ler yüzü hürmetine
Cevaba erişen dualar vardı

Şimdi kimsecikler varmaz yanıma
Mü'minde yoksunum tek ve tenhayım
Rüzgarlar silemez gözyaşlarımı
Çöllerde kayıp bir yetim vâhayım

Mescid-i Akşa'yı gördüm düşümde
Götür müslümana selam diyordu
Dayanamıyorum bu ayrılığa
Kucaklasın beni İslâm diyordu

Mehmet Akif İnan

8. KISA FILM YARIŞMASI

EDUCATION THEMED
INTERNATIONAL

SHORT FILM COMPATITION



Başlangıç Tarihi | Son Başvuru Tarihi
1 Nisan 2024 | **1 Kasım 2024**

Birinciye 50.000₺ **İkinciye** 40.000₺ **Üçüncüye** 30.000₺

Mehmet Akif İnan
Özel Ödülü
20.000₺

Erol Battal
Sendikal Kadraj Ödülü
15.000₺



www.ebskisafilm.org



[ebskisafilm](https://twitter.com/ebskisafilm)



[ebskisafilm](https://facebook.com/ebskisafilm)

EGİTİMDEN BİR KARE

FOTOĞRAF 7 YARIŞMASI

Başlangıç Tarihi | Son Başvuru Tarihi
1 Nisan 2024 | **1 Kasım 2024**

www.egitimdenbirkare.org

